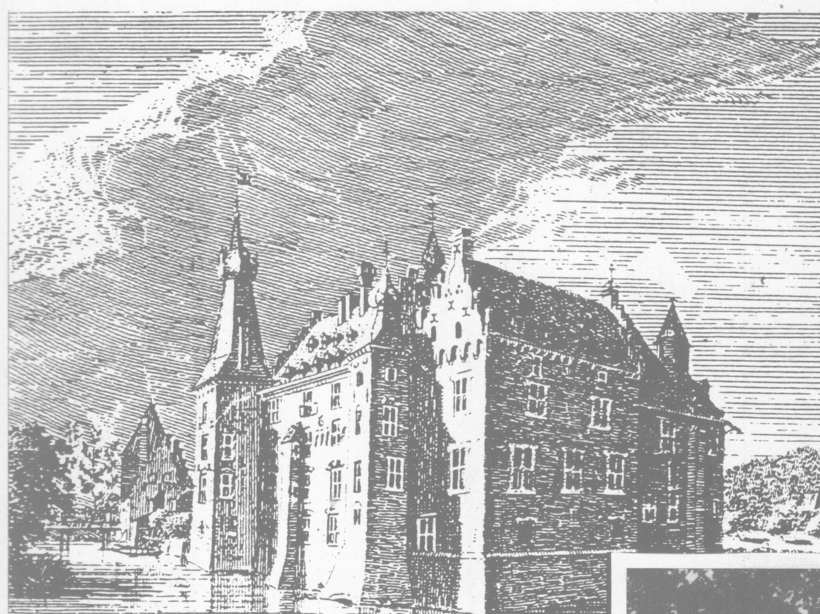

IN HEERLIJCKHEIT EN HOOFDKWARTIER

1949 1989

In Heerlijckheit en Hoofdkwartier
1949 - 1989

Dr. H.J. Leloux

1949 - 1989

40 jaar Heemkunde - activiteit
in de gemeente Renkum

en

W.J.M. Duyts

1979 - 1989

10 jaar
Airborne Museum in zijn nieuwe opzet in
Huize Hartenstein

Oosterbeek 1989

Renkumse historische Reeks 2

Stichting voor Heemkunde in de Gemeente Renkum
Stichting Airborne Museum

INHOUD

VOORWOORD

De oprichting van de "Stichting Heemkundig Museum" nu veertig jaar geleden markeert de scheidslijn tussen twee onuitwisbare periodes in het recente Renkumse verleden: die van de diep doorleefde wereldoorlog en die van de wederopbouw daarna.

De als prille en veelbelovende lente ervaren jaren na het oorlogseinde gaven vrij baan aan toekomstgedachten- en plannen. Maar daar bleef het niet bij.

Het nog bij velen deels onverwerkte nabije verleden met zijn ongekende verschrikkingen en veelsoortige verwoestingen deed bij enkelen het sterke besef groeien van de grote waarde van dat, wat ooit in en door de plaatselijke gemeenschap was voortgebracht. Wat uit het nabije en verre verleden resteerde zou in de toekomst moeten worden ingepast, het zou zichtbaar gemaakt moeten worden, het zou een duidelijke functie moeten krijgen.

Belangstelling wekken voor het behoud van het "eigene" van het "heemkundige", dus van dat, wat historisch, cultureel en in ander opzicht waardevol was en is vormt de belangrijke doelstelling van de thans jubilerende "Stichting voor Heemkunde in de Gemeente Renkum".

Dat leidde ertoe, dat relicten uit het jongste Renkumse verleden verzameld en ondergebracht werden in een airbornemuseum, dat tot 1978 in kasteel Doorwerth zijn domicilie had. Daarna verhuisde het naar huize "Hartenstein", waar het onder beheer kwam van een geheel zelfstandige en nieuwe "Stichting Airborne Museum".

Dat museum nu moet als eerste belangrijke vrucht gezien worden van het bovengenoemde streven naar de inpassing van het verleden in de toekomst van de Renkumse gemeenschap.

Dat daarna het "Museum Veluwezoom" met zijn collectie van oude en moderne Renkumse meesters het licht kon zien beschouw ik als een prijzenswaardige en moedige prestatie van het toenmalige stichtingsbestuur. Dat dit museum gehuisvest is binnen de muren van het trotse kasteel Doorwerth is daarom zo verheugend, omdat het de nauwe sinds 1949 bestaande band accentueert, die er tussen de "Stichting voor Heemkunde" en de eigenaren van het kasteel bestaat.

Het verzamelen van documentatie over de geschiedenis van de Renkumse gemeenschap, het presenteren ervan in lezing en excursie, het publiceren van de voortbrengselen van historisch onderzoek in boek en tijdschrift zijn de andere wegen, waarlangs de beide genoemde stichtingen de belangstelling voor het locale verleden trachten te wekken en te verdiepen.

Daarvoor hebben de bestuursleden zich veertig jaar lang ingezet, daarbij gesteund door een toenemend aantal particuliere begunstigers, het gemeentebestuur van Renkum en andere autoriteiten en instellingen. Voor die betoonde sympathie en hulp spreek ik als voorzitter van beide stichtingen mijn grote erkentelijkheid uit.

Deze jubileumuitgave onder de sprekende titel "In Heerlijckheit en Hoofdkwartier 1949-1989" is overzichtelijk en boeiend geschreven door de heren Dr. H.J. Leloux en W.J.M. Duyts en bestemd voor alle ingezetenen van Renkum, wie het verleden van hun gemeente ter harte gaat.

Moge deze uitgave tot eerbetoon strekken aan hen, die de stichtingen hebben opgericht en aan vele anderen, die aan de groei en bloei ervan het hunne hebben bijgedragen.

Drs. J.W. Verlinden, voorzitter van de
"Stichting voor Heemkunde in de Gemeente
Renkum" en van de "Stichting Airborne Museum"

INLEIDING

Toen de bewoners van de dorpen die samen de gemeente Renkum vormen in 1945 van hun evacuatieadressen terugkeerden troffen ze een veranderde wereld aan. Een groot aantal woningen en andere gebouwen was verwoest of zwaar beschadigd. Van de andere was haast geen huis te vinden of het droeg de sporen van de oorlog. Dit was met name het geval in Oosterbeek, dat bijzonder zwaar geleden had, toen in dat dorp in de week van 17-26 september 1944 een verwoede strijd werd geleverd tussen de per vliegtuig aangevoerde Engelse en Poolse troepen, die zich hevig verzetten tegen de geconcentreerde Duitse tegenaanvallen. In de herfst en winter van dat jaar en in de eerste maanden van 1945 waren de vijf dorpen, die de gemeente Renkum uitmaken, ontruimd. Slechts Duitse soldaten en een aantal Nederlanders, die gedwongen moesten werken aan Duitse verdedigingsstellingen, bewoonden in de verschillende dorpen een paar gebouwen. Zoals alle andere panden daar hadden ook deze zwaar te lijden van geallieerde beschietingen, die vanuit het Zuiden de gemeente onder een haast constant vuur legden. Als de gemeente na de capitulatie in mei 1945 van landmijnen, achtergelaten munitie en wapens is gezuiverd wordt ze voor herbewoning vrijgegeven. Allengs groeit het aantal bewoners, men gaat weer aan het werk, gesteund door een voorlopig geïnstalleerd gemeentebestuur,datde wederopbouw energiek ter hand neemt. Het maatschappelijk leven komt weer op gang. Beschadigde panden worden o.a. met de hulp van de van elders aangetrokken arbeidskrachten hersteld; wat niet meer opgebouwd kan worden wordt gesloopt. Men ontwerpt plannen voor nieuwbouw niet alleen voor de vrijgekomen terreinen, maar ook voor tot dan onbebouwde grond. De dorpen kregen zo langzaamaan een ander en voor de autochtone bevolking een soms onherkenbaar aanzien; veel van wat vertrouwd was verdween, de banden met het verleden leken voor sommigen verbroken. Dat dat door velen betreurd werd behoeft geen betoog. De herinnering aan het oude en de wens om vast te houden wat daar nog van over was deden de vraag ontstaan, of men door het stichten van een heemkundig museum de band met het verleden niet zou kunnen behouden.

Zo'n museum zou dan een verzameling voorwerpen moeten bevatten, zoals die ook elders in het land in dergelijke collecties te zien waren. Blijkbaar realiseerde men zich niet voldoende, dat het culturele en maatschappelijke leefpatroon in de gemeente Renkum in vroeger tijd niet of nauwelijks afweek van dat van de andere dorpen in de wijde omgeving. En daar dat eigenlijk al voldoende in het nabijgelegen Openluchtmuseum werd belicht, was een dergelijke onderneming voor de Renkumse dorpen voor velen een overbodige luxe; de geschiedenis zou de twijfelaars aan een dergelijke onderneming in het gelijk stellen.

Maar naast het verre verleden was ook het nog prille oorlogsverleden niet uit het geheugen van de bewoners van de gemeente weggewist. Tot ver na 1945 werden deze, en vooral die van Oosterbeek, met de verschrikkingen van de Slag om Arnhem geconfronteerd. Ouderen in Oosterbeek en de andere dorpen, die die tijd als kind beleefd hebben, vertellen nu nog over de vondsten aan munitie en wapens die aan de aandacht van de opruimingsploegen waren ontgaan. Aannemende, dat de nu vertelde verhalen een vertekend beeld van de

1. Het airbornemonument in Oosterbeek.

werkelijkheid geven blijkt er toch wel uit, dat de ondernemende jeugd op zijn minst wat onvoorzichtig met oud oorlogstuig geëxperimenteerd heeft. Vast staat echter wel, dat er in de bewuste week van 17-26 september 1944 in veel gevallen nauwe banden ontstaan waren tussen Engelse soldaten en burgers. Beiden zochten vaak beschutting in dezelfde kelders en deelden daar, als het er was, voedsel en drank met elkaar. De burgers kregen bewondering voor de inzet van de mannen, die hen de vrijheid hadden willen brengen.

De in 1945 en 1946 in Heelsum en Oosterbeek onthulde airbornemonumenten - de eerste steenlegging van het laatste had op 25 september 1945 door generaal Urquhart plaats gevonden - en de toen in Oosterbeek aangelegde begraafplaats voor de gesneuvelden hielden de herinnering aan die dagen levendig. Het airborne-

comité werd opgericht, dat elk jaar weer een herdenkingsdienst organiseerde. Aan nagelaten betrekkingen van de gesneuvelden en aan oudstrijders werd hulp geboden bij het bezoeken van de graven van hun dierbaren en kameraden. De groots opgezette airbornewandeltocht, die in 1947 voor de eerste keer van start ging en die langs het slagveld leidde, trok elk jaar meer deelnemers. Kortom, in het jaar 1949 was de oorlog voor velen nog steeds onvergeten.

2. Het airbornemonument in Heelsum.

De zo geschetste houding ten opzichte van het verwijderde en het jongste verleden van grote groepen van de Renkumse bevolking vormt de achtergrond voor het ontstaan van de Stichting Heemkundig Museum in Renkum, die verantwoordelijk is voor de totstandkoming van de twee musea, in het bezit waarvan de gemeente Renkum zich in 1988 mag verheugen. Van deze beide is het airbornemuseum in 1978 in handen van een andere, daarvoor in het leven geroepen eigen Stichting Airborne Museum overgegaan.
In de geschiedenis van de Stichting Heemkundig Museum, die later de naam Stichting voor Heemkunde draagt, zijn drie fasen of perioden te onderscheiden waarvan het begin achtereenvolgens in de jaren 1949, 1962 en 1978 ligt. Die tijdvakken zullen in evenzoveel hoofdstukken behandeld worden, die respectievelijk als titel hebben ***"Begin en opbouw", "Uitbouw en verandering"*** en ***"Museum Veluwezoom en de afdeling geschiedenis".***
De lotgevallen van het Airborne Museum na het aantreden van het nieuwe bestuur zijn het ontwerp van een afzonderlijke bijdrage. Het geheel zal worden afgesloten met een besluit, waarin een indruk wordt gegeven van de betekenis en de plaats van het werk van de beide stichtinsbesturen voor de Renkumse gemeenschap.
Het initiatief voor deze uitgave ging van de reeds eerder genoemde stichtingsbesturen uit. De teksten van de twee bijdragen zijn afkomstig van Dr. H.J. Leloux en W.J.M. Duyts, bestuursleden van resp. de Stichting voor Heemkunde in de Gemeente Renkum en van de Stichting Airborne Museum in dezelfde gemeente.

1949Dr. H.J. Leloux

1949-1989, 40 JAAR HEEMKUNDE-ACTIVITEITEN IN DE GEMEENTE RENKUM

HOOFDSTUK 1

BEGIN EN OPBOUW

1. Het airbornemuseum

1. Ontstaan van stichting en doelstelling

Eerste plannen, initiatief-comité; oprichtingsvergadering; bestuur; organisatorische structuur; statuten; Raad van Toezicht.

Op "VRIJDAG" 25 MAART a.s. DES AVONDS 8 UUR"van het jaar 1949 vond in de raadzaal van het Renkumse gemeentehuis, waarvoor, wegens verwoesting van het oorspronkelijke gebouw, het landhuis De Dennenkamp dienst deed, de oprichtingsvergadering plaats van wat later de *"De Stichting Heemkundig Museum voor de gemeente Renkum"* zou heten.
Aan deze bijeenkomst was binnenskamers al heel wat vooraf gegaan. In het archief van de genoemde stichting vinden we een op 5 januari 1949 door de ambtenaar op het gemeentelijk planbureau werkzame G.H. van Vlaardingen ondertekend "plan tot oprichting van prentenkabinet of museum", vergezeld van een zogenaamd "financiëel plaatje". Dit ontwerp -Van Vlaardingen zal althans mede de aanleiding geweest zijn voor de "eerste samenkomst", die op het gemeentehuis is belegd, zoals Kleynenberg in een schrijven van 8 september 1962 stelt. Daarbij waren naast burgemeester Talsma en wethouder Jhr. J. Beelaerts van Blokland ook commissaris van politie B.H.de Groot,G.H.van Vlaardingen,de briefschrijver en"waarschijnlijk"nog enige andere ambtenaren aanwezig:"Wel een bewijs, dat het hart van de beweging op het gemeentehuis klopte"geeft Kleynenberg als zijn mening. Op de vergadering is ongetwijfeld de houding van het gemeentebestuur tegenover museale plannen besproken. Toen zal de précaire financiële positie van de in een wederopbouwfase verkerende gemeente de revue zijn gepasseerd. Een met gemeenschapsgeld gebouwd en ingericht museum zou in die omstandigheden een luxeartikel zijn, een steen des aanstoots voor velen die nog niet de beschikking hadden over noodzakelijk geachte voorzieningen in woning en bedrijf. Tijdens die gedachtewisseling is welhaast zeker de naam van de heer M. Heijbroek gevallen. Deze "raadgevend opvoedkundige", zoals zijn briefhoofd uit 1949

3. Voorjaar 1945, Kasteel Doorwerth verwoest.

vermeldt, was niet gespeend van organisatorisch talent. In zijn jonge jaren had hij de opleiding tot artillerie-officier doorlopen.Mogelijk verklaarde dat zijn interesse voor alles wat met de slag om Arnhem te maken had, zoals uit correspondentie met majoor Boeree in 1948 blijkt. Zijn maatschappelijke betrokkenheid was o.a. gebleken uit het oprichten van de Oosterbeekse padvinders.Als secretaris,later voorzitter van de"Gemeentelijke Sportcommissie", was hij bij velen een geachte persoonlijkheid. Zo komt zijn optreden als woordvoerder van het "initiatief-comité Museum Gemeente Renkum" niet onverwacht. Als zodanig stuurt hij op 14 maart 1949 een brief en een circulaire aan een achttiental met name genoemde prominent geachte inwoners van de gemeente, waaronder de gemeentelijke autoriteiten; ook de pers werd verwittigd. Daarin nodigt hij ze voor een vergadering op 25 maart uit. Ondertekenaren zijn naast M. Heijbroek de heren Mr. E. van Beusekom, P. Menkman en de al eerder genoemde G.H.van Vlaardingen. Deze had zijn ideeën met betrekking tot een museum al nader uitgewerkt in een op 15 maart 1949 gedateerd "Schetsplan voor een museum te Oosterbeek". Dit omhelsde de

bouw van een gebouwtje op de Westerbouwing, waarin ter herinnering aan de strijd in september 1944 een "erehal" met een "eeuwige vlam" zou moeten worden ondergebracht.
Van de onder leiding van de heer Heijbroek gehouden bijeenkomst zijn de notulen bewaard gebleven. Hieruit en uit de persverslagen blijkt dat de inrichting van een museum in de gemeente op veel instemming zou kunnen rekenen. Verdeeld waren de meningen over wat er verzameld zou moeten worden - heemkundig of oorlogsmateriaal,of beide-of waar,in welke ruimte dat eventueel zou moeten worden geëxposeerd.De heer Van Vlaardingen gaf een uiteenzetting over zijn ontwerp voor het gebouwtje op de Westerbouwing. Door anderen werd geopperd in de villa Hartenstein, tot dan toe als hotel/restaurant in gebruik, een oorlogsmuseum te vestigen. Het was hoofdkwartier van generaal Urquhart geweest en bovendien eigendom van de gemeente. Als derde mogelijkheid werd kasteel Doorwerth genoemd, waarin voor de verwoesting in het laatste oorlogsjaar o.a. het Nederlands Legermuseum gehuisvest was geweest.

4. Voorjaar 1945, Kasteel Doorwerth verwoest stalgebouw

Duidelijk kwam naar voren, dat men bij alle plannen niet diende te rekenen op financiële hulp van de plaatselijke overheid. De inkomsten zouden in eerste instantie moeten komen uit de toegangsgelden van betalende bezoekers. Het besluit werd genomen om tot het oprichten van een stichting over te gaan, die de gehoorde wenselijkheden en mogelijkheden nader zou onderzoeken. Een te vormen bestuur zou statuten opstellen waarin de doelstellingen en de wijze waarop men die wilde verwezenlijken dienden te worden omschreven. Dat bestuur zou dan worden bijgestaan door een Raad van Toezicht, waarin diegenen zouden zitting nemen, "welke te dezer vergadering uitgenodigd waren en door aanwezigheid of adhaesie-betuiging met het doel geheel instemden", Als voorlopig bestuur stelden zich de volgende personen voor het bekleden van de te vervullen functies beschikbaar; M. Heijbroek - voorzitter, Mr. E. van Beusekom - historisch adviseur, P. Menkman - 1ste secretaris, Jhr. H. Beelaerts van Blokland - 2de secretaris, J. Kleynenberg - 1ste penningmeester, J. Klaassen - 2de penningmeester, Th. Werningh Cöster en de conservators D. van Dijken, B.C. Vlasveld, H. van der Kraats, De heer G.H.van Vlaardingen trad toe als technisch adviseur. Daar de heer Beelaerts, die niet op de vergadering aanwezig was, de functie van 2de secretaris niet wenste te aanvaarden werd de heer S. Datema benaderd; die gaf met ingang van de tweede vergadering een week later, op 2 april, als zodanig acte de présence.

Het aldus tot stand gekomen bestuur ging nu voortvarend aan de slag. Zo werd een goede week later, op zaterdag 2 april, de eerste bestuursvergadering gehouden en wel in hotel Vreewijk. Na ampele discussie werden enige bestuursleden met het opstellen van de stichtingsstatuten belast; een huishoudelijk reglement leek niet nodig. Goed twee weken later, in de vergadering van 20 april, werd de voorgestelde tekst besproken, aangevuld en of ongewijzigd. De ondertekening vond daarna ten kantore van de notaris Houtzagers te Oosterbeek plaats en wel door de heren Van Beusekom, Heijbroek, Menkman en Van Vlaardingen.
De stichting heet nu; Heemkundig Museum voor de gemeente Renkum. Het doel ervan is "het stichten, exploiteren en onderhouden van een Heemkundig Museum in de gemeente Renkum". Dit wil men trachten te bereiken "door het in een geschikte ruimte onderbrengen van alles, wat zij op heemkundig gebied kan verzamelen door aankoop, schenking of op andere wijze en dit verzamelde na rangschikking en catalogisering tegen entreegelden ter publieke bezichtiging te stellen, welke entreegelden ook voor de exploitatie en voor het

5. Voorjaar 1946, Kasteel Doorwerth verwoest; rechts onder de bewoonde barak

maken van doeltreffende propaganda zullen worden aangewend".Het bestuur ervan zal bestaan uit tenminste negen leden, die de te vervullen functies onderling zullen verdelen; ze zullen zelf voor eventuele aanvulling zorgen. De benoeming van nieuwe door het bestuur voor te dragen leden zal bekrachtigd worden door een Raad van Toezicht. Het dagelijks bestuur wordt gevormd door de voorzitter, de 1ste secretaris en de penningmeester. Het vereiste stichtingskapitaal bedraagt *f* 20,-, waarvan elk der ondertekenaren een bedrag van *f* 5,- voor zijn rekening neemt. Als bronnen van inkomsten worden verder genoemd "entreegelden, legaten, erfstellingen of schenkingen". Ook worden subsidies van Gemeente of Rijk als mogelijke inkomsten aangegeven. Aan de Raad van Toezicht was de taak toebedacht, die in andere organisatorische structuren aan de algemene vergadering van de leden toekomt, namelijk controle van het door het bestuur gevoerde beleid. Het aantal door het stichtingsbestuur te benoemen leden voor deze Raad, dat in principe onbeperkt is, bedraagt aanvankelijk zeventien en bezorgt dit college de naam "Heren Zeventien". Voor deze alleen uit mannelijke leden bestaande Raad worden personen aangezocht, die, hetzij door hun functie, hetzij door hun financiële positie een vooraanstaande plaats in het maatschappelijke leven in de gemeente innemen. De aan dit college opgedragen taak gaf de leden ervan weinig gelegenheid om invloed uit te oefenen op de gang van zaken binnen de stichting. De Raad moet dan ook meer gezien worden als een poging van de oprichters om een maatschappelijk draagvlak te creëren, dat hun initiatief, waarvan de uitkomst toch wel onzeker was, zou kunnen schragen.

2. Plaats van vestiging.

Airbornemuseum; aarzeling over vestigingsplaats; barak kasteel Doorwerth; opening airbornemuseum; inrichting; provisorisch karakter; onderkomen in stalgebouw

Wat men zou gaan verzamelen en tentoonstellen was in de toegezonden circulaire uiteengezet. Daarin werd namelijk een lans gebroken voor het opzetten van een "Airbornemuseum, bevattende alle gegevens over de landing en de gevolgen daarvan". Door "de inkomsten uit dit airbornemuseum" verwachtte men "in staat gesteld" te worden" verder te kunnen bouwen aan een heemkundig museum". De plaats van vestiging van dit laatste was nu nog in het geheel niet aan de orde, want daarvoor "kon later misschien ruimte gevonden worden meer in het centrum van het dorp, zo mogelijk in meerdere centra".
Al in de eerste vergadering kwam voorzitter Heijbroek met de mededeling, dat het airbornemuseum op kasteel Doorwerth welkom was. De voorzitter van de vereniging De Doorwerth, eigenares van het complex, de heer Jhr. J. Beelaerts van Blokland, tevens wethouder en loco-burgemeester van Renkum, had daarvoor op de oprichtingsvergadering al fervent gepleit. Gezien mogelijke financiële consequenties voor de gemeente zullen Hartestein of de Westerbouwing als onderdak voor een museum bij het college van Burgemeester en Wethouders nauwelijks bespreekbaar zijn geweest. Tegen vestiging in het door oorlogsschade zwaar getroffen kasteel daarentegen kon van gemeentezijde beslist geen bezwaar bestaan. Voor de eigenares was de vestiging daar in zekere zin een uitkomst. Zo was als doelstelling van de vereniging in de statuten opgenomen, dat het kasteel een museum zou herbergen. Ook wilde men het kasteel zo gauw mogelijk een functie geven, wat voor

instanties een reden zou kunnen zijn om het herstel vlugger ter hand te nemen. De entreegelden zouden welkom zijn om de lege kas enigzins te kunnen vullen. De door de vereniging aangestelde en bezoldigde kasteelbeheerder Branderhorst zou dan ook weer kunnen functioneren. Deze had op het terrein van het kasteel in een voormalige Duitse houten legerbarak gewoond, die oorspronkelijk op het vliegveld Deelen dienst had gedaan. Deze was nu leeg en beschikbaar, omdat Branderhorst in een reeds hersteld gedeelte van het kasteel woonruimte had gevonden. De gedachte aan het gebruik daarvan als onderdak voor een museum stuitte bij een aantal leden van het bestuur op grote weerstand. Zo stelde men in de volgende vergaderingen het "Hertenhuisje" op Hartenstein of het "Duivenhuisje" als mogelijke onderkomens voor; ze bleken echter bij nader inzien niet geschikt of niet beschikbaar te zijn.
Intussen was de voorzitter, die zo gauw mogelijk wilde openen, zijn gang gegaan; de Doorwerth-mogelijkheid werd door hem namelijk zeer serieus genomen. Zo schrijft hij op 5 april een brief aan het "Bureau Herstelbetaling van Recuperatiegoederen" in Apeldoorn met het aanbod om de barak voor *f* 300,- over te nemen; die was aan de vereniging De Doorwerth voor *f* 450,- aangeboden. Op dezelfde 5 april richt hij zich ook tot het bestuur van de Oosterbeekse V.V.V. Hierin geeft hij als zijn mening weer, dat het in de loop van 1949 in provisorische staat gereed komende stalgebouw van het kasteel een "waardig onderkomen" zou kunnen vormen voor het te stichten airbornemuseum. Tevens doet hij enige suggesties met betrekking tot het promoten van Oosterbeek en van het eventueel in het kasteel te vestigen museum.
Het antwoord van het Bureau Herstelbetalingen laat niet lang op zich wachten. In dit op 14 april gedagtekende schrijven wordt gesteld, dat aan de taxatieprijs van *f* 450,- niet getornd kan worden. Graag zou men willen vernemen of er nog belangstelling voor overname van de barak bestaat tegen die prijs. De voorzitter deelt dit in de vergadering van 20 april mede, maar de reacties zijn erg lauw. Ook op de volgende bijeenkomst van 13 mei komt het niet tot een beslissing, al blijven de pogingen om altenatieven te vinden nog maar steeds zonder resultaat.

*6. Omstreeks 1947;
de familie Branderhorst voor hun "huis".*

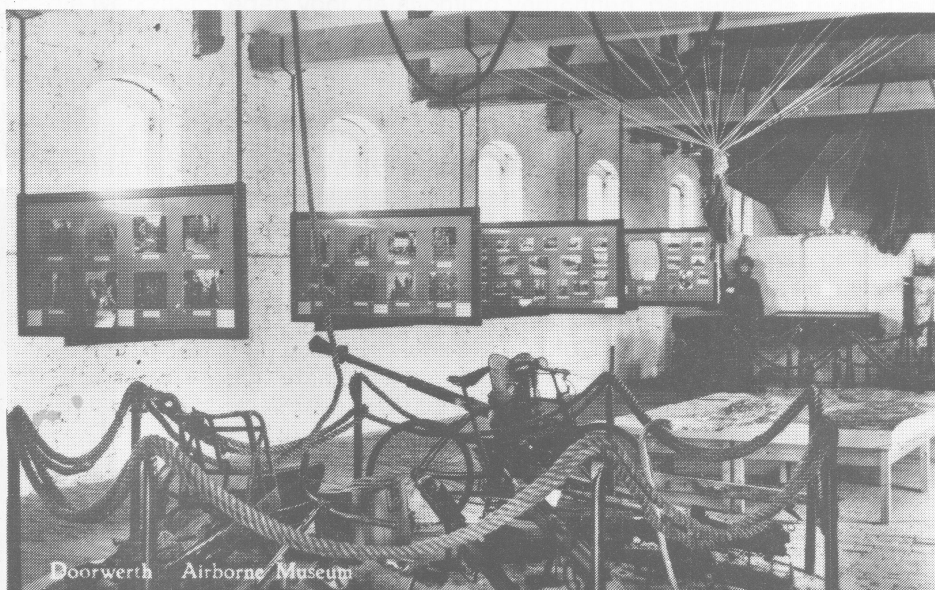
De tijd drong echter, het verzet kon niet volgehouden worden en dus besloot men in arren moede in de vergadering van 27 juni 1949 om op het aanbod van de Vereniging De Doorwerth in te gaan en de barak als museum in te richten. Kwam dat door het in deze vergadering gehanteerde en nog niet eerder gehoorde argument, dat de toestemming om wapens en munitie te bewaren en te exposeren van politiezijde alleen maar voor het kasteel Doorwerth gegeven zou worden? Het verblijf daar zou van korte duur zijn, want na het voorlopige herstel van de stallen zou men daarin onderdak kunnen vinden. Dit besluit werd aan de pers medegedeeld en uit de daarin verschenen reacties blijkt hoe gevoelig het een en ander bij de bevolking lag. Zo bericht De Renkumse Koerier van 13 juli 1949; "Ter voorkoming van ingezonden stukken, kan al dadelijk worden medegedeeld dat het bestuur alle bestaande mogelijkheden terdege en zeer ernstig onderzocht heeft". Na de voordelen van de Doorwerth opgesomd te hebben vervolgt het stuk; "Alles tegen elkaar uitwegend, heeft het bestuur na een grondig en tijdrovend onderzoek besloten daarom het museum in kasteel Doorwerth te vestigen. Met het bestuur van De Doorwerth werd een alleraangenaamst contact tot stand gebracht en verdere plannen voor een theeschenkerij op het terras van het kasteel zijn in bewerking. Zo kan de ene hand de andere wassen en worden zij beide schoon". Uit de beschikbare correspondentie tussen de voorzitter en het Bureau Herstelbetalingen blijkt verder niet, welk antwoord de stichting gaf op de afwijzing van het aanbod van *f* 300,- voor de barak. Wel weten we weer uit de persverslagen, dat op zaterdag 8 juli 1949 "een aantal bestuursleden zelfs met de jassen uit, geholpen door voortrekkers van de Duno-groep, met beitel en hamer stond te werken", uiteraard aan en in de barak, waarin een kleine maand later het airbornemuseum voorlopig ondergebracht was. Maar of en hoeveel ervoor betaald is weten we niet. Daarover althans geeft het kasboek van de stichting uit de eerste jaren geen uitsluitsel.
Het geroemde "alleraangenaamst contact" had tot gevolg, dat op zaterdagmiddag 6 augustus 1949 het airbornemuseum geopend kon worden. Een uitvoerig verslag ervan vinden we in De Renkumse Koerier van 10 augustus. Op het lage dak van de barak waren de Nederlandse, Engelse, Poolse en de airbornevlag "te loom om hun kleuren te ontplooien". De voorzitter van de stichting kon een bont gezelschap begroeten, waaronder de loco-burgemeester Beelaerts van Blokland, tevens voorzitter van de vereniging De Doorwerth, de gastheer van het museum, verder vertegenwoordigers van de gemeente en van enige Oosterbeekse organisaties. Na de woorden "Wat we hebben is nog weinig, doch er is een begin. Later zal de officiële opening plaatsvinden in het

permanente gebouw" dankt allen die tot nu toe hebben meegewerkt. Hij begroet ook "de slotvoogd, de heer G. Branderhorst", die als beheerder en rondleider zal optreden. De in de barak getoonde collectie bestaat uit "de grote maquette van de Slag om Arnhem, geschonken door deze gemeente". (De betrokken journalist was blijkbaar verkeerd ingelicht, want de maquette was slechts in bruikleen gegeven). Het grootste deel van het

7. Interieur airbornemuseum in het kasteel omstreeks 1959.

geëxposeerde materiaal bestaat uit "de grote verzameling van de Commissaris van Politie in bruikleen afgestaan, en welke de meest uiteenlopende en interessante verzameling oorlogstuig omvat, bijeengezocht door Mijnendienst en bostoezicht ",De woorden:" Tenslotte schonk overste Boeree, die van de strijd een speciale studie heeft gemaakt exclusieve kaarten met bijzonder waardevolle toelichtingen "waren ongetwijfeld ook bedoeld als aansporing voor particulieren om wat ze nog hadden aan het museum af te staan. Nadat andere sprekers de aanwezigen hadden toegesproken volgde de uitnodiging tot bezichtiging van de collectie. Om een indruk te geven van de ruimte en het tentoongestelde materiaal geven we het verslag daarover onverkort weer. "Onder leiding van de heren Heybroek en Van Vlaardingen werd hierna het nieuwe museum bezichtigd. Dit is ondergebracht in een eenvoudig houten gebouwtje, groen gecarbolineerd. Vanaf de ingang is de gehele linkerzijde gevuld door de maquette, waarop staan aangegeven de verschillende aanvalsrouten en -punten. Misschien kunnen de witte en rode pijlen mettertijd zodanig gemaakt worden, dat zij door een knopbediening achtereenvolgens oplichten. Verschillende markante punten kunnen op dergelijke wijze eveneens door lichtjes met corresponderende knoppen naar voren springen. De drie andere wanden zijn bezet met brede tafels, waarop de meest uiteenlopende zaken zijn uitgestald. Tientallen voorwerpen zijn er te vinden, die zelfs onze eigen burgers nooit gezien hebben. Ook in het midden staan een met glas gedekte vitrine, zodat de bezichtiging in een kleine rondgang kan geschieden. Het viel ons op dat thans reeds de ruimte haast te klein is en dat, terwijl van honderden ingezetenen nog inzendingen te wachten zijn. Het kleine begin is reeds merkwaardig genoeg om er een bezoek te brengen".
Het zo geopende museum bleek een trekpleister te zijn. Al in augustus, de maand van de opening, werd aan entreegelden een bedrag van *f* 286,90 geïnd, wat overeenkomt met een aantal van meer dan 2000 bezoekers. En dat bij de moeilijke bereikbaarheid van het kasteel, op het terrein waarvan het was ondergebracht!

8. Interieur airbornemuseum in het stalgebouw omstreeks 1952.

De werkzaamheden aan het provisorische herstel van het aan de stichting toebedachte stalgebouw -men metselde gaten in het muurwerk dicht en maakte het dak zoveel mogelijk waterdicht- vorderde gestaag. De voortgang ervan ging gelijk op met de stijging van de belangstelling van het publiek, al was die niet altijd welwillend. Zo ziet de voorzitter zich gedwongen om op 22 februari 1950 te reageren op een artikel in de Arnhemse Courant.
Daarin namelijk had Marcel du Bouquet een "scheef en zuur stukje geschreven over het airbornemuseum, dat wij toch werkelijk niet over onze kant kunnen laten gaan". Aan de journalist zelf, die de ruimte blijkbaar had afgekraakt, schrijft Heijbroek o.a. "Wij hopen voor dezen zomer over te mogen gaan uit onze primitieve houten barak naar een groot stenen gebouw". Het kranteartikel was te harder aangekomen, omdat in de vergadering van een week eerder de mededeling was gedaan, dat de herbouw van de stallen goed opschoot. Dat de maquette van de slag naar de eigenaar, de gemeente Arnhem, terug zou moeten werd met minder enthousiasme ontvangen. Begin juni was het herstel van het stalgebouw zover gevorderd, dat men op de 26ste van die maand het besluit kon nemen om de barak zo spoedig mogelijk te ontruimen. Tevens werd het voorstel aangenomen om, ter vervanging van de Arnhemse maquette, een nieuwe te laten maken door de Oosterbeekse kunstschilder Herman Romijn.
Men begon toen met het inrichten van het nieuwe onderkomen, waarin de verzameling, de eerste jaren althans, ongestoord gehuisvest zou kunnen worden. Een aannemer werd ingeschakeld voor het maken van stellages en vitrines, de smid kreeg opdracht een hekwerk te maken om het publiek van het tentoongestelde materiaal af te scheiden. Ook de gemeente liet zich niet onbetuigd. Zo richtte het college van B. en W. van Renkum zich op 5 juni in een schrijven tot de direkteur van gemeentewerken om "een der gemeentewerklieden tijdelijk enige diensten te laten verrichten ten behoeve van bovengenoemd bestuur"; met dit laatste is dan dat van de stichting bedoeld. We nemen aan, dat ook nu weer bij het versjouwen en verplaatsen van het expositiemateriaal de Renkumse padvinders een handje hebben geholpen.

9. De tank wordt op zijn plaats gebracht voor het kasteel.

Eind juli was de inrichting zover gevorderd, dat men begin augustus de nieuwe opening kon laten plaatsvinden. Deze ging met heel wat minder officiëel vertoon gepaard dan in augustus 1949.

3. Financiën

Eerste notities kasboek; hulp overheid; inkomstenbronnen; uitgaven

In het kasboek van de stichting zijn de inkomsten en uitgaven minutieus opgetekend. In het eerste jaar van zijn bestaan wordt de tweede postgevormd door de "bijdragen oprichters stichting" ten bedrage van *f* 20,- bijeengebracht door de 4 ondertekenaars van de statuten, de heren Van Beusekom, Heijbroek, Menkman en Van Vlaardingen. De daaraan voorafgaande eerste post is ook op 1 juni gedateerd en bestaat uit "M. Heijbroek opbrengst geldlening *f* 500,-. Spoedig namelijk was de behoefte aan handgeld gebleken om de kleine en grotere uitgaven te bekostigen, die de nieuwe organisatie met zich mee bracht. Een beroep op overheidssteun was, althans in dit stadium, door het bestuur van de hand gewezen om te voorkomen, dat men in zijn vrijheid van handelen beknot zou worden. In de vergadering van 1 april verklaarde de voorzitter zich bereid om een onderhandse geldlening aan de stichting te willen verstrekken. Tegen een rente van 3% bood hij een bedrag aan van *f* 500,-, waarvan de aflossing in onderling overleg zou kunnen worden geregeld. Met de vereniging De Doorwerth was overeengekomen, dat deze de helft van de entreegelden als vergoeding voor de beschikbaarstelling van expositieruimte zou ontvangen. Ook zou daarvoor aan de beheerder het toezicht op de collectie en de verkoop van de kaartjes worden opgedragen. De prijs van de laatste was gesteld op *f* 0,25 voor volwassenen; schoolkinderen konden voor *f* 0,10 terecht. Door de zich al spoedig aandienende bezoekers begonnen ook de inkomsten te vloeien. Het kasboek noteert over de maanden augustus - november de maand december was het museum blijkbaar gesloten een bedrag van *f* 428,40 aan entreegelden. Met de reeds genoemde posten bedragen de inkomsten in het eerste jaar van de stichting in totaal *f* 948,40. Het bestuur had een voorzichtig en zuinig beleid gevoerd, gezien de totale uitgaven van slechts *f* 291,90, waarin alle kosten van inrichting en opening van de expositie opgenomen waren. Het kasboek kon dan ook in 1949 met een batig saldo van *f* 656,50 afgesloten worden.
De entreegelden zijn verreweg de belangrijkste bron van inkomsten voor de stichting; ze vertonen in de loop der jaren een steeds stijgende lijn. Zo levert de kaartverkoop in 1961, het laatste jaar van de eerste fase, een bedrag

op van ruwweg *f* 4300,-. Dit is dan ruim 70% van de totaal in dat jaar verkregen inkomsten van ca. *f* 6300,-, waarbij de provinciale subsidie van *f* 1000,- inbegrepen is.
De eerste door de overheid toegestoken en door de stichting geaccepteerde hand voor financiële hulp was de door de gemeente Renkum in september 1950 ingewilligde lening van *f* 2500,- tegen een rentepercentage van 2%. Deze handreiking van de overheid was het begin van de vooral in de volgende perioden zo ruime subsidiëring door landelijke, provinciale en gemeentelijke instanties.

10. Branderhorst in zijn element omstreeks 1955.

Bij het bestuderen van het kasboek van de "Stichting Heemkundig Museum" valt de vindingrijkheid op, waarmee door het bestuur inkomsten gecreëerd worden. Zo worden er honderden exemplaren van een door Boeree geschreven werkje over de slag om Arnhem, ingekocht voor *f* 1,-, voor een bedrag van *f* 1,50 door bestuursleden en Branderhorst aan de man gebracht; de laatste tegen provisie. Dat gebeurt ook met vele duizenden airbornespeldjes en ansichtkaarten, verder met een bescheidener aantal legpenningen. De opbrengst van het door Heijbroek geschreven boekje "De airbornestrijd in de Gemeente Renkum" was geheel voor de stichting bedoeld. Incidentele inkomsten waren er ook. Zo wordt in 1959 een "bijdrage Engelse officieren" ontvangen van *f* 60,-; een oud fornuis en een aantal stukken antiek, verkregen bij een overgenomen boedel, bracht in 1961 *f* 2,50 op, zoals de penningmeester consciëntieus optekende. Diens nauwgezetheid moge verder blijken uit het feit, dat hij de binnengekomen gelden op een spaarbankboekje zette en de rente ervan jaarlijks verantwoordde. De eerste post op de uitgaven-zijde in het kasboek is "M.Houtzagers, notaris, stichtingsakte *f* 75,-" van 1 juni 1949. In hetzelfde jaar zijn er de uitgaven voor het drukken van de toegangskaarten. Niet te vermijden waren de kosten voor de brandverzekering, verder de rente en aflossing van de aangegane schulden. Een groot aantal namen van leveranciers o.a. van kantoorbehoeften, van handwerkslieden en anderen, die werkzaamheden voor de stichting verrichtten, passeren de revue. De bouwer van de maquette Romijn toucheert voor zijn inspanningen en naar verhouding groot bedrag, in gedeelten. Voor het te verwerken materiaal werd een papierfabriek in de arm genomen, die om niet de benodigde papierpap ter beschikking stelde. Het schoonmaken en schilderen van de kanonnen werd door een scholier tegen betaling op zich genomen. Het vervaardigen van honderden circulaires, folders en raambiljetten werd o.a. door een Oosterbeekse firma ondernomen. Uit het lidmaatschap van diverse verenigingen o.a. van Museumdag, het

11.
Bezoek aan Overloon door bestuur van de stichting en leden van de Raad van Toezicht in augustus 1960.
Van links naar rechts:
B.C. Vlasveld, W.H.M. Bleijenberg,
S. Datema, J. Kleynenberg,
Mr. H.G. Brinkert, D.L. Minjauw.

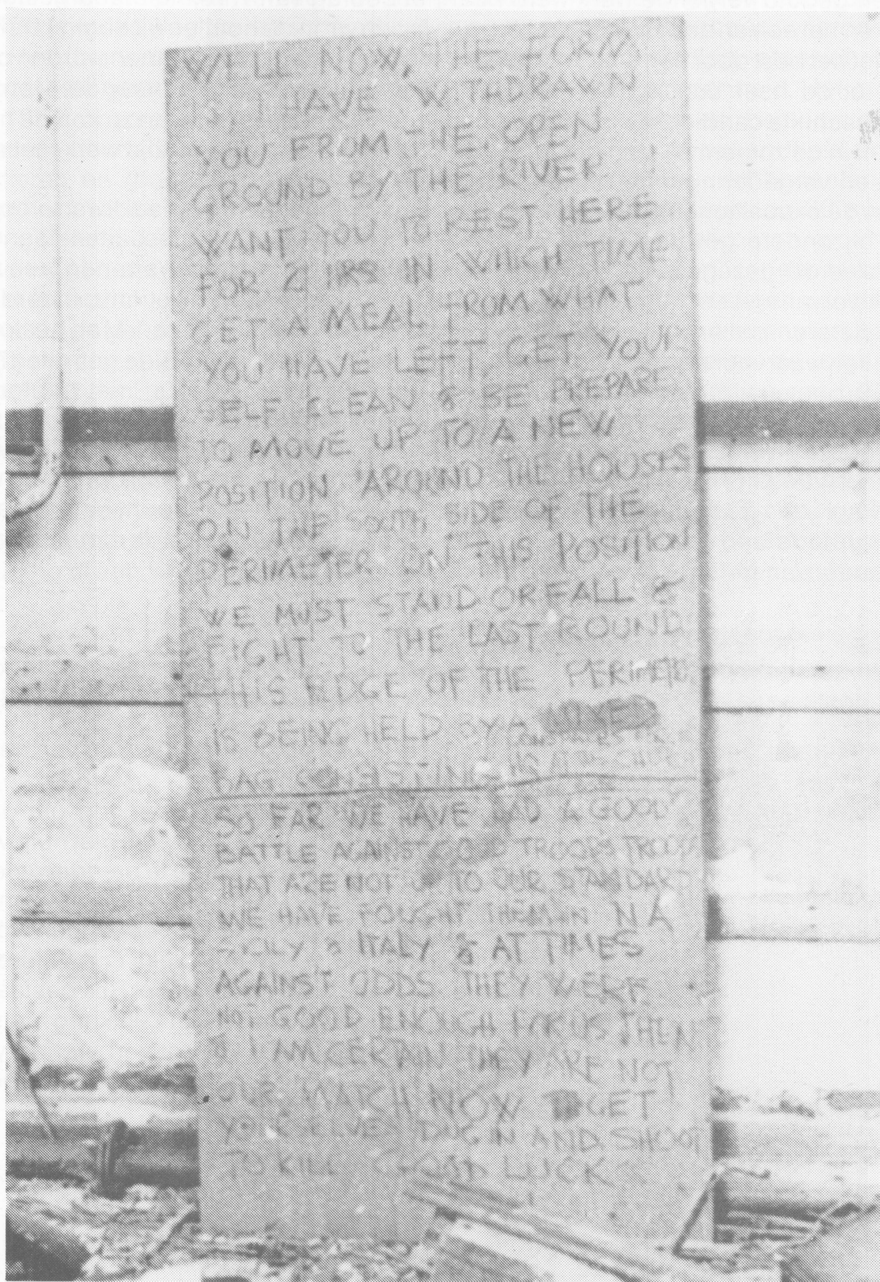
Contact van Gelderse Oudheidkundige Verenigingen, van de Vrienden der Geldersche Kastelen bleek de bij het bestuur levende behoefte om zich ook elders te oriënteren over museale zaken. Uitgaven voor geschenken bij gelegenheid van feestelijke gebeurtenissen bij relaties, o.a. bij verjaardagen van Branderhorst, zijn een indicatie voor de sociale bewogenheid van het bestuur. De laatste mocht als blijk van waardering voor zijn werk in 1961 een bedrag van *f* 250,- als gratificatie ontvangen; datzelfde bedrag werd toen aan S. v. Klei, schoonzoon en hulp van Branderhorst ter hand gesteld. In een aantal jaren worden geringe bedragen besteed o.a. ten behoeve van excursies van de Raad van Toezicht en het bestuur. De kosten gemaakt ten behoeve van de vergaderingen van het bestuur zijn zeer bescheiden te noemen. Relatief royaal is het gebaar in 1953, als er een bedrag van *f* 100,- wordt overgemaakt op rekening van het Nationale Rampenfonds, dat het leed en de schade, die door de watersnoodramp in dat jaar werden veroorzaakt, tracht te verlichten en te herstellen.

4. Collectie

Kern collectie; aanvullingen; maquette slag; samenwerking met Britten; aanwinsten; negatief oordeel.

De kern van de collectie zou gevormd worden uit dat, wat in de kelder van het politiebureau lag opgeslagen; daarnaast uit dat, wat men van de Oosterbeekse ingezetenen en anderen aan gevonden oorlogsmateriaal en foto's hoopte te krijgen. De collectie diende aangevuld, het menselijke aspect van de strijd zichtbaarder gemaakt te worden. Het bestuur was zich daarvan terdege bewust en ontplooide dienaangaande de nodige activiteiten. Zo had de voorzitter op 9 mei 1949 een gesprek met de burgemeester van Arnhem, de heer Matser. Aan te nemen is, dat toen het tijdelijk beschikbaar stellen van een in Arnhem vervaardigde maquette van de strijd ter sprake is gekomen. In elk geval wordt op 20 juni bericht ontvangen, dat men die wel in bruikleen wilde afstaan. Maar dan wel eerst verzekeren! Ander materiaal dat in aanmerking zou kunnen komen-in Arnhem hadden ook plannen bestaan voor een oorlogsmuseum-was helaas niet meer aanwezig. Dat was naar Overloon gestuurd, evenals het begin van een collectie oorlogsmateriaal in Ede. Dit laatste werd nog eens in een brief van generaal-majoor b.d. C.J.O. Dorren van 11 mei 1949 bevestigd. Een dag later richtte de voorzitter zich in een schrijven tot het bureau Oorlogsbuit, waarvan hij het hoofd nog meende te kennen uit zijn diensttijd bij de Hembrug. Hij stelt hem in kennis van het doel en de plannen van de stichting en vraagt hem om medewerking. Dit schrijven vormt de opmaat voor een correspondentie met een aantal rijksinstanties, die ten slotte uitmondt in de overdracht van oud oorlogsmateriaal. Dat was opgeslagen in " 't Schouw, gemeente Ilpendam, provincie Noord-Holland" zoals in een brief van 27 februari 1950 laat weten. De levering ervan geschiedt dan in september 1950, ca. 1,5 jaar na het eerste contact.
In een ongedateerde brief aan zijn vriend Boeree lucht voorzitter Heijbroek ook zijn gemoed over de teleurstellende traagheid van de instanties bij de afhandeling van deze zaak. Zo schrijft hij: "In Doorwerth gaat het zich nu goed ontwikkelen, ik krijg deze week een hele zending wapenen uit de "Schouw". Helaas hebben verschillende Departementen er zo lang over gedaan deze zaak af te werken, dat intussen al weer heel wat vernietigd is". Tussen de heer Boeree, "Luitenant-kolonel b.d." en de heer Heijbroek bestond een vriendschappelijke relatie, zoals blijkt uit in het archief bewaard gebleven persoonlijke correspondentie, die tot het jaar 1948 teruggaat. Daarin worden o.a. in die jaren actuele onderwerpen, zoals het mogelijke verraad van de luchtlandingen van 17 september 1944 en de rol daarbij van Lindemans ter sprake gebracht.
De Arnhemse maquette was, zoals blijkt uit het kranteverslag van de opening, een blikvanger van de eerste orde, een haast onmisbaar onderdeel van de collectie. Toen dan ook in februari 1950 de mededeling kwam, dat de bruikleen werd opgeheven, moest er een nieuwe maquette komen. In de vergadering van 26 juni werd daartoe besloten en men vond de Oosterbeekse kunstschilder Herman Romijn bereid om dat karwei te klaren. In februari 1951 is het dan zover, dat één van de bestuursleden het werkstuk met zijn bestelwagen naar het stalgebouw kan vervoeren; daar was een stellage geplaatst waar ze op zou kunnen rusten.
Het begin van de samenwerking met Britse instanties wordt gevormd door de brief van de voorzitter aan generaal Urquhart in april 1949, een paar dagen nadat het bestuur zijn werkzaamheden is begonnen. Daarin zet hij de bedoeling van de stichting uiteen en hij verzoekt de generaal om diens medewerking. Op 27 juni antwoordt deze dan en zegt de stichting alle steun toe. Hij wijst hem op het bestaan van het airbornemuseum in Aldershot, dat gaarne behulpzaam zal zijn. De samenwerking daarmee en met het Imperial War Museum in London is spoedig zeer nauw. Zo kan de voorzitter in een brief van 14 april 1950 aan het Ministerie van Oorlog niet zonder trots melden, dat het museum een "schat aan exclusief Photomateriaal" van beide musea ten geschenke heeft gekregen. Met deze instanties werd een geregelde correspondentie onderhouden, waarin veel gegevens te vinden zijn over de aanschaf van uniformen en ander tentoonstellingsmateriaal.
Geen beter contact dan een persoonlijk contact was de filisofie van de voorzitter, die dan ook verschillende keren, zeker in 1953 en 1958, een bezoek bracht aan de Britse instanties. Een ander bestuurslid, de heer De Vries, bezocht in 1960 Aldershot. Hij deed verslag van zijn reis in de vergadering van 25 augustus van dat jaar en was vol lof over de ontvangst daar.
Her en der in de gemeente Renkum was in 1949 nog het een en ander aan oorlogstuig te vinden, ook van groter formaat. Zo stonden er bij het herdenkingsmonument tegenover hotel Hartenstein een paar kanonnen. Ook waren er bij kasteel Doorwerth zelf enige achtergebleven, en op een andere plaats was een tank aangetroffen. In Renkum lag in 1949 nog een door de Polen bij de oversteek van de Rijn gebruikte veerboot, die nog in redelijke staat verkeerde; elders bevonden zich nog achtergelaten landingsvaartuigen. Men slaagde erin deze naar het

oorlogsmuseum vervoerd te krijgen, waar ze in de buitenlucht een plaats kregen. De laatste zijn in de loop der jaren aan de invloeden van weer en wind ten onder gegaan.
Een bijzondere aandacht verdient de beroemde -of beruchte- consistoriedeur, die in de oude Hervormde Kerk de toegang tot het koor afsloot. Ze speelt in de over de slag gemaakte film "Theirs is the glory" een toch wel opvallende rol. Daarop was namelijk de tekst aangebracht, die majoor Lonsdale in de film in de mond gelegd

12. De consistoriedeur in de Ned. Herv. Kerk te Oosterbeek.

werd om zijn manschappen te bemoedigen en aan te vuren. De deur werd in 1950 als geschenk van de Hervormde Gemeente te Oosterbeek ontvangen.
Ze maakte de in de pers gestelde vraag ook voor het bestuur actueel, of de tekst authentiek, dus werkelijk in september 1944 door de betreffende majoor gesproken was. Op 14 oktober 1957 wordt aan de twijfel over de echtheid ervan een einde gemaakt. Het opschrift is niet authentiek, maar voor de film gemaakt is, de besliste opmerking van één der leden. Op welke autoriteit de spreker zich beroept blijft in het ongewisse. Maar wel lijkt door dit machtswoord voor een ieder de zaak definitief afgedaan.
Hier mag niet onvermeld blijven, dat in het najaar van 1959 de toenmalige burgemeester Matzer van Bloois in de raadzaal een zeer denigrerende opmerking maakte over het in het airbornemuseum geëxposeerde materiaal. Ze bracht indertijd veel tongen en pennen in beweging en was ook onderwerp van gesprek in de bestuursvergadering van 9 november van dat jaar. Men neemt dit "vernietigende oordeel" voor kennisgeving aan en gaat daarna weer over tot de orde van de dag. Wat had men in zo'n geval ook anders kunnen doen?

5. Inventariseren en conserveren

Inventarislijst; rapportage door deskundige; onderhoud; diefstallen

Het zich steeds uitgebreide materiaal diende geïnventariseerd en gecatalogiseerd te worden; ook moest het onderhouden worden. Tot dat inzicht was het bestuur al gauw gekomen, want in de vergadering van 18 oktober 1949 werd al op catalogisering aangedrongen. Er verscheen dan ook in de loop van het jaar 1950 een lijst met dergelijke informatie. In 1951 stelde de secretaresse van de heer Heijbroek een inventarislijst samen; voor dat toch wel veel tijd en geduld vergende werk werd haar het bedrag van *f* 10,- ter hand gesteld. Nadat er in de tussenliggende jaren het een en ander aan was gedaan vinden we in de notulen uit begin 1957 de opmerking, of de inventarisatie niet het best door een student in de kunstgeschiedenis zou kunnen worden ondernomen. Men wendde zich o.a. tot de heer Lunsingh-Scheurleer, Rijksinspecteur voor Roerende Monumenten, met de vraag of die geen geschikte candidaat wist. Zijn bemoeiingen hadden succes, en zo kon de heer R.B.F. van der Sloot uit Amsterdam in de zomermaanden van 1957 aan de slag gaan. Hij sluit zijn werk met een rapport af, dat door hem later in een vergadering nader wordt toegelicht.
Het onderhoud van de expositieruimte en van het zich daar bevindende materiaal kwam voor rekening van de beheerders. Voor bijzondere gevallen zoals b.v. voor het onderhoud van de buitenstaande grote stukken werden, zoals reeds eerder gezegd is, op gezette tijden extra krachten ingezet. Wapende men zich op deze wijze tegen het natuurlijk verval, met een andere vijand, diefstal, werd men in 1956 geconfronteerd. Toen moest men met lede ogen constateren, dat er een browning en een geweer verdwenen waren. Men besloot nu alle wapens onschadelijk te maken waarvoor de geraadpleegde politie zorg droeg. Ondanks de getroffen maatregelen werd er op 12 mei 1959 opnieuw ingebroken, en nu wordt een Engelse stengun met houten kolf als vermist opgegeven. Gelukkig wordt deze inbraak opgehelderd; scholieren waren de boosdoeners geweest. In 1961 wordt door een jeugdige onverlaat wederom een poging tot diefstal ondernomen, maar die mislukte. De dader, die buiten medeweten van zijn vader diens auto had geleend, had in zoverre pech, dat hij op het voorterrein van het kasteel bij het wegrijden de macht over het stuur verloor en in de kasteelgracht belandde. De vader van de betrokken jongeling bood aan het bestuur schriftelijk zijn excuus aan voor de door zoonlief veroorzaakte overlast; hij verklaarde zich bereid om de toegebrachte schade te vergoeden.

6. Promoting en andere aspecten

Bereikbaarheid museum; reclame en voorlichting; optreden voorzitter; verhouding tot kasteeleigenaar; beheerder; bestuur; contacten naar buiten; nieuwe opvattingen

Eén van de geuite bezwaren tegen vestiging op de Doorwerth was de slechte toestand van het erheen leidende wegennet. Daarop wees Heijbroek al in de eerste officiële brief aan de Oosterbeekse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer, afgekort O.V.V. Van die zijde kreeg men alle medewerking om daarin zo spoedig mogelijk verandering in te brengen. De stichting Heemkundig Museum zelf trachtte met hulp van padvinders en gebruik makend van o.a. puin, de direkte naderingsweg naar het kasteel in orde te brengen; men slaagde daarin echter nauwelijks. Men trachtte de genie van het leger in te schakelen, maar die bleek niet in staat of bereid te zijn om te helpen. Tevens probeerde men de verschillende eigenaren van de wegen voor het project te interesseren, maar ook dat liep uit op een teleurstelling. In 1953 moest men zelfs constateren, dat het kasteel niet met autobussen te bereiken was. Hoop op verbetering putte men uit de bij het Rijk bestaande plannen met betrekking tot de verandering van de loop van de Rijn ter hoogte van Driel. Als in 1955 nog niets is gebeurd biedt men in een gesprek met de burgemeester aan om een financiële bijdrage tot verbetering van de toegangswegen als de gemeente daartoe zou besluiten. In een op 15 mei gedateerde brief laat de gemeente Renkum dan

13.
Aanbieding van twee regimentsvlaggen op 10 augustus 1968. Van links naar rechts: R.G. Branderhorst, Joe Maynard, kwartiermeester van het 10th batallion volunteers, B.G.J. de Vries.

weten, dat het verbeteren en verharden van de weg over de Boersberg en van de Fonteinallee geraamd is op *f* 84300,-; de stichting zou daarin een bedrag van *f* 2000,- kunnen bijdragen. Het bestuur ging daarmee accoord, het werk werd uitgevoerd en in 1958 waren het kasteel en het museum weer goed te bereiken.

Nu kon de door het bestuur in de loop der jaren gemaakte reclame voor het museum pas goed zijn vruchten afwerpen. Die bestond uit de al eerder gememoreerde verspreiding van folders en ander informatiemateriaal, die niet alleen in het Nederlands maar ook in het Engels en in het Frans gesteld waren. Ze werden o.a. in hotels ter plaatse neergelegd en voor verspreiding doorgegeven aan de lokale en regionale kantoren van de Vereniging Voor Vreemdelingenverkeer. In de gemeente Renkum gaven door de O.V.V. geplaatste handwijzers aan, langs welke weg toeristische attracties en bezienswaardigheden, waaronder het museum, te bereiken waren. Het daarvoor met de O.V.V. onderhouden contact verliep, afgezien van enige minder belangrijke en opgeloste geschilpunten, voor beide partijen tot grote tevredenheid. Het organiseren van een fotowedstrijd in 1954 noemen we hier als een van de andere, door de bestuursleden aangegrepen mogelijkheden om de aandacht op het museum te vestigen. Het krijgt zo bekendheid en goodwill en trekt daardoor particulieren en groepen van diverse samenstelling uit binnen- en buitenland aan. Zo is men bijzonder trots op het bezoek van de Lord Major of London aan het museum op 30 augustus 1960. Veel bezoekers blijken geïnteresseerd in de geschiedenis van de slag en zijn gevolgen voor het verloop van de oorlogsvoering en vragen om uitleg en toelichting. In dit verband willen we, zonder te kort te doen aan de verdiensten ook in dit opzicht van de andere bestuursleden, de aandacht vestigen op het werk van de heer Heijbroek. Deze was in de gelukkige omstandheid dat hij daarvoor meer tijd kon vrijmaken dan de andere leden van het bestuur. Bij zijn afscheid in januari 1960 wordt dat in de plaatselijke pers in de volgende bewoordingen tot uiting gebracht; "De heer Heijbroek heeft zijn beste krachten, vanaf de oprichting, aan het museum gegeven. Wij wisten dat het de liefde van zijn hart volledig had en dat hij met hart en ziel aan dit werk verbonden was. Hoe heeft hij o.m. geijverd voor de verharding der wegen en de algemene opbouw van het museum. Door weer en wind, door storm en regen kon men hem op zijn bromfiets naar de "Doorwerth" zien gaan om daar groepen bezoekers te ontvangen en in een korte causerie het verloop van de slag te vertellen. Hoeveel Engelsen, hoeveel officieren en manschappen, hoeveel studenten zal hij het verloop van de slag bij de maquette hebben verteld. Was er een vereniging of een Engelse legergroep, welke explicatie wenste, de heer Heijbroek stond altijd klaar om dit te doen".

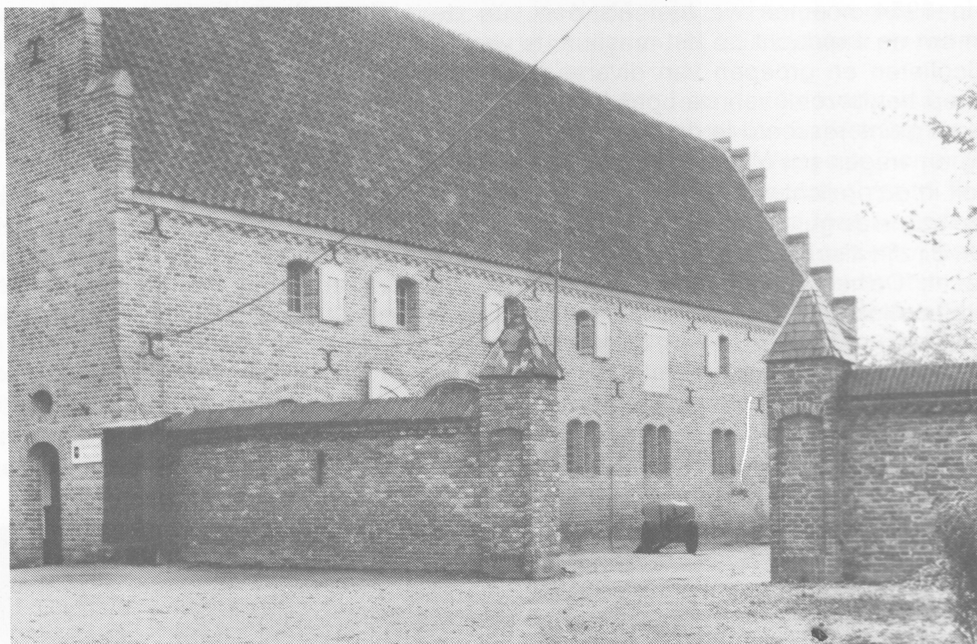
13a

Voorzitter M. Heijbroek in volle, actie bij een concours hippique in Bennekom (ca. 1955).

De verhouding tot de vereniging De Doorwerth liet in dit tijdvak weinig te wensen over, wat niet wil zeggen, dat er soms geen meningsverschillen waren. Zo werd van die zijde in 1957 aangedrongen op een verhoging van de entreeprijs voor volwassenen met *f* 0,10, waaraan slechts schoorvoetend werd toegegeven. In 1959 werd naast de verhoging tot *f* 0,50 voorgesteld om hiervan *f* 0,35 in de kas van de vereniging te laten vloeien. Men werd het tenslotte eens over een verdeelschaal van 30/20, respectievelijk voor de vereniging en voor de stichting.

In de dagelijkse museumpraktijk was beheerder Branderhorst voor de bezoekers de enige auturiteit, die

zichtbaar was. Hij was nabij getuige geweest van de strijd, hij kon daarover met verve vertellen, voor velen was hij de bij uitstek deskundige. Hij had eerder het toezicht op het Legermuseum gehad in het kasteel en had over museumbeheer geheel eigen opvattingen, die niet in alle onderdelen strookten met die van het bestuur. De verschillen waren echter niet zodanig van aard, dat zij de onderlinge samenwerking tot nadeel van de zaak schaadden. Datzelfde geldt voor die met de heer van Klei. Deze voorzag in zijn onderhoud niet alleen door beheerder te zijn van het museum, maar hield ook enig kleinvee op het kasteelterrein; ook bewerkte hij daar een moestuin. Deze combinatie van verplichtingen werd mogelijk gemaakt door het inspringen van diens familieleden als de nood aan de man kwam. Het feit, dat beide beheerders als werknemers in eerste instantie aan de Vereniging De Doorwerth en niet aan het stichtingsbestuur verantwoording schuldig waren maakte, zoals te begrijpen is, de verhoudingen niet altijd even gemakkelijk en doorzichtig.

14. Het herstelde stalgebouw omstreeks 1964.

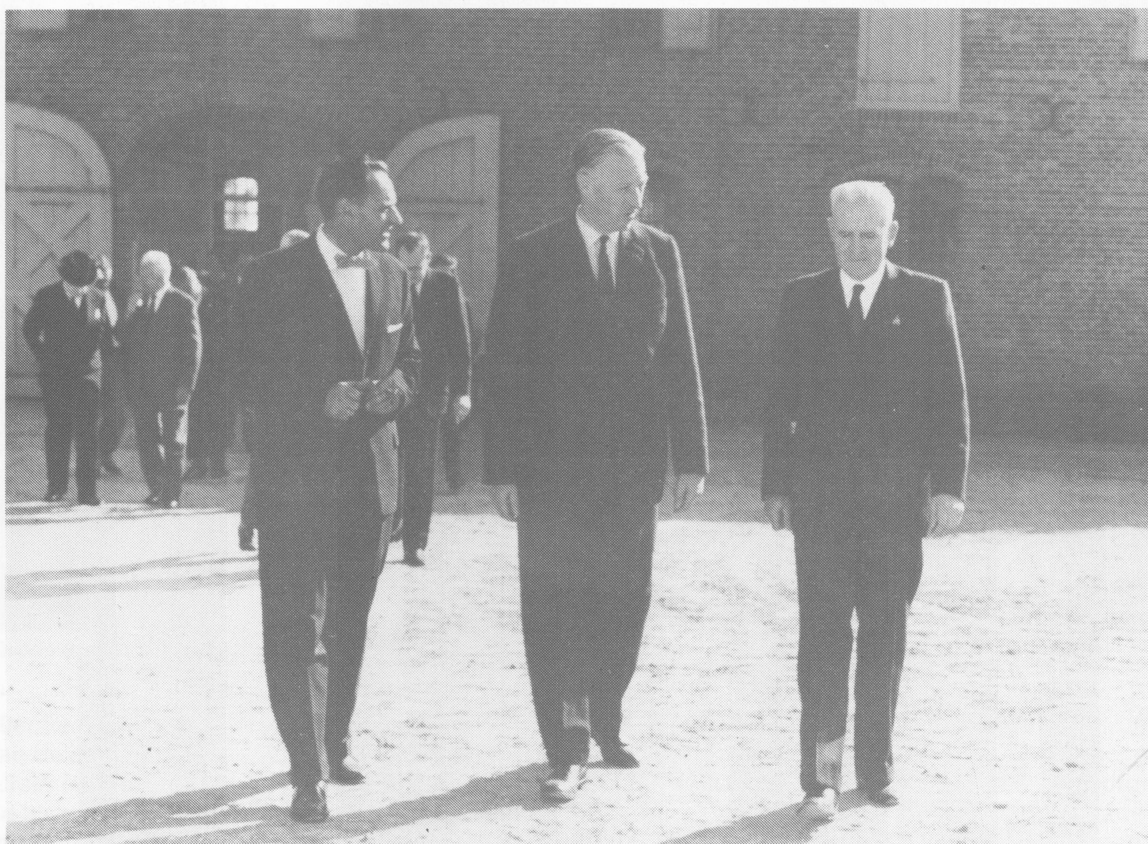
In de samenstelling van het bestuur kwam in dit tijdperk verandering doordat er enige leden gingen en kwamen. Aan hen zal in het volgende hoofdstuk aandacht geschonken worden. Hier willen we attenderen op het reeds genoemde aftreden van voorzitter Heijbroek, die op 26 januari 1960 wegens ziekte de voorzittershamer uit handen gaf; hij overleed op 23 september daaropvolgend. Naar aanleiding van deze gebeurtenissen verschenen uitvoerige artikelen in de lokale pers. Hierin werd gewezen op het belangrijke verlies en voor de stichting en voor de andere organisaties, waaraan hij in de loop der jaren zijn beste krachten gegeven had, en een belangrijk verlies. Als voorzitter van de stichting werd hij vervangen door de de heer Kleynenberg, die al sinds de oprichting lid van het bestuur was.
In de binnen het bestuur te vervullen functies was in de loop der jaren geen wijziging opgetreden. Wel was door de heer Heijbroek het voorstel gelanceerd om een door hem zelf te bekleden honorair direkteurschap in te stellen. Deze functie, waarvan de wenselijkheid in de notulen niet nader beargumenteerd wordt, werd door de andere leden echter niet nodig geacht; daarmee was ze ook van de baan.

Het in 1949 samengestelde bestuur bestond uit zeer gemotiveerde amateurs, die de op zich genomen taken bij wijze van vrijetijdsbesteding met liefde en inzet vervulden. Ze waren zich bewust van hun gebrek aan museale kennis en schroomden niet om bij deskundigen te rade te gaan. Zo bracht de voorzitter op 4 oktober 1954 verslag uit over een door hem gevolgde en door de stichting gefinancierde archiefcursus in Nijmegen. Helaas moest hij toegeven, dat die voor de stichting weinig vruchtbaar was geweest. Al spoedig werd men lid van de vereniging Museumdag; ook stond de stichting aan de wieg van de stichting Gelders Oudheidkundig Contact- in 1957 opgericht en in 1968 tot stichting omgevormd- die de krachten van de op het gebied van de historie opererende verenigingen en andere groeperingen wilde bundelen. Contacten met de Rijksinspectie voor Roerende Monumenten in de persoon van de direkteur D.F. Lunsingh-Scheurleer en verder die met diverse legermusea in binnen- en buitenland openden de ogen van de bestuursleden met name voor dat, wat in de eigen collectie verbetering behoefde.
Op het einde van de jaren 50 was het herstel van de kasteelgebouwen zover gevorderd, dat de wederopbouw van het stalgebouw in zicht kwam. Voor de bestuursleden was dat een reden om zich nader te bezinnen op de komende nieuwe situatie. Wat gedaan en bereikt was werd door de voorzitter bij gelegenheid van de opening van de hernieuwde tentoonstelling gekarakteriseerd als een "provisorische vorm van inrichting". Deze kon, zo vervolgt hij dan, "niet worden gehandhaafd". Daarom werd er gezocht naar "deskundige voorlichting" met

15. Interieur van het airbornemuseum omstreeks 1965

behulp waarvan dan "een complete herinrichting tot stand is gekomen". Het rijk en de provincie werden "bereid gevonden in de aanzienlijke uitgaven verbonden aan de herinrichting van het museum een bijdrage te verlenen". Met medewerking van architect Gerretsen, de museumdeskundige Grippeling en de heer Voskuil werd een herinrichting tot stand gebracht, die op 1 september 1962 door de commissaris der Koningin in

16. Heropening op 1 september 1962. Van links naar rechts: S. Datema, Commissaris de Koningin Mr. H.W. Bloemers, J. Kleynenberg.

Gelderland Mr. H.W. Bloemers geopend werd. Hoog en Laag van 6 september van dat jaar wijdt er een uitgebreid verslag aan; dat dit alles door de bevolking gewaardeerd werd bleek uit het aantal bezoekers, dat in dat jaar boven 31000 uit kwam.

2. Het heemkundemuseum

1. *Begin collectie Heemkundig Museum*

Aanvankelijke plannen; eerste aanwinsten

Uit 1949 bestaat een door de heer Van Vlaardingen op 5 januari opgestelde notitie over het "oprichten van een prentenkabinet of museum op kleine schaal voor de gemeente Renkum". De reeds eerder aangehaalde circulaire van 1949 gewaagt van het "bouwen aan een heemkundig museum"; welke voorwerpen men daarvoor zou trachten te verzamelen wordt in de laatste verder niet uiteengezet. Wel rekende men daartoe ook schilderijen, zoals uit het latere aankoopbeleid blijkt.
In het eerste jaar van het bestaan van de stichting werd praktisch alle energie in het opzetten en inrichten van het airbornemuseum gestoken. Toch verloor men een museum, dat aan de heemkunde was gewijd, niet uit het oog. Na het verlaten van de barak bood zich aan het bestuur de gelegenheid aan om zijn aandacht meer op het "heemkunde" te richten en om zich daarover te laten informeren. Zo werd in de vergadering van 17 april 1951 voorgesteld om een proefnummer van "Taal en Volksleven" te bestellen. In 1950 werd een twaalftal door mevr. Roest van Limburg vervaardigde aquarellen o.a. over verwoestingen in 1944/45 in Renkum en Arnhem voor *f* 120,- aangeschaft. Dit is, voor zover na te gaan, de eerste keer, dat de stichting besluit om werk van kunstschilders of van andere artistiek bevlogenen aan te schaffen. Men was serieus van plan om naast het bestaande oorlogsmuseum een heemkundeafdeling op te richten. Zo werd er na aanleiding van deze schilderijenaankoop in het bestuur gesteld, dat men met de financiële middelen zuinig diende om te springen in verband met de komende grote uitgaven voor "inrichting van de afdeling Heemkunde". Voor die verzameling kon men in 1953 beslag leggen op de gevelsteen van het afgebroken kasteel Sonnenbergh, die naar het kasteel werd overgebracht. Aan schilderijen verwierf men door aankoop in de jaren 1955 en 1956 werken van Ch. Dankmeijer en A. Markus. Ter versterking van de in het bestuur aanwezige kennis had men de heer E.J. Demoed, schrijver van "Van een groene zoom aan een vaal kleed. De geschiedenis van de dorpen Oosterbeek, Wolfheze, Heelsum, Renkum en Doorwerth" in 1955 verzocht om lid te worden van dat college. Van deze "deskundige op het gebied van heemkunde" verwachtte men nieuwe impulsen in verband met het inrichten van een heemkundig museum. De stichting zou echter niet lang van diens kwaliteiten kunnen profiteren, want reeds in oktober nam men afscheid van hem, omdat hij een betrekking aanvaard had in Amersfoort.

2. *De huisvesting*

Onderdak en aanwinsten; toch nog de Meije?; negatief oordeel rijksambtenaren; andere plannen; opslaan voorwerpen

De goede bedoelingen waren aanwezig, men had al wat tentoonstellingsmateriaal verzameld, maar het ontbrak nog aan ruimte om ze onder te brengen. Mogelijkheden leken in 1955 te gloren, toen het idee geopperd werd om een museum te vestigen in een boerderijtje, dat tegenover de Tafelberg aan de Pietersbergseweg in

17. De Meije Pietersbergseweg nr. 15.

Oosterbeek gelegen was. Dit binnen afzienbare tijd vrijkomende gebouwtje, dat eigendom van de gemeente was, werd door enige bestuursleden aan een inspectie onderworpen. Dat bezoek, dat in het voorjaar van 1955 plaats vond, bleef vooralsnog zonder directe gevolgen. Wel bracht het nieuwe discussies binnen het bestuur op gang. Zo lezen we in de notulen van oktober de suggestie "om in het Heemkundig Museum de ontwikkelingsgang en ontwikkelingsfasen van ons dorpsleven in etappes te laten zien". In dezelfde vergadering wordt verder voorgesteld om vóór het opstarten van het museum elders een kijkje te gaan nemen. Ook kwam het advies om via een artikel in Hoog en Laag objecten daarvoor in te zamelen. Men kwam door koop in het bezit van een serie huisvlijtartikelen, bestaande uit een aantal met de hand gesneden poppen, die figuren uit het Oosterbeekse dorpsleven voorstelden. Eén der bestuursleden wees in 1956 op de ophanden zijnde afbraak van De Dennenkamp en vroeg zich af, of daar wellicht iets bij zou kunnen zijn voor het museum. In 1957 vulde men de collectie aan met een zeer oude naaimachine en kon "een oude vreemdelingengids van Oosterbeek" aangeschaft worden. Van bepaalde zijde kreeg men de toezegging van een aantal foto's van het oude Oosterbeek. Intussen heeft men het boerderijtje niet uit het oog verloren. Zo worden in april 1957 in een brief aan de gemeente de plannen met betrekking tot het boerderijtje uiteengezet; daarop ontvangt men geen concrete reacties. Voor het opslaan van de nu van een eigen stempel voorziene heemkundige stukken stelt de heer Heijbroek een kamer van zijn huis ter beschikking om de groeiende collectie Heemkunde op te slaan. Daar een antwoord van de gemeeente met betrekking tot het boerderijtje uitblijft, wordt eind 1957 het plan gelanceerd om het huis Quatre-Bras aan de Utrechtseweg-hoek Stationsweg voor de afdeling Heemkunde te exploiteren. Dat project heeft men blijkbaar moeten laten vallen, want in de notulen wordt er verder niet meer over gerept.

18. Quatre-Bras Utrechtseweg hoek Stationsweg.

De collectie groeit gestaag door aankoop en schenking. In 1958 is het eerste het geval met een voetboog, waarvan de eigenaar beweerde, dat die op kasteel Doorwerth gebruikt was. Ook wordt een aantal door een der bestuursleden gekochte heemkunde-voorwerpen in diens huis bezichtigd. Opgemerkt dient te worden, dat men de indruk krijgt, dat niet van alle door het bestuur gekochte of verkregen voorwerpen in de vergaderingen melding gemaakt wordt; een verslag van alle aanwinsten kan men in de notulen dan ook niet vinden.
Uitvoerig wordt er in 1958 gediscussieerd of er bij opgravingen in het dorp Renkum, die dan plaats vinden, geen voorwerpen voor het museum beschikbaar kunnen komen. De kwestie huisvesting blijft de gemoederen bezig houden. Ter oplossing stelt een der leden voor om eens te polsen of het koetshuis van de Lichtenbeek daarvoor niet gebruikt zou kunnen worden. Blijkbaar was de vragensteller geen Oosterbeker, want die zou geweten hebben, dat dat op grondgebied van Arnhem lag. Ook dat kon dus niet doorgaan. Dan komt ook het boerderijtje weer in zicht. Via bepaalde gemeentelijke informatiekanalen wordt men attent gemaakt op het feit, dat er wellicht toch nog kansen bestaan om de collectie daarin onder te brengen. Weer wordt een schrijven gericht aan het gemeentebestuur met het verzoek om het bewuste huisje, dat bij het redigeren van deze geschiedenis de naam De Mije draagt, bij vrijkomen voor de collectie te willen reserveren. Men is nu vol goede moed en in de dan

volgende maanden worden de plannen zelfs concreet uitgewerkt. Zo stelt men zich in verbinding met een architekt die de mening is toegedaan, dat het huisje voor een museum geschikt te maken is; de kosten van een verbouwing zouden 4 à 5000 gulden bedragen. Onder andere zou de zich in het gebouwtje nog bevindende oude "doos" vervangen moeten worden door een heus toilet. Als mogelijkheid tot exploitatie wordt van bestuurszijde voorgesteld om het na de restauratie van de gemeente te huren; ook is men bereid het eventueel tegen een bedrag van f 5500,- te kopen. Inmiddels heeft men zich voor advisering ook tot de heer Lunsingh-Scheurleer gewend, wiens oordeel over de plannen echter bepaald niet gunstig is. Zo deelt deze in september 1959 schriftelijk mede, dat de "betekenis en het nut van al die kleine oudheidskamers gering is" en dat het

19. Interieur airbornemuseum omstreeks 1965.

bezoek eraan slecht is. De voorzitter acht het beter om dit oordeel niet aan het gemeentebestuur door te geven. Men laat zich echter niet uit het veld slaan en men stelt eenvoudig: er zal een heemkundemuseum komen. Men wacht geduldig op een reactie van het gemeentebestuur inzake het betreffende huisje. Inmiddels heeft de bewoner ervan dit verlaten en is de inventaris tegen betaling in het bezit van het stichtingsbestuur gekomen. Als dan van gemeentezijde eindelijk antwoord komt blijkt dat niet ten voordele van een museum te zijn. Ongetwijfeld met teleurstelling deelt de voorzitter in de vergadering van 9 november 1959 mede, dat de gemeenteraad het pandje aan derden verkocht heeft voor een bedrag van f 7500,-.
Is de als weifelachtig te kwalificeren houding van het gemeentebestuur misschien te wijten aan het feit, dat ook dat bij Lunsingh-Scheurleer inlichtingen ingewonnen heeft? Heeft de woonfunctie van het pandje in de gemeente, die een tekort aan woonruimte had, zwaarder gewogen dan die van onderdak voor een museum? Na deze tegenvaller moest de stichting weer naar andere behuizing uitzien. Een samenwerking met mevr. Warners van het zeemuseum Miramar in de Beukenlaan, dat door sluiting bedreigd wordt, bleek onmogelijk toen de kans op subsidiëring door de overheid wegviel. Intussen was de collectie aangevuld met werk van de in 1959 overleden schilder H. Romijn. In de zomer van 1960 wordt wellicht ten overvloede in de vergadering geconstateerd, dat de afdeling Heemkunde maar niet van de grond wil komen. In het begin van dat jaar leek een oplossing in zicht, toen in het landhuis Klein-Dreyen op de Stationsweg kamers vrij kwamen. Deze villa had enige jaren aan de Nutskleuterschool onderdak geboden, die nu naar een eigen pand was verhuisd. Als dan in 1961 de eigenares ervan de gelegenheid biedt om een aantal kamers te huren schrikt men er na bezichtiging van terug. Het herstel van de vertrekken in het volkomen uitgewoonde gebouw zou een zo grote aanslag doen op de financiële draagkracht van de stichting, dat men er maar vanaf zag. Het huisje De Meije wordt in 1962 door de toenmalige eigenaar aan de stichting te koop aangeboden. Ook dit aanbod moet men o.a. wegens de te hoge kosten van de hand wijzen.
Naar andere plannen met betrekking tot het inrichten van een heemkundig museum zoekt men in de notulen van de volgende jaren tevergeefs. Had het advies van Lunsingh-Scheurleer het tenslotte toch gewonnen van de goede bedoelingen van het stichtingsbestuur?
Al in 1960 wordt aan het bestuur het verzoek gericht om de kamer in huize Valkenburg, het woonhuis van de toenmalige voorzitter, te ontruimen. Het zou door verschillende oorzaken nog tot 1962 duren, voordat aan dat verzoek gevolg gegeven kon worden. Toen waren namelijk de torenkamertjes boven de ingang van kasteel Doorwerth zover hersteld, dat men daarin de gelegenheid kreeg om de heemkundige voorwerpen onder te brengen.

HOOFDSTUK 2

UITBOUW EN VERANDERING

Inleiding

De heropening van het airbornemuseum op 1 september 1962 zou 16 jaar later, in 1978, gevolgd worden door weer een heropening. In die tussentijd was de collectie ervan zo uitgebreid en de situatie met betrekking tot beheer en ruimte zo gewijzigd, dat er ingrijpende veranderingen nodig geacht werden. Men zocht en vond de oplossing in het in gebruik nemen van Hartenstein, de plaats waar volgens velen het museum eigenlijk thuishoorde. Ook wijzigden zich in die zestien jaar de opvattingen over dat, wat men voor een afdeling Heemkundig Museum zou moeten verzamelen. Ook hier slaagde men erin om wegen te vinden, die de oorspronkelijke opzet van de beginjaren geen geweld aandeden. In het volgende zullen we trachten uiteen te zetten op welke wijze het bestuur van de stichting de zich aandienende problemen tot een oplossing bracht.

20. Het herstelde stalgebouw met ingang airbornemuseum.

1. Bestuur en financiën

Wijziging in bestuur; eigen bestuurskamer; nieuwe leden; 25-jarig bestaan;
Raad van Toezicht discutabel; afslitsing airbornemuseum; situatie kasboek; doelstelling stichting

In het sinds 1949 optredende bestuur, dat toen uit elf leden bestond, waren tussen dat jaar en 1962 verschillende mutaties gekomen. Zo was de in 1950 naar elders vertrokken heer G.H. van Vlaardingen, die als de motor van de museale activiteiten beschouwd kan worden, door de heer G.F. Wamelink vervangen. De als heemkunde-expert in 1955 toegevoegde heer E.J. Demoed, die maar enkele maanden "meeliep", werd niet direkt vervangen. Wel werd in 1957 de heer B.G.J. de Vries benoemd, kapitein der infanterie, die als zodanig als deskundige met name voor het airbornemuseum was aangezocht. De in 1960 aftredende M. Heijbroek was als voorzitter vervangen door de heer J. Kleynenberg. De vrijgekomen bestuursplaats van de eerste werd ingenomen door Ir. J. Voskuil, die zijn sporen op het gebied van de geschiedenis van Oosterbeek, met name van de luchtlandingen, al verdiend had. Als één van de andere leden "sinds jaar en dag de vergaderingen niet meer bijwoont", zoals de notulist opmerkt, wordt hij na afloop van zijn termijn op 26 februari 1962 niet meer als bestuurslid voorgedragen. Het overlijden van de heren D. van Dijken en P. Menkman in 1963 bracht het aantal bestuursleden tot negen terug. Van de twee in 1964 aangezochte personen blijft Ir. F.H.B. Vermeulen; de heer Groos bedankt wegens persoonlijke omstandigheden in 1965. Als in mei 1965 voorzitter J. Kleynenberg als slachtoffer van een verkeersongeluk overlijdt, neemt de als vice-voorzitter optredende heer De Vries, nu majoor der infanterie, diens taak over; de heer Vermeulen vervult dan de functie van vice-voorzitter. De eerste voelt zich

blijkbaar overbelast, want een jaar later noteren we als uitlating van hem in de vergadering van 24 mei, dat hij te weinig "daadwerkelijk meewerkende bestuursleden" naast zich heeft. Mogelijk doelt hij op de veel tijd vergende rondleidingen en andere representatieve taken, waartoe hij zich als voorzitter verplicht acht. We mogen aannemen, dat die uitlating niet zozeer bedoeld was als een verwijt aan zijn medebestuursleden, maar niet meer is dan het constateren van een onaangenaam feit. Immers, door een ongelukkige samenloop van omstandigheden waren enige leden in die tijd niet in staat om veel van hun vrije tijd voor het museum ter beschikking te stellen. En dat in een periode, waarin zich belangrijke beslissingen met betrekking tot de toekomst van de stichting aandienden. Ook had zich één der andere bestuursleden al eerder bereid verklaard om ter ontlasting van de voorzitter een deel van de rondleidingen te verzorgen. De cri de coeur van de voorzitter vond dan ook begrip en deed geen afbreuk aan de waardering voor hem bij zijn medebestuursleden. Dit bleek, toen hem op 29 september 1966 bij de opening van een eigen bestuurskamer in het poortgebouw een voorzittershamer werd aangeboden. Dit "status symbool" diende ter opluistering van het "historisch moment", zoals de spreker opmerkte, dat ongetwijfeld in de ogen van de buitenwereld meer glans en waardigheid aan de stichting zou verlenen. Enige maanden later werd geconstateerd, dat het nu uit negen leden bestaande bestuur weliswaar het voor rechtshandelingen vereiste quotum had, maar best uitbreiding kon gebruiken met wat actieve leden. Wilde men op die wijze de lacunes, waarop de voorzitter gezinspeeld had, opvullen?
Van een aanvulling van dat aantal kwam het voorlopig echter niet. Na het overlijden van de heer Vlasveld kwam in 1968 de heer Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland het bestuur versterken. Het jaar daarvoor was aan de Engelsman A. Maynard M.B.E., het erelidmaatschap van het bestuur aangeboden als dank voor zijn vele verdiensten voor de collecties van het airbornemuseum; de daarbij behorende oorkonde werd hem in de vergadering van 8 september 1969 officieël aangeboden. De twee maanden later als lid voorgestelde luchtmachtofficier W.J.M. Duyts doet in 1970 zijn intrede in het bestuur. Als in 1975 Mr. E. van Beusekom na een 26-jarig lidmaatschap van verdere samenwerking afziet treedt Drs. A. Groeneweg tot het bestuur toe; hem wordt de

21. Het voltallige bestuur bij het 25-jarig bestaan in september 1974. Van links naar rechts: Jhr.J.J.G. Beelaerts van Blokland, W.J.M. Duyts, H.W. van der Kraats, B.G.J. de Vries, S. Datema, Ir.J. Voskuil, Mr.E. van Beusekom, Ir. F.H.B. Vermeulen, Th. Werningh Cöster, G.F. Wamelink.

functie van secretaris toegewezen. Al eerder was aan de heer W. Boersma verzocht deel te willen uitmaken van het bestuur. Deze was al enige tijd voor de stichting werkzaam geweest bij het inventariseren en beschrijven van de nieuwe aanwinsten, waar deze zich als beroepsmilitair door zijn degelijke kennis van zaken en inzet had onderscheiden. In 1974 wordt het 25-jarig bestaan van het airbornemuseum gevierd. Om van zijn waardering voor het in het algemeen belang verrichte werk van de stichting te getuigen bood het gemeentebestuur aan het jubilerende stichtingsbestuur een receptie op het gemeentehuis aan. Op de ook door diverse autoriteiten druk bezochte bijeenkomst werd door verschillende sprekers in lovende bewoordingen het werk van de stichting herdacht.

22. Receptie ten gemeentehuize op 17 september 1974 b.g.v. het 25-jarig bestaan van de stichting. Van links naar rechts: Ir. J. Voskuil, W.J.M. Duyts, Mevr.Kleynenberg(wed.oud-voorzitter J. Kleynenberg), S. Datema, B.G.J. de Vries, Ir.F.H.B. Vermeulen, raadslid H.F. Miedema(in geruit jasje).

Een belangrijke wijziging in het beheer van de stichting was het verdwijnen van de Raad van Toezicht, waarvan de formele opheffing eigenlijk pas in de derde periode plaats vond. Daar hiertoe echter al in deze periode besloten werd lijkt het ons voor de hand te liggen het verloop ervan hier te beschrijven.
Aan het nut van de Raad van Toezicht was in de loop der jaren steeds meer twijfel gerezen. Als in 1964 daarin enige vacatures moeten vervuld worden komt dat in de stichtingsvergadering van 3 februari tot uiting. Met betrekking tot het benoemen van nieuwe leden stelt men dan onomwonden: "Uiteindelijk wordt het beste geoordeeld, dat we hierover geen voorstel zullen doen aan de R.v.T., aangezien de noodzakelijkheid van dit college twijfelachtig is zou het op deze manier langzamerhand kunnen verdwijnen". Hierbij dient opgemerkt te worden, dat deze opvatting geen afbreuk deed aan de persoonlijke verhouding tussen de afzonderlijke leden van de twee colleges. Die was altijd uitstekend geweest, zoals de uitstapjes, die men een aantal jaren gezamelijk ondernam, bewijzen. Het was echter in de loop der jaren steeds moeilijker gebleken om de open gevallen plaatsen te bezetten; candidaten waren er nauwelijks te vinden en bij de leden werd de belangstelling steeds minder. Het was herhaalde malen voorgekomen, dat de jaarlijkse vergadering met het bestuur moest uitvallen omdat de belangstelling ervoor van de kant van de leden van de Raad miniem was.
Een ander negatieve factor, die aan het bestaansrecht van de Raad knaagde, was de wijze van werving van de leden, die eigenlijk achterhaald was. Ze werden namelijk op persoonlijke titel benaderd en benoemd en wel voornamelijk op grond van hun maatschappelijke status. Allengs was voor een dergelijke benoemingswijze het klimaat ongunstig geworden, ze botste met de nivellerende tendensen die de samenleving kenmerkten. Ze zullen ongetwijfeld ook bij de nog overgebleven leden van de Raad bekend geweest zijn.
Hoe dit ook zij, er gingen in dat college opvallend weinig stemmen op, die voor het voortbestaan van de Raad pleitten; men had er blijkbaar vree mee. Zo kan de notulist op 5 november 1973 schrijven, dat het lid Mr. A.W.J. Over al de bescheiden van de Raad van Toezicht "in ruste" heeft overgedragen aan de secretaris van het bestuur. In de vergadering van 23 december 1974 werd de opmerking gemaakt, dat de leden van de Raad "niet mee geëvolueerd" waren met "het museumwezen". Men was het er unaniem over eens dat de Raad geen toekomst meer had; de officiële opheffing ervan liet echter nog wel wat op zich wachten. Dat geschiedde tenslotte in een vergadering van het bestuur met de nog overgebleven leden op 25 januari 1979.

Veranderingen in de taakverdeling binnen het bestuur zijn het gevolg van besprekingen die beogen, om het airbornemuseum elders onder te brengen; voor het beheer ervan wil men een nieuwe stichting in het leven roepen. Op 24 maart 1977 worden via geheime stemming de heren Werningh Cöster, Groeneweg, Duyts en Boersma tot leden van het nieuw te stichten instituut gekozen. Als eind 1978 de afscheiding van het airbornemuseum een feit geworden is treden de heren van der Kraats en Voskuil uit het bestuur, na een "diensttijd" van 29 resp. 18 jaar.

23. Aanbieding ten gemeentehuize van een "batton" aan het bestuur van het airbornemuseum in september 1972. Tussen de gasten 2de van links S. Datema, 5de van links burgemeester D. Matzer van Bloois, 2de van rechts B.G.J. de Vries.

Het goed functioneren van de stichting was ook in deze periode afhankelijk van een gezonde financiële basis. De inkomstenbronnen weken in principe niet af van die van de voorafgaande jaren. Ze bestonden in hoofdzaak uit de entree- en subsidiegelden, waarbij het aandeel van de laatste steeds meer toenam. Wel was de hoogte van de respectievelijke eindbedragen van de jaarrekeningen aanzienlijk gestegen. Illustratief is het voorbeeld van de stijging van het entreegeld voor volwassenen, dat in 1962 *f* 0,50, in 1966 *f* 0,75 en negen jaar later *f* 1,- was. Al bedroeg het aandeel voor de stichting minder dan de helft, toch was de opbrengst uit het bezoek van gemiddeld 30.000 bezoekers per jaar ruim voldoende om de stijgende uitgaven te kunnen dekken; ook de aard van deze week in principe niet af van die in de eerste periode. Een uitvoerige verantwoording daarvan geeft de penningmeester in het door hem bijgehouden kasboek, waarin de posten qua aantal en verscheidenheid in de loop der jaren steeds maar groter worden. Een opvallende negatieve post verschijnt in juli 1970, die omschreven wordt als: "bij inbraak in het gemeentehuis gestolen uit de kas van de stichting *f* 62,50". Het veilig geachte huis der gemeente was blijkbaar toch niet zo diefstalbestendig als men gedacht had. Het bestuur verantwoordde ook nu weer zijn inkomsten en uitgaven in het openbaar via de jaarverslagen, die het in de vergadering met de Raad van Toezicht, althans zolang als die fuctioneerde, presenteerde. De daarbij aanwezige persvertegenwoordigers verwerkten de gegevens in de stukken, die ze naar aanleiding daarover in de plaatselijke pers lieten verschijnen.

Tot zover een aantal opmerkingen over bestuurlijke en financiële aspecten van de stichting in deze periode. De vraag rijst, op welke wijze het bestuur de doelstellingen van de stichting in deze periode heeft trachten te verwezenlijken. Welnu, het in 1949 geformuleerde "stichten, exploiteren en onderhouden van een Heemkundig Museum in de Gemeente Renkum" was bij het begin van de tweede periode nog onveranderd gebleven. Het voor de buitenwereld zichtbare resultaat van dit streven was het airbornemuseum met zijn aan de laatste oorlog gewijde collectie, voor velen een misschien wat vreemde interpretatie van de boven omschreven doelstelling. Blijkbaar was het bestuur zich daarvan ook bewust, want het had de daarmee verbonden activiteiten ondergebracht in aparte afdeling, althans officieus. In het briefhoofd uit die tijd komt dat in de formulering "Stichting voor Heemkunde, afdeling Airbornemuseum" tot uiting. Wat het stichtingsbestuur daarnaast, onbekend bij het grote publiek, allemaal gedaan had en nog deed, namelijk het verzamelen van wat men onder de term "antiek" zou kunnen vangen werd, voor intern gebruik, onder de noemer "Heemkundig Museum" gebracht. Daartoe had men in de eerste periode ook al gerekend wat men aan schilderstukken en andere kunstproducten verwierf. In de tweede periode nu zien we dat het bestuur steeds meer afstand neemt van het "antiek" en zijn aandacht gaat richten op de laatste groep objecten.
Dat resulteert dan in de daarop volgende derde periode in de stichting van een afzonderlijk daaraan gewijd museum. In het volgende zullen we een overzicht trachten te geven van het verloop van de door de stichting in de jaren 1962-1978 ondernomen activiteiten. We zullen die ze in de vroeger reeds onderscheiden en gekarakteriseerde paragrafen onderbrengen.

2. Het airbornemuseum

1. Collectie

Nieuwe behuizing; uitbreiding collectie; manuscripten oorlogsliteratuur; bijzondere stukken; aanschaf films; consistoriedeur; inventariseren, conserveren en administreren

Na de heropening in september 1962 was het bestuur bepaald niet van alle zorgen bevrijd. Zo diende de verzameling aangevuld te worden met nieuw materiaal. Wat men al had en nog zou krijgen moest geregistreerd en geïnventariseerd worden. Nu men een betere en nieuwe behuizing had was men eerder geneigd om meer aandacht te besteden aan de presentatie van de verzameling; ook kon het verblijf van de bezoekers in die ruimte confortabeler gemaakt worden. Een belangrijke taak was verder de bescherming van het materiaal tegen natuurlijk verval en tegen diefstal. Om het bezoek te stimuleren moest weer reclame gemaakt worden. Ook was de verhouding tot de eigenaar-verhuurder aan herbezinning toe.

24. Scene uit de film "Theirs is the Glory", Benedendorpseweg bij "de Parre".

Het bestuur bleef alert om de collectie met belangrijk geachte representatieve stukken te completeren. Zo bleken er bij een aantal particulieren in de gemeente Renkum en daarbuiten nog voorwerpen uit de oorlog en de slag om Arnhem te berusten, die men aan het museum in de vorm van een schenking ter beschikking stelde. Ook kocht men voor de verzameling waardevolle stukken aan; soms ruilde men voorwerpen niet alleen met particuliere verzamelaars, maar ook met een aantal zusterinstellingen. Men hechtte veel belang aan de contacten met de Britse legermusea; ook die met de Nederlandse werden onderhouden en geïntensiveerd. Van de eerste kon men in bepaalde gevallen elders niet te krijgen exemplaren van o.a. uniformen betrekken, die ter vervanging van versleten expositiemateriaal moesten dienen. Het zou ver voeren om alle in deze tijd verworven voorwerpen op te sommen; van veel wordt daarvan in de notulen verslag gedaan. We menen hier dan ook te kunnen volstaan met het maken van een vrij willekeurige keuze daaruit.
De collectie handwapens kon met een aantal revolvers en pistolen uitgebreid worden o.a. afkomstig uit het legermuseum in Leiden. Van een arts ontving men uit de nalatenschap van diens vader een pakje verband, afkomstig uit het sanatorium Oranje Nassau's Oord, waar de laatste in de septemberdagen van 1944 als geneesheer werkzaam was geweest. Op diverse zolders en in een aantal schuren bleken nog containers bewaard te zijn, die men aan het museum afstond. Het bestuur verwierf enige in de slag gebruikte kompassen en parachutes, verder een vaantje van een in de strijd ingezette Duitse tank. Aan een op het slagveld achtergebleven blouse van een Engelse glider-piloot, die men van een jeugdige belangstellende kreeg, ontbraken enige knopen. Men stelde pogingen in het werk om identieke exemplaren te bemachtigen, wat echter niet gemakkelijk was; uiteindelijk lukte dat in Engeland. Toen pas kon het kledingstuk de daarvoor bestemde plaats in de collectie innemen. Tevens kwam men in het bezit van stafkaarten, zaklantaarns, complete orders voor de bevoorrading; van de toenmalige tegenstander afkomstig waren een IJzeren Kruis en een zakagenda met aantekeningen van een Duitse militair. Verder werd een aantal pamfletten uit de oorlog, waarin

de Nederlandse bevolking moed werd ingesproken, eigendom van de stichting. Aan foto's ontving men o.a. een aantal afbeeldingen van Victoria-cross-dragers, die ook in Arnhem hadden gevochten. Met een jeugdige verzamelaar in Oosterbeek werden enige op het slagveld achtergelaten stukken geruild. Een Pools pistool wisselde van eigenaar, waarbij het bestuur een incomplete 5 cm mortier afstond. Als de bij het Nederlandse Legermuseum in gebruik zijnde poppen beter zijn dan de eigen tot nu toe gebruikte exemplaren gaat men dat soort aanschaffen. Aldershot blijkt na een desbetreffend verzoek bereid te zijn om een uniform voor een pop te leveren. Een lid van het Britse ambassadepersoneel stelt zich beschikbaar om het op de plaats van bestemming te bezorgen. Wel ontbreken er bij nader inzien enige wings aan. Maar gelukkig was dat ook geen probleem, ook die konden geleverd worden!

Een bijzonder aanbod was het manuscript van het werkje "Die dagen in september. Dagboek September 1944-Mei 1945", geschreven door Mevr. H. van der Vlist en verschenen in 1975. Daar het bestuur van mening was, dat het niet in de collectie paste, besloot men maar niet op het aanbod te moeten ingaan. In hetzelfde jaar echter wordt ook een door Jhr. M. Beelaerts van Blokland geschreven manuscript over de strijd over de Hemelse Berg in Oosterbeek aangeboden; dit nu wordt wel geaccepteerd. Na hernieuwde discussie in de vergadering van 18 november 1975 wordt besloten om de beslissing met betrekking tot het manuscript van Mevr. v.d. Vlist te herzien. Een van de bestuursleden biedt zich aan om de schrijfster het standpunt van het bestuur mede te delen, dat als volgt wordt verwoord; "Indien zij er mee accoord gaat, zullen wij het bewaren, doch niet exposeren, aangezien dat niet de bedoeling van ons museum is". Wat het resultaat van dat onderhoud geweest is blijft verder in het duister. In dit verband herinneren we aan het geval van het dagboek van een Duitse militair, dat gebeurtenissen tot 1943 weergeeft en o.a. de situatie in Oosterbeek beschrijft; het was als schenking van de bekende Oosterbeekse publicist en kunstkenner J. Wesselink in het bezit van het museum geraakt. Als deze het in de zomer van 1963 wil inzien blijkt het onvindbaar te zijn. In een artikel in het dagblad De Telegraaf van 3 april 1963 maakt hij zijn bevindingen wereldkundig. Deze voor het bestuur zeer onaangename situatie komt in de vergadering van 10 juli 1963 aan de orde. Men is niet te spreken over de plaatsgenoot, die "dit maar als vermist aan de grote klok heeft gehangen, ondanks een toegezegd onderzoek van bestuurszijde". De betreffende spreker deelt verder mede; "Het boekje is teruggevonden in de verzameling Branderhorst". Dit nu was op dat moment zeer waarschijnlijk niet het geval, want tot 1 februari 1965 wordt er diverse keren in een vergadering door enige leden gevraagd, waar toch dat dagboek wel was. Maar dan is de zaak eindelijk opgelost, en lastige vragen zijn niet meer te duchten. Opgelucht kan de voorzitter in de op die datum gehouden vergadering mededelen, dat het bewuste dagboek tussen de persoonlijke bezittingen van Branderhorst ontdekt is. Deze had het blijkbaar maar beter gevonden om een zo kostbaar stuk persoonlijk onder zijn hoede te nemen in de mening, dat het daar veiliger was. De spreker van 3 april 1963 had blijkbaar wel een zeer vooruitziende blik gehad!

Het bestuur is attent als zich mogelijkheden voordoen om tot uitbreiding van de collectie met bijzondere stukken te komen. Als in 1964 het in het Wageningse hotel "De Wereld" gevestigde museum, dat gewijd was aan de capitulatie die daar in Mei 1945 had plaatsgevonden, wordt opgeheven tracht men daaruit enige stukken in bruikleen te verwerven. Het Wageningse gemeentebestuur had echter reeds andere plannen met de inventaris ervan zodat de pogingen zonder resultaat bleven. Ook is het bestuur erop uit om de geëxposeerde stukken in zo volledig en authentiek mogelijke staat te tonen. Zo missen de op het slagveld gebruikte vouwfietsen vitale onderdelen, waardoor ze niet meer rijklaar zijn. Als na informatie blijkt, dat ze door de BSA fabrieken zijn vervaardigd, doet het bestuur moeite om daar de gewenste onderdelen te krijgen. Die adviseren de aanvragers zich tot de Raleigh-fabrieken te wenden, maar ook daar krijgt men de teleurstellende

25. Oorlogscorrespondent Stanley Maxted legt, in een schuttersput achter "Hartenstein", zijn indrukken van de strijd vast op grammofoonplaten. Reconstructie voor de film "Theirs is the Glory".

mededeling, dat de gezochte stukken niet meer geleverd kunnen worden.
Bijzonder veel werk werd in deze periode gemaakt van de aanschaf van films, hetzij in de vorm van authentieke opnamen van de slag of van het leven in de Gemeente Renkum vóór en in de oorlog, hetzij in de vorm van nagespeelde scènes. Hiervoor maakte zich vooral de heer Voskuil verdienstelijk, die al voor zijn lidmaatschap van het bestuur een eigen collectie film- en fotomateriaal had aangelegd. Op enige van zijn voor de stichting verrichte activiteiten, waaronder het copiëren van oude films en foto's in een eigen studio, willen we onderstaand de aandacht vestigen. Zo wordt in de 60-er jaren getracht een copie van de door de Oosterbeekse fotograaf Langevoort voor de oorlog in opdracht van de O.V.V. vervaardigde film "Oosterbeek kennen is Oosterbeek liefhebben" aan te kopen. Dit lukt, al werden er enige al te persoonlijk geachte gedeelten uit verwijderd. Een copie van een in de oorlogsdagen van september 1944 gemaakte film van de Oosterbeekse tandarts Clous kon na herhaalde pogingen ook aangekocht worden. In 1966 wordt door de door de overheid gesubsidieerde stichting Film en Wetenschap het plan opgevat om een documentaire van de "Slag om Arnhem" samen te stellen; de heer Voskuil wordt uitgenodigd zijn medewerking hieraan te willen verlenen. Deze in 1968 gereed gekomen produktie kan dan met subsidie van het Prins Bernardfonds voor de stichting verworven worden. In de vergadering van 16 november 1967 wordt o.a. genoteerd: "De heer Voskuil is in Engeland geweest. Hij heeft de beschikking gekregen over een bandje, gemaakt naar platen van de BBC, door de oorlogscorrespondent Stanley Maxted opgenomen tijdens de slag om Arnhem". Door dezelfde wordt dan opgemerkt dat hij dank zij zijn contacten met de Rank Filmcompany aan een copie van "Theirs is the Glory" kan komen. Tot aankoop daarvan wordt beslist.
17 maart 1975 wordt bericht dat er een foto is binnengekomen van majoor Lonsdale met de beroemde deur. Daarbij wordt aangetekend "Tijdens de oorlogshandelingen is nooit iets op 'n deur geschreven; deze deur is gebruikt bij de film". Deze ongetwijfeld van Lonsdale zelf afkomstige opmerking maakt ook voor alle bestuursleden uit die tijd aan alle twijfel omtrent het tijdstip van het ontstaan van de tekst een einde. Had de spreker uit de vergadering van 14 oktober 1957 die dat, zoals we boven schreven ook al beweerde, zijn wetenschap ook toen al aan Lonsdale te danken?
Het inventariseren en het registreren van het oude en het nieuw verworven materiaal bleef permanent de aandacht van het bestuur vragen. Men liet zich daarbij adviseren door de reeds eerder genoemde rijksinspecteur D.F. Lunsingh-Scheurleer; ook de heer A.C. Paardekooper, direkteur van het Nederlands Leger- en Wapenmuseum te Leiden werd o.a. in dat verband een beroep gedaan. Op voordracht van de heer K.B.C. Görlitz van de laatste instelling werd daarvoor in 1963 de opperwachtmeester der artillerie J.Schut aangezocht, die als beroepsmilitair voor de militaire afdeling als deskundige kon gelden. Al spoedig bleek, dat de taak veel omvangrijker was dan gedacht werd en dat het daarvoor ter beschikking staande bedrag belangrijk dreigde te worden overschreden. Na overleg met de betrokkene werd het voorgestelde bedrag van *f* 5,50 vergoeding per uur teruggebracht naar *f* 4,-. Bruintje kon nu eenmaal niet meer trekken! Moest immers een andere militair, die ook al op de loonstaat stond in verband met het conserveren en verpakken van de reservewapens, ook al niet gehonoreerd worden? De laatste was tevens aangezocht om de buitenstaande tank en de kanonnen opnieuw in de verf te zetten. Ze kregen gezelschap van een exemplaar, dat sinds de oorlog aan de hoede van de brandweer was toevertrouwd. Toen deze echter de daardoor ingenomen ruimte voor andere doeleinden, die meer met haar taak te maken hadden, moest gebruiken werd het aan het museum overgedragen en er naar toe gebracht.
De administratieve bescheiden namen toe in omvang en aantal. Daarom werd in juli 1965 een vierladenkast besteld voor het opbergen ervan. Na ordening bleek, dat er 400 mappen nodig waren om al de bescheiden op een overzichtelijke wijze onder te brengen.

26. Gewonden in "De Tafelberg", Scene uit de film "Theirs is the Glory".

2. Presentatie en preventie

Aanvulling bestuur; fonogids; onderhoud; andere voorzieningen; diefstalpreventie; spectaculaire roof

Binnen het bestuur leefde al geruime tijd de wens om zijn deskundigheid met betrekking tot materiaalverzorging en presentatie aan te vullen. Aan desbetreffende eisen beantwoordde de beroepsmilitair sergeant 1ste klas W. Boersma, die aanvankelijk de taak van inventarisatie en registratie op zich genomen had. Als al spoedig blijkt, dat deze veel oog heeft voor de specifieke problematiek van een orlogsmuseum wordt op 27 maart 1974 in de vergadering de vraag gesteld, of hij niet in het bestuur opgenomen dient de worden, Dit geschiedt tot grote voldoening van het bestuur, dat hem in 1976 vraagt om zitting te willen nemen in het bestuur van de nieuw te vormen stichting, die in Hartenstein het airbornemuseum zal voortzetten.
De inrichting van de expositieruimte in de herstelde stallen en de opstelling van de verschillende voorwerpen was op een deskundige wijze geschied. Nu konden de bezoekers zich een nog duidelijker beeld vormen van het verloop van de gevechten en het daarbij gebruikte materieel dan voorheen. Op instigatie van de heer Voskuil werd een demonstratie aangevraagd van de zogenaamde phonogids, waarvan de bezoekers zich, tegen betaling van een geringe vergoeding, konden bedienen. Die bestond uit een via een recorder afgespeelde band, waarop een in het Nederlands of de andere moderne talen opgenomen verslag van de strijd te horen was. Dit kon ontvangen worden door losse oortelefoons, de zogenaamde luisterknuppels, waarin een luidspreker was gemonteerd. Het door de Amsterdamse firma Alarma te leveren systeem, dat in Nederland nog maar in één ander museum werkte en dat aanvankelijk met enige scepsis door het bestuur werd bejegend, werd in 1964 geïnstalleerd. Nadat men de kinderziekten te boven was gekomen -er waren in de eerste jaren nogal wat moeilijkheden met de apparaten, waar ook de beheerders niet goed raad mee wisten- en er voor een deugdelijke onderhouds-en herstelmogelijkheid was gezorgd, werkte het systeem tot volle tevredenheid. De geregeld terugkerende kosten van door slijtage getroffen onderdelen konden uit de exploitatieopbrengst gedekt worden. Een bijzonderheid is de op de band opgenomen authentieke geluiden van de strijd die, zoals reeds gezegd is, door een Engelse oorlogscorrespondent zijn opgenomen.
Daar het schoonhouden van de museumruimte en van de geëxposeerde voorwerpen niet goed meer alleen door de beheerders gedaan kon worden zag het bestuur zich genoodzaakt om daarvoor een vrouwelijke kracht aan te stellen, die dat op gezette tijden wilde doen. Ter bestrijding van de kwalijke gevolgen van vocht voor het materiaal en van de koude voor de beheerders en bezoekers werden een ontvochtingsinstallatie en een verwarmingsapparaat aangeschaft. De daarvoor benodigde elctriciteits- en gasleidingen en de aanleg daarvan kwamen voor rekening van de eigenaar. Toen deze van plan bleek het toilet ten behoeve van de bezoekers, waarom het bestuur gevraagd had, in een van de tentoonstellingsruimte afgescheiden hoek te installeren, kwam het bestuur in het geweer; die voorziening werd dan ook elders ondergebracht. Asbakken werden aangeschaft om rokers niet in de verleiding te brengen peuken en as op de vloeren of zelfs tussen de expositieobjecten te deponeren; ook dat had men moeten constateren!

27.
Leden van het H.T.S.-corps "Mitesa" met het "buitgemaakte" kanon voor het standbeeld van Karel van Gelre in Arnhem.

Naast de bescherming tegen het natuurlijk verval was dan ook in deze periode die tegen diefstal een vereiste. Wat dat betreft was het in 1963 weer eens goed raak. Zo werd op 10 juni van dat jaar medegedeeld, dat er weer wapens uit het museum ontvreemd waren. Op aandringen van de politie laat men nu door die instelling alle wapens uit het museum fotograferen, zodat die bij eventuele wapenvondsten weer sneller in handen van de eigenaar gesteld kunnen worden. Een bijzonder spectaculaire diefstal kwam in de vergadering van 3 september van dat jaar aan de orde. Het lijkt zelfs niet onwaarschijnlijk, dat dat feit de aanleiding geweest is om de bestuursleden voor de vergadering bijeen te roepen. Het betrof namelijk de roof van een van de kanonnen, die op het binnenplein van het kasteel stonden. Hoe en door wie de diefstal plaats vond kan men lezen in een artikel in de Arnhemse Courant van 3 september 1963, waaruit wij zo vrij zijn te citeren. Na geconstateerd te hebben dat het hoofd van het standbeeld van Karel van Gelre op de Jansplaats in Arnhem 's morgens vroeg "bij het hert in het midden van het plantsoen van het Willemsplein in onbeschadigde toestand was gevonden" vervolgt de schrijver:"Langs een tien kilometer lange route werd voor dit moordplan een speciaal kanon van het kasteel Doorwerth aangesleept. Gehuld in het nachtelijk duister moeten zich vannacht rond drie uur zeker dertig potige technici-in-spe belast hebben met dit omvangrijke karwei, dat het stuk geschut voerde door slapend Oosterbeek-Laag, vervolgens via het wandelpad Onderlangs naar de Jansstraat, waar het op de hoek van de Jansplaats in stelling werd gebracht om het voor Karel van Gelre noodlottige schot te kunnen lossen. De gemeentepolitie heeft zich reeds in alle vroegte ontfermd over het hoofd van Karel. Ook het kanon uit Doorwerths Airbornemuseum bevindt zich onder politiëel beheer, waar het wellicht voor enkele kleine revisiewerkzaamheden in de werkplaats zal belanden, alvorens het met stille trom weer naar Doorwerth gaat. Het was hedenmorgen een triest gezicht te zien, hoe Karel van Gelre zijn gezicht verloren had". Onder de kop "Gekromde ruggen" krijgen we een gedetailleerd beeld van de krijgstocht; "Iedere anderhalve kilometer die het kanon vorderde (zo hoorden wij) in de richting van het moorddoel Karel van Gelre, stonden twaalf tot vijftien "verse" sjouwers in verlaten zijweggetjes klaar om de zware manillatroos over de schouders te trekken en met gekromde ruggen hun aandeel te leveren in deze spectaculaire stunt. In ijzingwekkende stilte dromden de gevechtstroepen na het wisselen van de sjouw samen, om even later gemotoriseerd door het nachtelijk duister voort te snellen naar het volgende checkpoint. Zonder de minste argwaan passeerden enkele malen op zeer geringe afstand van de voortschuivende moordschim politie-patrouillewagens. Onversaagd trokken de groenen echter voort om tenslotte op een verlaten Jansplaats op wrede wijze een einde te maken aan het statische voortleven van Karel van Gelre". In opdracht van het geschokte en verontwaardigde stichtingsbestuur, dat voor deze gelegenheid wel moest vergeten dat het ook jong was geweest, richtte de secretaris zich nog op dezelfde dag in een brief tot de direkteur van de "Vrienden der Geldersche Kasteelen",de eigenaar van het kasteel en de expositieruimte, die verantwoordelijk geacht kon worden voor het handelen van de beheerder: die had dat toch strikt genomen moeten verijdelen? De snelle en verontruste reactie op de diefstal vindt zijn verklaring in de volgende zinsnede uit die brief; "regelmatig hebben wij het op dat punt (d.i. diefstal,schr.) met de politie en de justitie aan de stok. Reeds eerder werd een proces verbaal tegen de leden van het dagelijks bestuur opgemaakt wegens onvoldoende beveiliging van het museum". Dan volgt de opmerking, dat het voor het bestuur "een raadsel" is, dat de kasteelbeheerder "bij dergelijke incidenten nimmer de hond hoort blaffen". Het bestuur is verder zo vrij om een aantal maatregelen aan te bevelen die dergelijke incidenten zouden kunnen voorkomen. Van de reacties van de kant van de Vrienden en van de beheerder blijven wij helaas verstoken. Wat het kanon betreft, dat blijft niet lang in Arnhem, want een ingeschakelde transportondernemer brengt het naar zijn standplaats terug. Voor de restitutie van de kosten wendt men zich tot de directeur van de Hogere Technische School in Arnhem.
In antwoord daarop schrijft op 16 september het bestuur van het "HTS corps Mitesa" een brief aan het "Bestuur van het Heemkundig Airborne Museum, p.a. Kasteel Doorwerth Oosterbeek". Daarin stellen zij "het ten zeerste op prijs, dat U betreffende de regeling van de transportkosten voor de terugreis van het kanon kontankt heeft gezocht met de direkteur van de Hogere Technische School te Arnhem, Ir. K. Kleingeld". Verder blijkt het hun "een behoefte onze bevrediging uit te spreken over de gevolgde afwikkeling van deze affaire die door onjuiste voorlichting in de plaatselijke pers in een verkeerd daglicht was gesteld". Inderdaad is er daarna ook van die zijde afgewikkeld, want in het kasboek vonden we onder 18 september 1973 de post "penmr. HTS-corps "Mitesa" Arnhem restitutie terughalen kanon uit Arnhem 35". In de vergadering van 23 september wordt bekend gemaakt, dat men "een weinig berouwvol schrijven" van het HTS-corps had ontvangen, en wel vergezeld van een foto van het kanon op de Jansplaats. Daarmee was het incident gesloten.
Als gevolg van deze diefstal stelde men zich weer eens met verschillende instanties in verbinding om advies inzake diefstalpreventie. Daar men ook daar echter geen spoedige oplossing voor het langzamerhand brandende probleem aan de hand kon doen zou het tot 1971 duren, voordat door het installeren van een alarminstallatie de kans op diefstal zoal niet voorkomen, maar in elk geval wel gereduceerd zou worden.

3. Public relations

Taak museum; pers; buitenlandse belangstelling; bereikbaarheid;
samenwerking met anderen; contact met overheid

Een museum wil niet alleen vergaren, maar ook laten zien en voorlichten, met name als het bedoeld is als dienst aan de gemeenschap. Als zodanig zal het publiek willen trekken, een wens, die meer vervuld wordt naarmate de bekendheid ervan groter wordt. Een museum zal daarom voor zichzelf reclame moeten maken om zijn "boodschap" uit te kunnen dragen. Onder reclame verstaan we dan naast activiteiten om het aantal bezoekers

te vergroten ook die om de belangstelling voor de erachter liggende overwegingen te wekken. Dit laatste én bij particuliere personen én bij vertegenwoordigers van officiële instanties. Dit alles in de overtuiging, dat materiële en geestelijke steun van beide kanten een voorwaarde is en niet alleen voor het behoud van wat al bereikt is, maar ook voor hulp bij wat nog te doen staat.
Nu kan men het stichtingsbestuur bepaald niet verwijten, dat het in dat opzicht in de eerste periode verstek heeft laten gaan. Dat geldt evenzeer voor de tweede periode, waarin het zijn ijver daaromtrent niet liet verslappen. Ook nu weer worden veel uitgaven gedaan voor advertenties in krant en tijschrift. Met medewerking van VVV-kantoren in de gemeente en regio en met die van personen en bedrijven werden weer folders verspreid, waarin op het museum werd gewezen. Leden van het bestuur schreven zelf stukken die in de dagbladpers en elders verschenen. Ook stimuleerden ze anderen om het museum in artikelen onder de aandacht van het publiek te brengen. Het aantal van dergelijke publicaties wordt gaandeweg zo groot, dat men in 1963 besluit tot het aanleggen van een knipselkrant over te gaan.In het volgende zullen we een klein aantal gevallen ter sprake brengen, die een indruk geven van de grote verscheidenheid aan "public relations" die het gevolg waren van de activiteiten van het bestuur.

28. Hotel Hartenstein.

Zo verscheen in een Finse krant in 1964 een in die taal gesteld lovend opstel over het museum. Daar kennis van die taal niet bij de bestuursleden aanwezig was diende het vertaald te worden. Men vond een Oosterbeekse vrouwelijke ingezetene bereid zich daarmee te belasten; van haar werk kon men in de vergadering van 3 januari 1964 kennis nemen. In de vergadering van 1 februari 1965 maakt voorzitter De Vries melding van een artikeltje in de "Daily Telegraph" van een bezoeker, die een folder had meegenomen, waarin z.i."gen.Urquhart te weinig genoemd wordt, terwijl wat er te zien is, niet duidelijk is". Dat stukje was al, zoals hij zei, aanleiding geweest voor het Departement van Oorlog om hem om enige uitleg te verzoeken.
Onder andere daarom leek het de voorzitter gewenst om een rechtzettend stuk in de pers te laten verschijnen. Of en door wie dat voor de Nederlandse pers is gedaan wordt uit de notulen niet duidelijk. Wel is de voorzitter blij te kunnen mededelen, dat die negatieve kritiek niet door alle Engelse vrienden gedeeld wordt. Ook daar had men al ten faveure van het museum gereageerd, zoals uit de volgende woorden van de voorzitter bleek; "Inmiddels is van Engelse zijde deze zaak al rechtgezet, o.a. door kolonel Lloyd van het 10de parachutisten bataljon, dat jaarlijks op de Ginkelse heide landt".
Naar aanleiding van het 25-jarig bestaan gaf de voorzitter op 1 november 1974 een persconferentie, waarbij een groot aantal redacties van kranten en tijdschriften waren uitgenodigd. De daar door de voorzitter uitgesproken opwekking om steun had veel schenkingen tot gevolg. Het aantal rondleidingen door bestuursleden bleef ook in deze periode groot. Het betrof niet alleen Nederlandse gasten maar ook uit Engeland en andere landen kwamen de bezoekers, zowel militairen als burgers.Ook van Duitse zijde bestond een groeiende belangstelling, wat o.a. door het bezoek van een groep van 40 burgemeesters uit de Duitse Bondsrepubliek bewezen werd. Maar ook particulieren uit dat land bleken het museum gevonden te hebben, waarvan bewaard gebleven correspondentie getuigt. Zo schrijft een jeugdige Duitse bezoekster, dat ze met haar verloofde in het voorjaar van 1965 het museum bezocht heeft. "Unter anderem wurde auch der Panzer der draussen im Garten steht besichtigt". Verder: "Bei dieser Besichtigung hat mein Verlobter seine Geldbörse verloren". Na de mededeling, dat er ca. 10 DM en 2,5 gulden in zaten en dat het om een echt leren beurs ging verzoekt ze het bestuur beleefd "da das Portemonnaie ein Weihnachtsgeschenk ist, einmal am Panzer nachzusehen ob dasselbe sich wiederfinden lässt". De beurs had dus voor deze jonge vrouw naast materiële ook nog emotionele waarde. We nemen aan dat het bestuur deze zaak conscientieus en tot voldoening van de afzender afgewikkeld heeft. Helaas vinden we daarover in de volgende notulen geen uitsluitsel.

In de loop der jaren was het museum een toeristische trekpleister geworden, een reden om dan nu weer op de bewegwijzering daar naartoe in de dorpen attent te zijn. Men combineerde die met die voor het restaurant Beau Lieu, dat in het voormalige koetshuis onderdak gevonden had. Het onderhoud van de toegangswegen liet helaas soms weer te wensen over, wat herhaalde malen tot stappen bij de gemeente noopte: de bereikbaarheid van het museum diende nu eenmaal optimaal te zijn. Binnen het bestuur werd serieus overleg gepleegd over de vraag, of het niet mogelijk zou zijn om de Westerbouwingboot, die dagjesmensen van Arnhem naar de Westerbouwing en terug vervoerde, bij het kasteel te laten aanleggen. Toen dit onmogelijk bleek volstond men met het aanbrengen van een bord bij het Drielse Veer dat naar het kasteel en het museum verwees. Ansichtkaarten waren niet alleen een bescheiden bron van inkomsten voor bestuur en beheerder, maar vormden tevens een reclamemiddel bij uitstek. Datzelfde gold voor een door Polygoon vervaardigde diaserie, waarop het museum het recht van alleenverkoop kreeg.
Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. Deze aloude spreuk werd ook door het bestuur ter harte genomen. Daarom laat men op Museumdag de dragers van een cultureel jongerenpaspoort gratis het museum bezichtigen. Met de Spoorwegen wordt overeengekomen om aan de deelnemers van hun dagexcursies in 1966 en 1971 een mindering op de toegangsprijs te verlenen. Als hotel Hartenstein in 1966 besluit om een Engelse pub in te richten wordt de hulp van het museum ingeroepen. Dit stelt dan foto's ter beschikking om de aankleding van de pub zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Op dezelfde wijze wordt ook bij andere gelegenheden, zoals b.v. de opening van een school, de helpende hand geboden. Eenheid maakt macht zal een bestuurslid gedacht hebben, toen hij in de vergadering van 23 oktober 1972 het woord vroeg. Dit om een pleidooi te houden voor "samenwerking met musea met een militaire indicatie". Te dien einde wordt een bijdrage van *f* 200,- voor een gezamenlijk uit te geven folder gevoteerd.

29. R.G. Branderhorst voor "zijn" museum.

Het streven van het bestuur was er ook ook deze jaren op gericht om de contacten met de lokale en provinciale overheden zo soepel mogelijk te doen verlopen. Dit met name door persoonlijk optreden bij gelegenheden die daartoe aanleiding gaven. Zo treedt de voorzitter bij de opening van het nieuwe gemeentehuis van de gemeente Renkum in 1966 in verbinding met de Commissaris der Koningin en de burgemeesters van Arnhem en Renkum. Hij is dan pleitbezorger voor de belangen van de stichting, die niet alleen op het verkrijgen van ideële maar ook van materiële steun van de overheid is aangewezen. Begrip en waardering voor de stichting worden van provinciale zijde tot uitdrukking gebracht door subsidiëring van bepaalde door het bestuur noodzakelijk geachte projecten. De gemeente Renkum toont zich erkentelijk voor het gevoerde beleid o.a. door het aanbieden van een receptie op het stadhuis in 1974. Dit als dank voor het vele werk, dat de leden van het bestuur in de afgelopen 25 jaar belangeloos ten behoeve van de Renkumse gemeenschap hebben verricht.

4 De stichting en kasteel Doorwerth

Exploitatie kasteel; onzekere toekomst; plannen; opheffing;
vereniging De Doorwerth; waar toekomstig airbornemuseum

Ook in deze periode was het airbornemuseum gevestigd in kasteel Doorwerth, dat geleidelijk aan uit zijn puinhopen herrees, waarin het door de oorlogshandelingen veranderd was. Voor de eigenaar, de vereniging De Doorwerth, werd het nu zaak om een bestemming te vinden voor de ruimten, die na het herstel van het kasteel

beschikbaar kwamen. Net als voor de oorlog zouden de pachtopbrengsten daaruit de kosten, verbonden aan beheer en onderhoud van de uitgebreide opstallen zoveel mogelijk moeten dekken. Daarom was men er op gebrand geweest aan het airbornemuseum onderdak te verlenen. Ook had men al spoedig in een noodgebouw een theeschenkerij gevestigd en verpacht. Deze was mede bedoeld als een vervanging van de in de oorlog verwoeste historische uitspanning De Zalmen, die bij de toegangsweg van het kasteel ten noorden van de Fonteinallee gestaan had. Daar hadden generaties dagjesmensen verpozing gezocht, die het kasteel bezichtigd en de bosrijke omgeving ervan verkend hadden. De nieuw ingerichte theeschenkerij werd echter o.a. door de slechte toestand van de toegangswegen, zo weinig bezocht, dat het moeilijk was er voor langere tijd een pachter voor te vinden; na verloop van tijd werd het houten gebouw dan ook afgebroken.

30. Aanbieding van het portret van oud-voorzitter Heijbroek aan de burgemeester van Renkum Jhr. H.G. van Holthe tot Echten als voorzitter van de stichting Airborne Museum door B.G.J. de Vries, voorzitter van de Stichting voor Heemkunde op 16 november 1982.

Met het vorderen van de restauratiewerkzaamheden aan het kasteel werd het zaak voor de Vereniging ook andere instellingen voor vestiging in het kasteel te interesseren. Dat de stichting het hele complex zou kunnen en willen exploiteren werd blijkbaar op voorhand onmogelijk geacht. Zat achter deze veronderstelling misschien ook de gedachte, dat de Vereniging maar beter niet alles op een kaart kon zetten, maar haar inkomstenbronnen beter kon spreiden? Wat ervan zij, al in de zomer van 1959 maken de notulen gewag van een onderhoud, dat de stichting met de vereniging had over de toekomst van het museum. Het door de laatste voorgestelde plan om de stallen, na definitief herstel, voor een theeschenkerij te bestemmen werd van de hand gewezen. Alleen indien er een gelijkwaardige ruimte ter beschikking gesteld kon worden zou de stichting haar medewerking willen verlenen. Blijkbaar was dat niet mogelijk, want men werd het er tenslotte over eens, dat het museum in de stallen bleef, ook nadat die definitief hersteld zouden zijn. Nu wordt ook medegedeeld, dat er plannen bestaan om een gedeelte van het gerestaureerde kasteel ter beschikking te stellen voor het inrichten van een jachtmuseum. Terwijl de stichting volop bezig is met de plannen voor de herinrichting van de stallen volgt in 1961 het bericht, dat aan het koetshuis een horeca-bestemming zal gegeven worden. Als zodanig wordt dan in 1964 het Restaurant Beau Lieu aan een exploitant in pacht gegeven. De directe gevolgen voor het airbornemuseum zijn echter minder prettig.
Immers, om daarvoor parkeerruimte te creëren, verzoekt de voor De Doorwerth optredende directeur D.J. Buurman de stichting om de op het terrein van het kasteel staande kanonnen te verwijderen. Ze vinden dan een plaats buiten de kasteelgracht, waar ze fungeren "als blikvanger voor kasteel en museum"; zo althans volgens de notulen van 30 november 1964. In september 1966 kan de stichting een eigen bestuurskamer in het poortgebouw betrekken; het meubilair ervoor had men speciaal laten ontwerpen en uitvoeren.
Daarna begint een tijd van onzekerheid over de relatie tot de eigenaar en over de toekomstige vestigingsplaats van het airbornemuseum in het kasteelcomplex. Zo wordt in de vergadering van 19 december 1966 een "nota v.h.D.B." over "de status van onze stichting t.a.v. De Doorwerth met alles wat daarin vastzit" in uitvoerige behandeling genomen. Het is o.a zaak, de onbevredigende verhouding tot de Vereniging De Doorwerth en tot

de kasteelbewaarder, die ook beheerder van het museum is, te verbeteren. Met betrekking tot de eerste wordt geconstateerd, dat er alleen een mondelinge en geen schriftelijke overeenkomst bestaat. De oplossing van deze kwestie was eenvoudig, in tegenstelling tot het probleem met betrekking tot de beheerder, dat wel wat moeilijker lag. Zo was de functie van de beheerder in de beheersvorm, die de vereniging zich voor de toekomst voorstelde, overbodig. Daar de organisatie van het jachtmuseum geen rol voor een dergelijke functionaris kende, zou die alleen ten laste komen van de stichting Heemkundig Museum. Dat daar eigenlijk geen financiële middelen voor waren was voor iedereen duidelijk. Maar als mettertijd de in functie zijnde suppoost zou worden ontslagen zat men als stichting met het probleem, wie het museum zou beheren. Al komt dat in de notulen niet tot uiting, het is aan te nemen dat het bestuur, ondanks de te verwachten moeilijkheden, ervan uitgaat, dat de beheerder ten laste van de stichting zal komen. Men besluit dan ook om een schrijven aan het bestuur van De Doorwerth te richten met de mededeling, dat de stichting bereid is "de gehele vleugel met de portierswoning te huren"; daarin woonde nu de beheerder. In die zin heeft men een gesprek met het bestuur van de vereniging De Doorwerth, waarvan op 27 februari 1967 verslag gedaan wordt. "Hoewel er aanvankelijk enige vage oppositie was, is in grote trekken wel de indruk verkregen, dat ons voorstel redelijk werd gevonden", schrijft de notulist. Overeengekomen wordt o.a. dat de stichting voor dat deel van het kasteel een huursom van *f* 5000,- per jaar zal afdragen. Ook zal een concept-overeenkomst aan beheerder Van Klei worden aangeboden; diens salaris zal dan in 1968 voor rekening van de stichting komen.
De voorgestelde huursom blijkt echter bij nader inzien voor de vereniging niet acceptabel te zijn. Gezien haar penibele financiële positie zou ze graag ook haar aandeel in de recettes verhoogd zien; dat nu kon weer niet de goedkeuring van de stichting wegdragen. Daarnaast blijken er andere wrijvingspunten te zijn, die de verhouding tussen de twee partijen wat vertroebelen. Desondanks echter heeft men in de stichting goede moed voor de toekomst, wat op 9 november 1968 tot uiting komt. Dan namelijk ontvangt het Dagelijks Bestuur van het stichtingsbestuur een "machtiging tot het voeren van besprekingen en het doen maken van plannen voor het inrichten van de ruimte naast het museum, door het architectenbureau Cramer-Riemersma-Godthelp te Arnhem". Verder wordt besloten "om er naar te streven het Doorwerth museum t.z.t. in de hoofdburcht te krijgen, zodat het Airborne Museum uitgebreid zou kunnen worden". Uit deze opmerking blijkt, dat men het plan had opgevat om naast het airbornemuseum en het jachtmuseum nog een Doorwerth museum in te richten. Van wie dit zou moeten uitgaan wordt niet vermeld.

31. St. van Klei en echtgenote temidden van de bestuursleden van de stichting bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan in 1974.

Intussen zijn er besprekingen gevoerd om de Vereniging De Doorwerth op te heffen en de bezittingen en de taken ervan te laten overnemen door de stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen. Dat naar aanleiding van het feit, dat de statuten van de eerste op 29 mei 1969 expireren. Het is aan te nemen, dat het motief voor de overdracht, die dan plaats vindt, de overweging was, dat de doelstellingen van De Doorwerth even goed, zo niet

beter door een instelling verwezenlijkt konden worden, die de ervaring en de nodige kennis en professionele mankracht daarvoor in huis had. Het is niet uit te sluiten, dat de heer D.J. Buurman, die niet alleen directeur was bij De Doorwerth, maar die die functie ook bij de Vrienden der Geldersche Kasteelen bekleedde, van deze overdracht een voorstander was. Een aantal bestuursleden van De Doorwerth was echter van mening dat hun liefde voor het kasteel op die wijze niet voldoende tot uitdrukking kon komen. Daarom besloot men tot oprichting van de vereniging "Vrienden van Kasteel Doorwerth", wat in 1970 zijn beslag kreeg.
Deze eigendomsoverdracht veranderde echter hoegenaamd niets in de verhouding van eigenaar tot de stichting, wat alleen al tot uiting kwam in het feit, dat de directie in handen van dezelfde functionaris was gebleven. De besprekingen tussen de twee partijen, de huurder en verhuurder, gingen dan ook gewoon door. Zo wordt in maart 1969 melding gemaakt van een "concept huurcontract voor het aan ons te verhuren gedeelte van het kasteel", waarbij opvalt, dat er geen concrete ruimten genoemd worden. In de zomer van 1969 blijkt dan definitief, dat de plannen van de stichting met betrekking tot de ruimte die men op het oog had niet door kunnen gaan. Op 8 september van dat jaar wordt naar aanleiding van een bespreking met de heer Buurman medegedeeld, dat het jachtmuseum als hoofdhuurder zal optreden; de stichting zal onderverhuurder kunnen zijn voor de noordvleugel van het gebouw, waar 3 x 2 vertrekken beschikbaar zijn. Een aanbod om het airbornemuseum in de kelder onder te brengen wordt vriendelijk van de hand gewezen. De notulen zwijgen dan enige jaren over huisvesting van het airbornemuseum in het kasteel en men krijgt de indruk dat men de toekomst ervan in het kasteel niet met erg veel vertrouwen tegemoet ziet.

5. Airbornemuseum in Hartenstein

Hartenstein voorgesteld; onderhoud burgemeester; schrijven aan gemeentebestuur; onderhoud college B. en W.; stuur- en andere groepen; nieuwe stichting; heropening; voormalige beheerders.

Achter de schermen overweegt men serieus andere mogelijkheden van huisvesting voor het airbornemuseum. Dat blijkt b.v. uit de vergadering van 23 december 1974, waarin geconstateerd wordt: "wat de toekomst van het kasteel betreft, waarin wij maar een beperkte museumruimte ter beschikking hebben in de bijgebouwen bestaat de verwachting dat eventuele ruimte binnen het kasteel pas over jaren beschikbaar zal komen. Het bestuur staat a priori niet afwijzend tegenover andere mogelijkheden, maar onderkent ook de bezwaren daarvan. In dit verband worden hotel Hartenstein en de Brandweerkazerne genoemd. Bij voorbaat wordt gesteld dat een exploitatie op grond van de ontvangen entreegelden uitgesloten is". Deze laatste constatering leidde ertoe, dat het bestuur nu op zoek gaat naar steun bij derden, die het voortbestaan van het product van hun inspanningen zouden kunnen garanderen. Dat de naam Hartenstein valt is beslist geen toeval. Een instemming voor dat landhuis, gemeente-eigendom, dat vele jaren als hotel geëxploiteerd was, was nog niet gevonden; de pachter ervan zag vooralsnog geen mogelijkheid om zijn bedrijf in het pand, dat nodig gemoderniseerd diende te worden, voort te zetten. Er werd naarstig naar een oplossing gezocht om verval te voorkomen. Onder de in de plaatselijke pers weergegeven speculaties dook in dat verband telkens weer de naam van het airbornemuseum op. Dat dit ook niet aan de bestuursleden onbekend was behoeft geen betoog. Zou het misschien zo kunnen zijn, dat van daaruit de pers ook op deze mogelijkheid geattendeerd is? Een goed half jaar, nadat het bedoelde lanhuis als toekomstige huisvesting voorgesteld is, namelijk op 7 juli 1975, geeft één van de bestuursleden, als weer eens de toekomst van het museum besproken wordt, als zijn mening te kennen, dat "het museum meer op "Hartenstein " thuishoort". Daar is iedereen het wel mee eens, maar hoe zou je dat moeten financieren?
Een paar maanden later, op 18 november van dat jaar, besluit men na ampel beraad dat de 1ste en de 2de voorzitter en de secretaris deze zaak eens aan de burgemeester van de gemeente Renkum, Jhr. Mr. H.G. van Holthe tot Echten moeten voorleggen. Deze had al diverse keren klijk gegeven van zijn belangstelling voor het airbornemuseum, dat Oosterbeek ook internationale bekendheid had gebracht. Van een door hem gegeven advies verwachtte men een oplossing voor het gerezen probleem. Van dat tijdstip af geraakt de ontwikkeling in een stroomversnelling, althans als men die afzet tegen de in de voorafgaande jaren zo onduidelijke en steeds weer uitgestelde en veranderde plannen. Op aanraden van de eerste burger van Renkum wendt het bestuur zich in een schrijven tot het gemeentebestuur, waarin men de situatie van het museum uiteenzet; dit schrijven wordt in de vergadering van 14 februari 1976 uitvoerig besproken. Ook de mee te zenden exploitatiebegroting, waarom gevraagd was, wordt nog eens grondig bekeken. Als resultaat van dit overleg tekent de notulist aan; "In de toekomst zal een andere bestuursvorm voor het museum komen i.p.v. een aantal goedwillende amateurs dat een museum runt". Men besluit verder dat "we zullen doorgaan op de weg naar "Hartenstein", ervan uitgaande, dat er een accoord komt over voldoende overheidssubsidie om ons museum in dit gebouw te exploiteren". Op 27 april daaropvolgend heeft het bestuur een onderhoud met het college van B. en W. van Renkum, waaruit blijkt, dat dat zeer welwillend staat tegenover de verzoeken van de stichting "om subsidiëring van een suppoost na pensionering van de huidige kasteelbewaarder" en "de mogelijkheden te onderzoeken het museum onder te brengen in "Huize Hartenstein" wanneer dit gebouw zijn functie als hotel-restaurant zou verliezen"; zo althans wordt het door de notulist op 3 juli 1976 verwoord. B.&W. beslissen dan in gunstige zin over het verzoek van het stichtingsbestuur. Op voorstel van dat college komt er een ambtelijke commissie die het een en ander zal uitwerken en de consequenties voor de gemeente nader zal bezien. Daarnaast wordt een stuurgroep gevormd, "die op beleidsniveau de toekomst van het museum zal bestuderen".
De daarin voor de stichting open gehouden plaatsen zullen de leden van het Dagelijks Bestuur worden

ingenomen. De heer Boersma zal worden "voorgedragen als lid van de ambtelijke werkgroep die, naar het schijnt, de daadwerkelijke verbouwing en inrichting als museum van "Hartenstein" zal gaan bestuderen". Niet iedereen bleek het echter eens te zijn met de plannen, waarover in een eerdere vergadering al was gestemd. Zo vinden we in de boven geciteerde notulen de opmerking, dat een der leden, die toen wegens ziekte verhinderd was, nu wilde laten noteren, dat hij geacht wilde worden tegengestemd te hebben. Waarvan akte!
In de volgende maanden wordt druk overleg gepleegd met alle betrokkenen over de nieuwe bestuurs- en beheersvorm. Op 24 maart 1977 worden conceptstatuten van de nieuwe Stichting Airborne Museum in de vergadering aan de orde gesteld. Een belangrijk punt hierin is de bepaling, dat een vertegenwoordiger van het college van B&W het voorzitterschap van de stichting zal kunnen bekleden. Daar niet alle andere bepalingen de goedkeuring van het bestuur kunnen wegdragen worden enige wijzigingen voorgesteld, die als volgt geformuleerd worden, "De aanwezigen wensen in de statuten op te nemen, dat de Stichting Heemkundig Museum van de gemeente Renkum gedurende een termijn van 5 jaar na de oprichting het recht heeft een aantal van de helft plus één bestuurslid aan te wijzen in het bestuur van de nieuwe stichting. Vervolgens wordt de wens geuit dat de door de gemeenteraad aan te wijzen leden ook uit de raad worden genoemd". Onder het beding, dat die wijziging aangebracht wordt besluiten de "aanwezigen unaniem, dat de oprichting van de Stichting Airborne Museum met deze statuten hun instemming heeft en dat de collectie Slag om Arnhem tegen een vergoeding van 3% van de bruto entreegelden aan de Stichting Airborne Museum in bruikleen zal worden afgestaan". Wie van de bestuursleden in de nieuwe stichting als lid zitting zal nemen wordt bij stemming uitgemaakt. Na telling der stemmen zijn dat de heren Werningh Cöster, Groeneweg, Boersma en Duyts, die allen de keuze aanvaarden.
De statuten werden in de nieuwe versie geaccepteerd en voor de notaris verleden. Het zo geformeerde nieuwe bestuur ging voortvarend aan het werk en bereidde de verhuizing naar Hartenstein voor, die in de loop van 1978 zijn beslag kreeg. Op 11 mei van dat jaar vindt dan de heropening van het nieuw ingerichte museum in het gebouw plaats, dat tussen 17 en 26 september 1944 als hoofdkwartier van de airbornes gediend had. De nauwe relatie van de Stichting Heemkundig Museum met de "Vrienden der Geldersche Kasteelen" bleef gehandhaafd, de oude contacten werden niet verbroken.

Een van de motieven om in 1949 op de Doorwerth een museum te stichten was het feit, dat hun kasteelbewaarder als beheerder kon fungeren. In 1951 had de vereniging naast de bejaarde, want reeds op 1 januari 1879 geboren R.G. Branderhorst, diens schoonzoon St. van Klei als beheerder aangesteld. Beiden kweten zich ook in de tweede periode van de taak, die hun opgedragen was. Zij waren in de loop der jaren tot de mannen uitgegroeid, die voor de gewone bezoeker het museum vertegenwoordigden. Voor deze was het meer op de achtergrond operende bestuur de grote onbekende, van wat de leden ervan aan werk verzetten was men geheel onkundig. Tot ver in de 60er jaren identificeerde men het museum met Branderhorst, die ondanks zijn hoge leeftijd en de herhaaldelijk op hem uitgeoefende aandrang om zich terug te trekken trouw zijn schoonzoon bleef assisteren. Verknocht aan "zijn" museum had hij het er voor het zeggen, hij was geworden tot een persoonlijkheid, die door ieder gekend werd. Bij zijn 87ste verjaardag op 1 januari 1966 verscheen een artikel in het plaatselijke blad Hoog en Laag, waarin gememoreerd werd, dat hij die "op zijn geboortegrond" had gevierd. Verder: "En wat meer zegt hij heeft zijn hele leven op het kasteel gewoond". De schrijver vervolgt dan: "De familie Branderhorst woont al sinds 1854 op het kasteel en was aanvankelijk in dienst van Baron van Brakell. Ook

32. Afscheid van oude en verwelkoming van nieuwe bestuursleden op 30 oktober 1986 rond de door Prinses Juliana op 26 mei 1986 geplante moerbijboom. Van links naar rechts: S. Datema, Mevr.Werningh Cöster, C. Burgsteyn, Jkvr. J.W. Beelaerts van Blokland, J.H. Cobussen, Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland, B.G.J. de Vries, Jhr.Mr.H.G. van Holthe tot Echten, Drs. J.W.A.M. Verlinden, G. Pelster, Ir.J. Voskuil, G.A. van der Vinne, P. Richter, W.J.M. Duyts, Drs. A. Groeneweg, C. Meijer, Dr.H.J. Leloux, Mevr.G.Wamelink, Ir. F.H.B. Vermeulen, G.F. Wamelink, G.H.Maassen jr.

nadat de Vereniging "De Doorweert" het kasteel had aangekocht, (voor f 100.000,-) bleef de familie er wonen en werken. In de eerste wereldoorlog werd er het Wapen- en Legermuseum in gevestigd. De inventaris daarvan ging in de laatste oorlog grotendeels verloren. De heer Branderhorst weigerde tijdens de Duitse bezetting het kasteel te verlaten. Een paar dagen na de luchtlandingen in 1944 werd hij er echter uitgegooid". De heer Van Klei bereikt in 1977 de pensioengerechtigde leeftijd. Als het museum in 1978 naar Hartenstein overgebracht wordt betekent dat tevens het einde van zijn werkzaamheden voor de stichting. Uit het naar aanleiding daarvan verschenen vraaggesprek met hem in de Arnhemse Koerier van 16 maart 1978 citeren we; "Op 9 februari 1952 nam Steven van Klei de taken van zijn schoonvader over. Die was toen 73 jaar oud. Steven, die eigenlijk niets afwist van musea, stond voor de taak om de steeds groeiende stroom van bezoekers te woord te staan bij hun rondgang door een stuk oorlogsgeschiedenis". De gewezen beheerder haalt herinneringen op aan de tijd, waaraan het oorlogsmuseum is gewijd en aan zijn taak als beheerder. Over zijn functie als gids zegt hij; "Ik vertelde de gasten zo wat ze me vroegen, maar in de zomer, als het erg druk was, dan vertelde ik helemaal niets, want dan had ik het veel te druk met kaartjes verkopen. "Hij droeg geen uniform of zoiets; "Nee, ik ging gewoon in mijn dagelijks klofje". Hoeveel bezoekers hij in de afgelopen 26 jaar in het museum heeft binnengelaten, heeft hij nooit precies berekend, "maar ik weet nog wel, dat er in het eerste jaar dat ik hier was 13000 bezoekers zijn geweest. En in 1977, dat was voor mij dus het laatste jaar, waren er ruim 60000. Daar tussenin heeft het vaak om de 40000 geschommeld".
Dat het bestuur ook in de tweede periode het werk van vader en schoonzoon apprecieerde blijkt uit de gratificaties, die ze elk jaar van het bestuur mochten ontvangen.

3. De afdeling Heemkunde

Gevoerd beleid; streven naar heemkundig museum; banden met Doorwerth; ruimte in kasteel beschikbaar; aanschaf schilderijen

In één van de laatste vergaderingen van deze periode, namelijk op 24 maart 1978, wordt het besluit genomen om "contact op te nemen met de Stichting Gelderse Kastelen om te spreken over toekomstige mogelijkheden in Kasteel De Doorwerth voor het Heemkundig Museum". In tegenstelling tot de situatie in de eerste periode is dit één van de weinige keren in de tweede periode, dat de kwestie Heemkundig Museum ter sprake komt. De door het bestuur in deze periode daarvoor ontplooide activiteiten laten ten dezen echter geen doelgericht en vast beleid zien. De indruk wordt gewekt dat er binnen het bestuur over wat er nu daarvoor gedaan moet worden verschillend gedacht wordt. Zo vindt men naast de op 10 april 1964 gedane mededeling over de aankoop van een letterdoek en een warmwaterstoof het besluit, om enige oude stoelen en blauwe borden af te stoten. Ze zijn bestemd als aanvulling van een collectie, waarover de reeds meerdere malen genoemde heer Lunsingh-Scheurleer het beheer heeft. Een beddepan, een koperen keteltje en enig ander antiek worden aan een aantal relaties geschonken als dank voor de vele bewezen diensten, een motivatie die ook voor de schenking aan de heer Lunsingh-Scheurleer werd aangevoerd. Tekenend voor de onzekere houding van het bestuur inzake de antieke voorwerpen is het geval van het wagenschot, dat men van een Oosterbeekse ingezetene gekocht had. Toen deze spijt kreeg van de verkoop bood hij aan het weer terug te kopen; in de reeds aangehaalde vergadering van 10 april 1964 werd dit naar voren gebracht. Blijkbaar was het door het bestuur niet met een duidelijk antwoord gereageerd, want op 29 september 1966 werd het probleem weer in de vergadering gebracht. De oorspronkelijke eigenaar bleef bij zijn verzoek tot terugkoop. Ook nu echter volgde geen duidelijke beslissing van het bestuur, waarschijnlijk omdat de mening erover verdeeld is. Dat het niet van eigenaar verwisselde is op te maken uit de notulen van de vergadering van 17 maart 1975, waarin besloten wordt om het wagenschot ter conservering te laten spuiten. Het is dan nog steeds in het bezit van de stichting. Op het aanbod van een authentieke antieke Twentse bruidskist wordt afwijzend beschikt. De vroeger verworven houten dorpsfiguren blijken nu waardeloos te zijn en worden vernietigd.
De onzekerheid over het nut en de haalbaarheid van het aanleggen van een collectie voor een heemkundig museum wil men blijkbaar op de vergadering van 19 december 1966 wegnemen. Men stelt dan: "Wij willen het Heemkundig Museum niet laten vallen. Het Dagelijks Bestuur zal de nodige stappen doen, dat een en ander wordt geregeld". Het komt ons voor, dat dit een steun is voor het op 3 maart 1963 reeds genomen besluit, om "t.z.t opnieuw te overwegen in hoeverre de afd. Heemkunde op gang moet komen, c.q. dat niet met een fotocollectie kan worden volstaan". Maar ondanks al deze kordate taal wordt de onzekerheid niet weggenomen. Ze duikt weer op in de vergadering van 19 maart 1970. Dan namelijk wordt de vraag gesteld of de leeg gekomen boerderij Vosdal geen geschikt onderkomen daarvoor zou kunnen zijn. Aan het voorstel wordt echter geen serieuze aandacht besteed, het wordt voor kennisgeving aangenomen, zeer waarschijnlijk niet alleen, omdat de met koop of huur verbonden kosten voor de stichting te hoog zouden uitvallen.
In dit verband zouden we willen wijzen op de nauwe banden, die er althans tussen een deel van de bestuursleden en het kasteel Doorwerth bestaan. In de 60er jaren komen deze o.a. tot uiting in het laten copiëren van delen van het zich elders bevindende archief uit het kasteel Doorwerth door een historicus. Ook werd het plan tot uitvoering gebracht om een maquette van de Heerlijkheid Doorwerth op kosten van de stichting door de heer H. Smit te laten vervaardigen; tevens gaf men opdracht om een modelstamboom van de familie Van Brakell samen te stellen. Aan Mevr. Aleid W. van de Bunt werd verzocht om een boekje samen te stellen over de geschiedenis van Doorwerth. Van deze in 1974 onder de titel "Dorenweert van heerlijkheid tot dorp" verschenen publicatie verscheen in 1987 een gewijzigde tweede druk. Volgens het daarin opgenomen voorwoord kwam deze tot stand naar aanleiding van het feit, "dat wij voor de tweede keer op "de Doorwerth" een museum mochten starten", en wel op "1 augustus 1949 het Airborne Museum in de voormalige stallen en op 26 mei 1986

Museum Veluwezoom in de hoofdburcht".
In de vergadering van 24 maart 1977 lijkt er een reële mogelijkheid te zijn om plannen met betrekking tot een Heemkundig Museum te kunnen realiseren. Dan moet men namelijk een bestemming zien te vinden voor de ruimten, waarover de stichting bij contract de beschikking kan krijgen als het kasteel gerestaureerd is. De invulling van de zich dan aandienende mogelijkheden is aan de derde periode voorbehouden.
Niet of nauwelijks door een gevoel van onzekerheid aangetast bleef het streven van althans een deel van het bestuur om schilderstukken en tekeningen aan te schaffen. Daarbij concentreerde men zich, overigens op advies van deskundige zijde, in het bijzonder op werk van de "Meesters van de Veluwezoom", zoals het in de notulen van 11 november 1971 geformuleerd is. De daartoe gedane en o.a. met subsidies van de overheid ondersteunde pogingen hadden bepaald succes. De collectie had op het einde van de tweede periode een zodanige omvang en kwaliteit gekregen, dat het verantwoord geacht werd een "taxatierapport van de in ons bezit zijnde schilderijen" te laten opmaken. Van het verschijnen van dit kostenloos vervaardigde werkstuk maakt de penningmeester in de vergadering van 2 februari 1978 melding.

HOOFDSTUK 3

HET MUSEUM VELUWEZOOM EN DE AFDELING GESCHIEDENIS

Inleiding

De laatste van de drie fasen, waarin wij de geschiedenis van de stichting voor Heemkunde meenden te kunnen onderscheiden, was in tijdsduur de kortste, namelijk één decennium. Hierin zijn beslissingen gevallen, die de toekomst van de stichting bepaalden. Binnen het bestuur vond namelijk na het wegvallen van de activiteiten met betrekking tot het Airbornemuseum in zekere zin een heroriëntering plaats, die uitmondt in het inrichten van het Museum Veluwezoom. Daarnaast werd er een afdeling geschiedenis in het leven geroepen, die in toch wel algemeen bestaande behoeften bleek te voorzien. In het nu volgende zullen we in afzonderlijke paragrafen het ontstaan en functioneren van de twee nieuwe loten aan de heemkundestam behandelen. We laten deze voorafgaan door enige algemene gegevens over de samenstelling van het bestuur en de wijzigingen van de statuten, die het een en ander tot gevolg had.

1. Bestuur en doelstelling

Samenstelling bestuur; commissies; statuten

Bij het begin van deze periode bestond het bestuur uit de heren De Vries, Vermeulen, Datema, Wameling, van der Kraats, Voskuil, Beelaerts van Blokland, Groeneweg, Werningh Cöster, Duyts en Boersma. De laatste vier

33. Burgemeester Jhr. H.G. van Holthe tot Echten opent de schilderijententoonstelling op 2 december 1980 in de Rabobank te Oosterbeek.

hadden een dubbelfunctie, daar ze ook deel uitmaakten van het bestuur van de Stichting Airborne Museum. In november 1978 wordt afscheid genomen van de heren van der Kraats en Voskuil, die na een lidmaatschap van resp. 29 en 18 jaar aftreden. In dezelfde vergadering wordt Jkvr. J.W. Beelaerts van Blokland als nieuw lid begroet; de benoeming van deze eerste vrouw in het bestuur, die als kunstschilderes naam gemaakt had, is een vingerwijzing voor de richting, die de stichting voortaan zal inslaan. De burgemeester van Renkum Jhr. H.G. van Holthe tot Echten - ook voorzitter van het bestuur van het Airborne Museum - nam het hem aangeboden erevoorzitterschap aan en bezocht als zodanig voor de eerste keer de vergadering van 25 januari 1979. Hier zij herinnerd aan het feit, dat de Raad van Toezicht in dezelfde vergadering opgeheven wordt. Als blijk van waardering wordt aan de nog zes overgebleven leden - de laatste vergadering was in 1964 geweest - door de burgemeester een doorlopend bewijs van toegang tot het Airborne Museum overhandigd. In 1981 wordt de heer G.A. van der Vinne als bestuurslid aangezocht. Als in de zomer van het volgende jaar de heer De Vries verklaart, dat hij bereid is zijn functie van voorzitter aan de burgemeester van Renkum over te dragen deelt hij tevens mede, dat hij zijn lidmaatschap van het bestuur wil behouden. In 1982 wordt de heer C. Meier in het

bestuur opgenomen. In dat jaar worden ook de heren C. Burgsteyn en G.H. Maassen jr. als nieuwe leden toegevoegd. De vergadering van 16 november van dat jaar wordt voor de eerste keer in het bestaan van de stichting Heemkundig Museum door de burgemeester van de gemeente Renkum voorgezeten. Bij die gelegenheid wordt ook het voorstel gedaan om een bijzondere bestuurscommissie in het leven te roepen, die zich vooral zal belasten met de activiteiten die uit de in 1979 veranderde doelstelling zullen ontstaan. Zij bestaat dan uit de heren Meijer,Burgsteyn,Maassen en Van der Vinne.Deze activiteitencommissie krijgt in 1985 een tegenhanger in de zogenaamde kunstcommissie,die dan bestaat uit jkvr. Beelaerts van Blokland en de heren jhr.van Holthe tot Echten,jhr.Beelaerts van Blokland,Datema en De Vries.In 1983 wordt van het viertal bij het Airborne Museum betrokken bestuursleden afscheid genomen.Als de heer Vermeulen in november van dat jaar bedankt treedt de heer P.Richter als nieuw lid op.In 1986 treden de heren Wamelink en De Vries af.Ze worden dan vervangen door de heren G.Pelster en dr H.J.Leloux.Burgemeester Van Holthe tot Echten vertrekt in 1986 als burgemeester van Renkum,wat ook zijn afscheid als voorzitter van de stichting tot gevolg heeft.Zijn opvolger wordt als burgemeester drs J.W.A.M.Verlinden die,als lid aangewezen door het college van B.en W,door het stichtingsbestuur tot voorzitter wordt gekozen.Hij wordt welkom geheten in het bestuur in een samenkomst in restaurant Het Kasteel op Doorwerth op 30 oktober 1986,waarvoor tevens uitgenodigd zijn alle anderen,die in de loop der jaren lid geweest zijn van het bestuur.Bij deze gelegenheid wordt officiëel afscheid genomen van de heren Van Holthe tot Echten,Wamelink,De Vries en Werningh Cöster; de laatste posthuum. In de vergadering van 6 oktober 1988 wordt drs R.P.G.A. Voskuil tot lid van het bestuur voorgesteld; hij was al eerder als adviseur van de redactiecommissie bij het werk van de stichting betrokken.
Een aantal veranderingen in de samenstelling van het bestuur waren het gevolg van een wijziging in de statuten, die veroorzaakt werd door een verandering in doelstelling en beleid van de stichting; ook waren er soms nieuwe wettelijke bepalingen de aanleiding voor. Dit laatste betrof een aanpassing in 1960, toen de eis gesteld werd, dat de doelstelling van de stichting in de naam ervan tot uiting diende te komen; ook mocht de stichting geen leden hebben. Bij de wijziging naar aanleiding van de na de afscheiding van het Airborne Museum ontstane situatie werd, zoals de notulen van 25 april 1979 laten weten, de doelstelling aangevuld met de zinsnede; " de bestudering van de plaatselijke historie en het wekken van belangstelling hiervoor, onder andere door het houden van lezingen en/of exposities"; dan verandert ook de naam van de stichting in "Stichting voor Heemkunde".
Als volgende verandering in de statuten noemen we hier de reeds eerder aangehaalde paragraaf omtrent de inkomsten, namelijk de " baten, waaronder die van de Stichting Airborne Museum", bestaande uit een percentage van de door de laatste ontvangen entreegelden. Een andere belangrijke verandering die bij dezelfde gelegenheid in 1979 werd aangebracht is het verdwijnen van de Raad van Toezicht uit de statuten, aan het nut waarvan in de loop der jaren telkens weer twijfel was geuit.
In de vergadering van 12 juli 1982 wordt verslag gedaan van het overleg, dat door het bestuur met het college van B en W, van Renkum gevoerd was. De gemeente nu bleek bereid tot een verregaande samenwerking met de stichting, als statutair het recht tot benoeming van twee bestuursleden vastgelegd werd. Als gevolg hiervan geeft voorzitter De Vries op 16 november 1982 de voorzittershamer over aan burgemeester jhr. Van Holthe tot Echten, die door het gemeentebestuur als lid is aangewezen en door het stichtingsbestuur tot voorzitter is benoemd. Bij deze gelegenheid wordt door hem verklaard, dat de betreffende vergadering " een mijlpaal in de historie van onze stichting " is, nu " de beoogde samenwerking met de gemeente gestalte heeft gekregen".

Bovenstaande opmerkingen vormen de achtergrond, waartegen de totstandkoming van het Museum Veluwezoom en het ontstaan van de afdeling geschiedenis zich afspelen. Onderstaand zullen we het verloop ervan trachten te beschrijven en aandacht schenken aan de activiteiten, die sindsdien op het terrein van de laatste afdeling ontplooid worden.

2. Het Museum Veluwezoom

1. De schilderijencollectie

Wat verzamelen?; publiciteit, exposities; donaties;
subsidies; samenstelling verzameling

Het beleid van het stichtingsbestuur met betrekking tot een Heemkundig Museum werd met name in de eerste helft van deze periode gekenmerkt door onzekerheid. Dit betrof dan niet zozeer de vraag, wat men daarvoor zou gaan verzamelen en exposeren, maar meer die naar de plaats waar dat zou moeten gebeuren. Onlosmakelijk daarmee verbonden was het probleem van de financiering van het een en ander waarbij men, daar de eigen inkomsten gering waren, op hulp van buiten was aangewezen.
Aanvankelijk worstelde het bestuur nog met de vraag, of er eigenlijk wel een Heemkundig Museum zou moeten komen. Daaraan gekoppeld was er het probleem, wat men met die zo verschillend samengestelde erfenis uit het verleden zou moeten doen. Zo werd in de vergadering van 25 april 1979 opgemerkt, dat de aandacht van de dan dertigjarige stichting diende uit te gaan naar " het Heemkundig Museum ". De toevoeging; " Met onze schilderijenverzameling zijn we op de goede weg " geeft aan in welke richting de gedachten althans van een deel van de bestuursleden gingen. In dezelfde vergadering tekent de notulist aan: " Er zal nog gesproken

worden met de burgemeester over het houden van een tentoonstelling van ons bezit in het gemeentehuis ". Dat men hier het bezit aan schilderijen op het oog heeft wordt duidelijk in het vervolg van de tekst, waarin gesteld wordt;" Er wordt nog uitvoerig gesproken over de toekomst van het Museum. Men is algemeen van oordeel dat we het vooral moeten zoeken in uitbreiding van de schilderijenverzameling". In aansluiting op het idee om het eigen bezit te exposeren wordt er in de daarop volgende vergadering van 28 januari 1980 op gewezen, " dat wij als stichting meer in de publiciteit moeten treden ". Het houden van of deelnemen aan exposities leek de leden daarvoor de aangewezen weg te zijn. Zo maakte men een dankbaar gebruik van het aanbod van de Rabobank om in haar vestiging te Oosterbeek rond de jaarwisseling van 80/81 een tentoonstelling van schilderijen uit het bezit van de stichting te organiseren.

34. Enige bestuursleden bij de opening van de schilderijententoonstelling op 2 december 1980, t.w. 2de van links B.G.J. de Vries, 4de van links Jkvr.J.W. Beelaerts van Blokland, 2de van rechts G.A. van der Vinne en 4de van rechts D. de Kok.

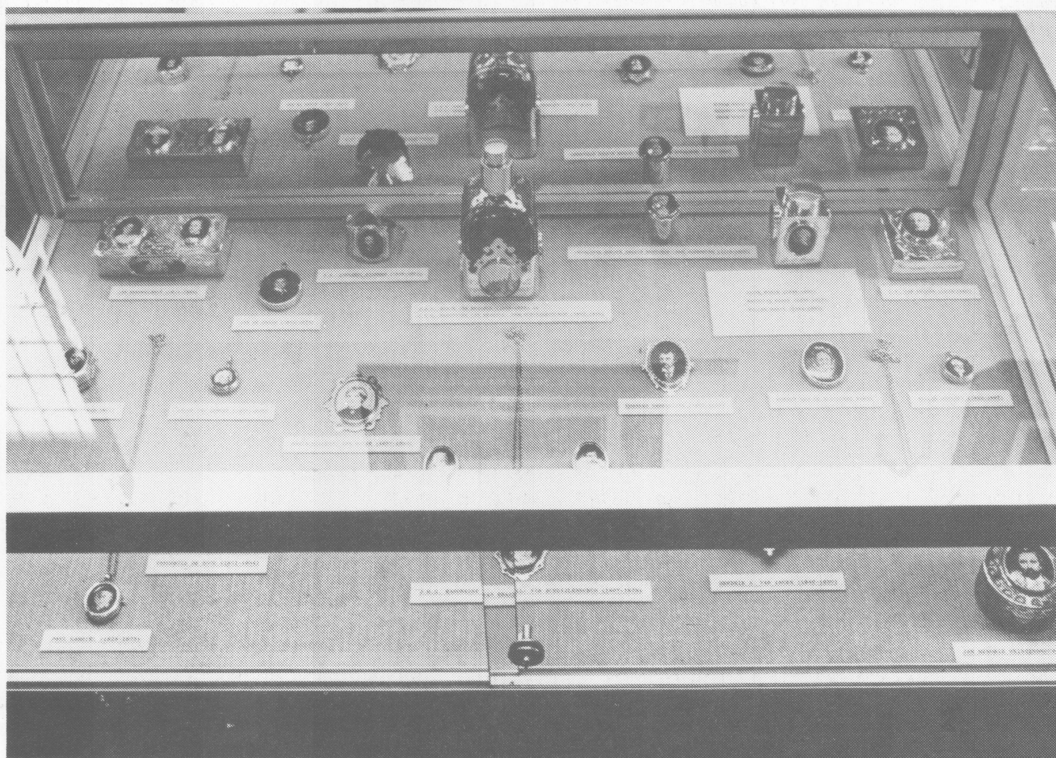
Als in 1983 de vereniging " Vijf dorpen in het groen " haar 10-jarig bestaan viert wordt in het kader daarvan door de stichting een druk bezochte expositie van schilderijen en andere objecten op de " Pietersberg " in Oosterbeek gehouden. Ook op de tentoonstelling " Van Veluwezoom tot Haagse School ", die van 13 augustus tot 19 september 1983 bij gelegenheid van het afscheid van Commissaris der Koningin Geertsema in Kasteel Middachten in De Steeg (gem.Rheden) plaats vond, was de stichting met een aantal schilderijen vertegenwoordigd. Door deze evenementen werd het streven van de stichting meer bekend en vond het grotere waardering. Zo groeide het aantal donateurs, die van hun belangstelling door een financïele bijdrage blijk gaven. Een aantal particulieren bleek zelfs bereid om schilderijen in bruikleen of in eigendom af te staan aan de stichting; in de notulen uit die jaren wordt er gewag van gemaakt. Dit is o.a. het geval met een door een Oosterbeekse familie aangeboden werk van J.W. Bilders, dat een voorlopige plaats kreeg toegewezen " in de kamer van B. en W. ", zoals de notulen van 12 juli 1982 vermelden. Dit bruikleen wordt een aantal jaren later in een schenking omgezet, als het museum een eigen permanente tentoonstellingsruimte gekregen heeft.
Dergelijke aanwinsten waren van incidentele aard; de uitbreiding van de collectie geschiedde in verreweg de meeste gevallen op een prozaïscher wijze, namelijk door middel van aankoop. Toen het airbornemuseum nog onder de stichting viel was dat o.a. geschied met behulp van " de verkregen overschotten uit de exploitatie ", zoals men op 25 april 1979 constateert. Daarna was men aangewezen op subsidies van particuliere instellingen en van de overheid, die in de notulen van de daarna volgende jaren verantwoord worden. Als zodanig worden " het postzegelfonds " genoemd, het " Anjerfonds Gelderland ", het " Prins Bernardfonds ", de " gravin van Bijlandtstichting ", het " Olga Heldringfonds " van de fundatie " Van den Sandheuvel, Sobbe ", het fonds "Martens van Sevenhoven " en van de provincie Gelderland, die verschillende jaren aanzienlijke bedragen ter beschikking stelde.
Op die wijze werd het mogelijk onder de naam " collectie Veluwezoom " een verzameling schilderijen samen te stellen van een kwaliteit, die een permanente expositieruimte alleszins verdiende. Volgens een " Overzicht van gëexposeerde schilderijen in Museum Veluwezoom Kasteel Doorwerth " maken doeken van de volgende

schilders daarvan deel uit; Th.E.A. de Bock, N.Pieneman, J. Criellaert, C. Kuijpers, J.W. Bilders, H.A.van Ingen, W.Maris, J.TH. Toorop, A. Mauve, A.G. Bilders, M.Ph. Bilders-van Bosse, W. Roelofs, F.H. Hendriks, Ch. Dankmeijer, B. Arps, M. Vos, J. Mekkink, B. Ferwerda, X. Münninghoff, A. Markus en T. Münninghof-van Vliet. Aan deze collectie van bekende meesters werd door de aankoop in 1987 een door de Oosterbeekse kunstenares mevr.Henny Teerink vervaardigde en reeds in 1983 aangeboden serie emailles toegevoegd. Deze reeks, die voornamelijk bestaat uit portretjes van schilders die in de gemeente Renkum gewerkt hebben, sluit qua thematiek bijzonder goed bij de voorhanden collectie schilderijen aan. In 1988 werden door een ingezetene van Doorwerth enige fraaie stukken Chinees porselein geschonken, die aan de expositieruimte een bijzonder cachet verlenen.

2. De expositieruimte

Situatie kasteel Doorwerth; geen alternatieven; kunstgalerij en rondleiding; hulp gemeentebestuur; lotgevallen antiek; aanwinsten; bibliotheek

Het verkrijgen van de in kasteel Doorwerth gesitueerde expositieruimte heeft nogal wat voeten in de aarde gehad. Dit werd veroorzaakt door de moeilijkheden m.b.t. herstel en exploitatie van het kasteel, waarvoor de Vrienden der Geldersche Kasteelen zich geplaatst zagen. De pers in die jaren brengt er uitgebreid verslag over uit.Zo verschijnt er 18 augustus 1979 een artikel in de Arnhemse Courant onder de kop: "Gigantische restauratie van kasteel in 1981 gereed". Eén der daarin gestelde vragen luidt: Welke functie krijgt het straks volledig herrezen slot? Een antwoord geeft de schrijver niet, het blijft voor hem een levensgroot vraagteken. In dezelfde krant vinden we op 15 december van dat jaar een stuk, waarvan de titel is: "Werkgroep zoekt naar waardige bestemming. Van popmuziek tot concerten in kasteel De Doorwerth". Definitieve vastomlijnde plannen met betrekking tot het kasteel bestaan er dan blijkbaar nog niet. Op 2 april 1981 heeft Lily Verschuur in het zelfde blad een gesprek met adjunct-directeur van de Vrienden, Jhr. Dr. C.C.G. Quarles van Ufford. Onder de titel "Enkele tonnen tekort voor De Doorwerth. Geen publiek in kasteel zonder brandbeveiliging" schrijft ze daar o.a. "Het vinden van een goede (en bovendien geld in het laatje brengende) bestemming voor het kasteel blijkt bovendien nog moeilijker dan steeds al is gevreesd". Zij wijst daarbij op mogelijkheden van de kant van de gemeente Renkum: "Denkbaar is nog wel dat de gemeente Renkum een deel huurt voor representatieve doeleinden. Daar zijn nog steeds onderhandelingen over. Ook liggen er nog oude plannen voor een heemkundig museum. Een grote publieks- en daarmee inkomstentrekker zal zo'n museum echter zeker niet zijn. Bovendien is er veel meer ruimte beschikbaar dan daarvoor nodig is". De geïnterviewde adjunct-directeur legt ze verder in de mond: "Natuurlijk hebben we inkomsten dringend nodig voor de kostbare exploitatie... maar aan de andere kant is het natuurlijk ook weer niet zo erg als het, na zo'n ingrijpende restauratie, een paar maanden langer duurt".

35. Emailles met voorstellingen van schilders van de Veluwezoom en andere persoonlijkheden in een vitrine in het Museum Veluwezoom, vervaardigd door Mevr. Henny Teerink.

De in de aangehaalde krantenverslagen geschetste situatie met betrekking tot het kasteel verklaart de onzekere houding van het bestuur in die jaren. Zo laat eind 1978 de stichting "Vrienden der Geldersche Kasteelen", de eigenares van het kasteel, aan de stichting weten, dat deze over het nu door het vertrek van het airbornemuseum lege stalgebouw niet meer kan beschikken. Men had daar andere plannen mee. Wel is men bereid te zijner tijd een ander deel van het kasteel aan te bieden, zodra dat beschikbaar komt. De stichting bedingt nu een verlengingstermijn van tien jaar van de overeenkomst met betrekking tot huur van een ruimte in het kasteel tegen een voor beide partijen acceptabel bedrag. Na ruggespraak met burgemeester Jhr. Van Holthe tot Echten, met wie men zich ook nu weer in verbinding stelt, verklaart het bestuur zich in principe bereid op het door de Vrienden gedane voorstel in te gaan op grond van het feit, dat men nu eenmaal geen alternatief heeft. Een plan om in het voormalige koetshuis van Hartenstein, waarin de brandweerkazerne lange tijd gevestigd was, een Heemkundig Museum in te richten was namelijk niet uitvoerbaar gebleken. Tot concrete vaste afspraken kon men in dit stadium echter niet komen, blijkbaar omdat ook de Vrienden der Geldersche Kasteelen nog met veel ongewisheden zaten. Het gevoel van onzekerheid dat die jaren het bestuur beheerste kwam naar voren in een opmerking in de vergadering van 19 oktober 1981. Daarin werd als algemene opvatting van het bestuur geponeerd: "dat geen permanente expositie-ruimte moet worden gezocht, maar zo mogelijk hier en daar tijdelijke expositie(s) worden ingericht". Toen de Vrienden der Geldersche Kasteelen in 1983 echter een aantal vertrekken aanboden veranderde men van mening. Een probleem vormden echter de financiële en andere voorwaarden, die de Vrienden noodgedwongen moesten stellen. Na een aantal onderhandelings-ronden waarbij, zoals reeds gezegd werd, het gemeentebestuur een belangrijke rol speelde, namen de plannen vaste vorm aan.
In het voorjaar van 1984 verklaarde men zich tegenover de Vrienden bereid om o.a. een "kunstgalerij" in te richten. Ook achtte men zich in staat om mankracht ter beschikking te stellen voor rondleiding en bewaking van een in het kasteel in te richten expositie. Door een beroep te doen op het instituut van donateurs hoopte men daarvoor geschikte vrijwilligers te recruteren. Onder de 15 kandidaten rondleiders-leidsters, die zich op 17 december 1984 hadden aangemeld, waren er velen afkomstig uit de rangen van de donateurs. Als een jaar later bekend wordt, dat de gemeente bereid is tot een bedrag van *f* 25000,- te subsidiëren zijn alle moeilijkheden opgelost. Op 26 februari van dat jaar wordt dan in de bestuursvergadering het voorstel gelanceerd om de kunstcollectie onder de naam "Museum Veluwezoom" in Doorwerth in te richten en te exposeren. De opening ervan werd gekoppeld aan de feestelijke opening van het kasteel na de algehele restauratie, die op 26 mei 1986 door prinses Juliana verricht werd. Het hoogtepunt ervan werd gevormd door het planten van een moerbijboom op het terrein van het kasteel; Hoog en Laag brengt er op die datum een uitvoerig met foto's verlucht verslag van.

36. Opening van het gerestaureerde kasteel Doorwerth en het daarin gevestigde Museum Veluwezoom op 26 mei 1986. Van links naar rechts: C. Meijer, S. Datema, Jhr. J.J.G. Beelaerts van Blokland, Prinses Juliana en rechercheur.

De schilderijen hadden in de voorafgaande jaren gastvrijheid genoten in het gemeentehuis van Renkum. Dat was voor beide zijden, zowel voor de gemeente Renkum als voor de stichting voor Heemkunde gunstig uitgekomen. Kreeg de eerste daarmee de beschikking over een kosteloze verfraaiing van haar behuizing, de

tweede had nu een geëigende mogelijkheid om haar schilderijen op een veilig geachte plaats onder te brengen. Voor het stichtingsbestuur was dat dan ook aanleiding om het gemeentebestuur bij het vertrek van de doeken voor de verleende gastvrijheid schriftelijk dank te zeggen.

De zorg voor alles, wat met de schilderijencollectie in verband stond vergde zoveel energie van het bestuur, dat het "antiek", dat in de vorige perioden zoveel aandacht van het bestuur had opgeëist, naar de achtergrond geschoven was. Waarschijnlijk speelde hier bij de meeste bestuursleden het besef mee, dat een Heemkundig Museum in die zin beslist geen haalbare kaart was. In dat licht bezien is het dan ook in het geheel niet te verwonderen, dat de op 25 november 1978 door één der leden gedane mededeling, dat men eventueel over de schelpenverzameling van "Miramar", dat opgeheven dreigde te worden, kon beschikken, geen enkele reactie van de andere leden uitlokte. Wel wordt nog in de vergadering van 28 januari 1980 het besluit genomen om de antieke kruisboog in restauratie te geven; deze is dan in oktober van dat jaar klaar. Op 28 maart van dat jaar wordt de vraag gesteld, wat men met de "oudheidkundige voorwerpen als strijkijzer, naaimachine enz." gaat doen, die waren opgeslagen in een der kamers boven de toegangspoort. Het antwoord op deze vraag is nog steeds open.
Ook in deze periode kwam de stichting door schenking in het bezit van een aantal voorwerpen, die min of meer verband hielden met de nu gewijzigde doelstellingen van de stichting. In dit verband noemen we een uit 1940 daterend programmaboekje van een uitvoering van de Arnhemse Orkestvereniging en de Oosterbeekse zangvereniging "Kunst Veredelt" in april van dat jaar, waarvan in 1982 melding gemaakt werd. Het boekje was door een bevriende relatie uit Californië meegebracht. In hetzelfde jaar verkrijgt men een exemplaar van een editie van een dagboekje, waarin H.E. Fabrius haar verblijf op Dreyoord van 1-17 augustus 1887 beschrijft. Het daarop volgende jaar komt men in het bezit van een fotokaart uit de jaren dertig, een gedicht over Oosterbeek van de letterkundige T. de Ridder en een klein kistje met daarop afbeeldingen van het in de oorlogsdagen verwoeste Jagershuis; dat had tegenover kasteel Doorwerth aan de andere zijde van de Fonteinallee aan de Italiaanseweg gestaan. Ook verwerft men een vaandel van Het Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium afdeling Renkum. De aanvankelijke weifeling van het bestuur om het aangeboden vaandel te accepteren is te verklaren uit het feit, dat men er geen geschikte bewaarplaats voor heeft; ook ontbreekt het aan nodige deskundigheid om dergelijke stukken in bewaring te nemen. Maar daar andere bewaarmogelijkheden in de gemeente ontbraken voelde men zich gedwongen om het in dank te aanvaarden en in depot te nemen. In 1984 werd o.a. door een voormalig bestuurslid nog een aantal oudheidkundige stukken aangeboden.

37. Prinses Juliana vol bewondering voor de emailles van Mevr.Teerink die achter de vitrine staat.

In de loop der jaren werd aan de stichting een aantal zeldzame of op bijzondere wijze uitgevoerde boekwerken aangeboden die een eigen plaats onder de bezittingen van de stichting innemen. Ook werden er in de loop der jaren min of meer reglmatig publicaties aangeschaft t.o.a. over verschillende facetten van de geschiedenis van de gemeente Renkum. Zo ontstond een bibliotheek met publicaties o.a. over de schilders die aan de Veluwezoom gewerkt hebben.
Met de inventarisatie ervan werden verschillende personen belast, zoals o.a. uit de notulen van de vergadering van 28 januari 1980 blijkt. Datzelfde geschiedde met de aanvullingen, die daarop in later jaren plaatsvonden.

Deze uit een paar honderd delen bestaande collectie werd tezamen met ander materiaal aan het Gemeente-archief van Renkum in bewaring gegeven. Daaronder behoren een collectie dia's en kranteknipsels en verder het archief van de Stichting Heemkundig Museum, later Stichting voor Heemkunde genoemd.
Het besluit om de gemeente Renkum te verzoeken de genoemde stukken in bewaring te willen nemen werd genomen in de vergadering van 17 januari 1983.

3. De afdeling geschiedenis

1. Ontplooide activiteiten

De donateurs; lezingen eerste jaren; film- en andere vertoningen; excursies; tentoonstellingen; archief

De bestuursleden die, zoals uit de notulen van 25 april 1979 blijkt, gepleit hebben voor uitbreiding van de doelstellingen zullen niet bevroed hebben dat hun geesteskind, door ons gemakshalve met de term afd. geschiedenis aangeduid, zich zo voorspoedig zou ontwikkelen, dat het 10 jaar later een eigen plaats inneemt in het culturele leven van de gemeente Renkum. Dit is in niet geringe mate te danken aan de sinds 1981 georganiseerde lezingen en andere activiteiten, die voor de donateurs en andere belangstellenden op gezette tijden gegeven worden. Het instituut van donateurs is enerzijds bedoeld om de in brede kring bestaande belangstelling voor locale en regionale geschiedenis te bundelen en te kanaliseren. Anderzijds blijkt het een uitstekend middel te zijn om de financiële fondsen te verwerven, die voor het bereiken van de doelstelling van de stichting nodig zijn. Zo vormt de verplichte minimumbijdrage van *f* 15,-, resp. *f* 25,- met recht op gratis bezoeken van de evenementen, resp. met recht van introducee daarvoor, een niet onaanzienlijk deel van de inkomsten van de stichting. Via een incidenteel gerichte actie onder de donateurs kwam een bedrag van *f* 495,- bijeen voor de aanschaf van een schilderstuk. Op deze wijze werd, zoals in de vergadering van 17 december 1984 werd medegedeeld, tegemoet gekomen aan de suggestie van één van de subsidiegevers, die een bepaald bedrag als eigen bijdrage in de aanschaffingskosten van de aanvrager als wens naar voren had gebracht.
Het houden van lezingen wordt volgens de statuten als een middel aangegeven om de "historische" doelstelling te bereiken. Hiervan wordt sinds 1981 veelvuldig gebruik gemaakt. De notulen van 12 juli 1982 geven een overzicht van de tot dan gehouden dia-lezingen en van de andere voor dat jaar geplande bijeenkomsten. Als bewijs van de bruisende activiteiten zullen we onder het hoofd "Dia-lezingen" staande passage in de betreffende notulen in zijn geheel weergeven. "Op 9 april 1981 hield de 1ste secr.penmr. zijn eerste dialezing in het Dienstencentrum te Oosterbeek. De zaal was propvol (110 bezoekers plus gastvrouwen). Tal van lieden konden niet meer worden toegelaten. Idem op 28 mei 1981 in de vergaderzaal van de Vredebergkerk te Oosterbeek (Vol, 70 pers.) 1 juni 1981 en 9 november 1981 in de Concertzaal te Oosterbeek, 26 januari 1982 in de "Coehoorn" te Arnhem, 27 januari 1982 in de "Hucht" te Renkum, 28 april 1982 in clubgebouw Wodanseck te Wolfheze (verzorgd door de heren G.A. v.d. Vinne en G. Maassen); 12 mei 1982 in dienstencentrum te Doorwerth voor de algemene Vrouwenclub Doorwerth. Voorts zijn toezeggingen gedaan voor dialezingen op 24 november 1982 voor Culturele Kring "Hoog Doorwerth" te Heelsum en 27 januari 1983 in de Concertzaal te Oosterbeek voor de Ned. Ver. van huisvrouwen in de gemeente Renkum. Het werk en streven van onze stichting wordt meer en meer bekend. De nostalgie viert hoogtij! "Mogen we uit de laatste uitroep opmaken, dat de belanstelling van buiten de bestuursleden wel wat verrast heeft?
De inhoud van de lezingen heeft in verreweg de meeste gevallen betrekking op de directe omgeving, zoals die in "grootvaders tijd" was en waarvan zo veel aan gebouwen in de laatste oorlog verloren is gegaan. Daarnaast echter werden ook meer algemene onderwerpen behandeld, zoals uit volgende regels uit de notulen van 19 oktober 1981 blijkt: "Op 9 november 1981 zal een culturele avond worden gehouden in de Concertzaal te Oosterbeek, waaraan zullen meewerken Mevr. J. Klaassen-Opendorp met een declamatie van gedichten van Greshoff en J.H. de Groot, de heer Cees Meijer met een bijdrage over avondmaalzilver en archieven N.H. Kerk te Oosterbeek en de heer Datema met een causerie over Kneppelhout en Bilders. Van deze avond komen enkele uitgebreide aankondigingen in de pers". Dat de heer Datema, die sinds 1949 penningmeester en in die dagen secretaris-penningmeester was, over dat onderwerp een spreekbeurt houdt is niet verrassend. Hier zij erop gewezen, dat de verzameling schilderijen van de Stichting mede door zijn inzet kon uitgroeien tot de belangrijke expositie van de "meesters van de Veluwezoom".
Bovengenoemde lezingen werden in de volgende jaren gevolgd door een lange reeks van voordrachten, filmvertoningen en dia-avonden, die onder auspiciën van de stichting zijn gehouden. Van bestuurszijde werd en wordt ernaar gestreefd om de verschillende dorpen van de gemeente aan hun trekken te laten komen. De voordrachten worden gehouden door leden van het bestuur voor donateurs en hun introducees; ook andere belangstellenden hebben tegen betaling toegang. Ook wordt, zoals uit de aangehaalde notulen blijkt, op uitnodiging van verenigingen of andere groeperingen opgetreden; de financiële baten komen aan de kas van de stichting ten goede. Ook aan niet-bestuursleden wordt de gelegenheid geboden aan dergelijke bijeenkomsten hun medewerking te verlenen. Bij wandelingen en excursies op het grondgebied van de verschillende dorpen in de gemeente Renkum wordt gewezen op historisch of archeologisch belangrijke restanten in het landschap; als voorbeeld mogen de prehistorische grafheuvels in Renkum-dorp worden genoemd. Aan andere door de stichting georganiseerde en gesteunde evenementen noemen we de tentoonstelling over papierindustrie in Renkum/Heelsum in 1983 en de streekdrachtenavond op 18 april 1986

in Renkum-dorp. Uit de aanvankelijk op verschillende tijdstippen gehouden voordrachten en andere evenementen voor donateurs ontstond een regeling om deze in het voor- en naseizoen telkens twee keer per jaar te doen plaatsvinden, zoveel mogelijk bij toerbeurt te verdelen over de afzonderlijke dorpen van de gemeente. Ten behoeve van de dia-lezingen werd een diaverzameling aangelegd met afbeeldingen van o.a. bekende of karakteristieke gebouwen in de dorpen. In dit verband willen we wijzen op de samenwerking met het Gemeentearchief van Renkum, dat over een grote collectie foto-en filmmateriaal beschikt. Als resultaat van een vruchtbare samenwerking memoreren we hier de door Else Maas in 1986 samengestelde diaserie "De Oosterbeekse School, een periode in de schilderkunst van 1840-1870 in de gemeente Renkum tussen Romantiek en Haagsche School". Deze voor de basisschool op het verzoek van het gemeentebestuur ontworpen serie maakt o.a. gebruik van door de stichting verschaft materiaal.

2. Publicaties en actiepunten

Nieuwsbrief en tijdschrift; aandachtspunten; verhouding binnen stichting

Om het contact met de donateurs te onderhouden werd in de vergadering van 16 november 1982 voorgesteld om een nieuwsbrief te laten verschijnen. Dit initiatief werd door de donateurs zozeer gewaardeerd, dat het al spoedig een permanent karakter kreeg. Met dit blad stelt het bestuur de buitenwereld in staat om kennis te nemen van het wel en wee van de stichting. Ook worden belangstellenden zo vroegtijdig ingelicht over de geplande activiteiten, zodat men daarvoor eventueel tijd kan reserveren.
Veel van deze activiteiten worden geïnitieerd en uitgevoerd door de z.g. activiteitencommissie, die met name door de in de derde periode benoemde bestuursleden gedragen wordt. De onder dezen levende belangstelling voor de geschiedenis van de gemeente Renkum uitte zich o.a. door het uitgeven van een viermaandelijks tijdschrift onder de naam "Schoutambt en Heerlijkheid". Het eerste nummer van dit blad, waarvan de redactie gevormd wordt door de leden van de genoemde commissie, werd op 1 april 1987 gedateert. Uit een inleidend artikel halen we de als volgt geformuleerde doelstelling van deze publicatie aan: "Deze uitgave stelt zich ten doel het verre en nabije verleden te laten herleven, historische ontwikkelingen te signaleren, te onderzoeken en zo goed mogelijk te beschrijven, met name in de "vijf dorpen in 't groen". Overbodig te zeggen, dat met de laatste de dorpen van de gemeente Renkum bedoeld zijn. Dat de verschijning ervan aan behoeften voldoet blijkt uit de positieve reacties, die daarop volgden. Het feit, dat het eerste in 1989 te verschijnen nummer voor een belangrijk deel door bijdragen van donateurs wordt gevuld is een bewijs voor de groeiende populariteit van het blad.
De nieuwsbrief en het tijdschrift zijn niet de enige publicaties die door de stichting zijn geëntameerd. Wij willen in dit verband attenderen op het opzetten van de "Renkumse Historische Reeks", waarvan het eerste deel gevormd wordt door het "Register op de Persoons-, plaats-, veld- en andere namen" uit het reeds eerder aangehaalde werk van E.J. Demoed over de geschiedenis van de gemeente Renkum. Andere in voorbereiding zijnde publicaties wachten op realisatie, die plaats zal vinden zodra de daarvoor benodigde financiële middelen ter beschikking gesteld kunnen worden.
Buiten de genoemde activiteiten willen we de aandacht vragen voor andere zaken, die op een of andere wijze met de geschiedenis van de dorpen te maken hebben en waarvoor men zich meent te moeten inzetten. Zo wordt in de vergadering van 12 maart 1984 medegedeeld, dat de stichting in het vervolg bij de straatnaamgeving betrokken zal worden. Ook andere gevallen, zoals de plannen met betrekking tot het herstel van de historische begraafplaats aan de Fangmanweg in Oosterbeek, het weer laten plaatsen van een hekwerk om de Wilhelminaboom in Oosterbeek zijn evenzoveel bewijzen dat het bestuur alert is op onderhoud en bewaring van dat, wat tot de locale geschiedenis behoort. Bij de plannen tot herstel van de oude in de oorlogsdagen vernielde windmolen in Renkum-dorp, waarover de pers in 1988 uitvoerig verslag deed, is de stichting direct en indirect betrokken.

De zo verschillende doelstellingen van de stichting, enerzijds het opzetten en instandhouden van het Museum Veluwezoom, en anderzijds de activiteiten die voorvloeien uit de beoefening van de locale geschiedenis worden door alle bestuursleden onderschreven. De om praktische redenen gevormde twee commissies die de "kunst" en "historische activiteiten" verzorgen hebben zich belast met de verwezenlijking van de onderscheiden daarmee verbonden taken. Hun staat een gezamelijke kas ter beschikking, waarin de inkomsten gestort worden. Uit deze worden ook de activiteiten gefinancierd die door hen nodig geacht en uitgevoerd worden. In dit verband wijzen wij op het in de vergadering van 12 maart 1984 geopperde voorstel om het beleid van beide groepen zowel op kortere als op langere termijn op elkaar te laten afstemmen en te beschrijven. Dit ter voorkoming van moeilijkheden, die door mogelijke belangentegenstellingen zouden kunnen ontstaan en die het werk van de stichting op enigerlei wijze zouden kunnen schaden.

W.J.M. Duyts

1979-1989, 10 JAAR AIRBORNEMUSEUM IN ZIJN NIEUWE OPZET IN HUIZE HARTENSTEIN.

Op 13 december 1977 passeerde nabij de historische "Crossroads", op enkele honderden meters van Urquhart's hoofdkwartier tijdens de slag om Arnhem, ten kantore van notaris van der Staay de oprichtingsacte van de Stichting Airborne Museum met als voornaamste doelstellingen: De overname en instandhouding en zo mogelijk uitbreiding van het Airborne Museum, zoals dit sedert 1949 is opgericht door de Stichting Heemkundig Museum in de gemeente Renkum, ter bewaring van de herinneringen aan de krijgsverrichtingen, welke in de maand september 1944 in de zogenaamde Slag om Arnhem hebben plaats gevonden, het verzamelen van kennis van de historische feiten, die op deze gebeurtenis betrekking hebben en het uitdragen daarvan.

Tot de bestuursleden werden conform de daartoe in de statuten gestelde regels benoemd:
Voorzitter: Jhr. Mr. H.G. van Holthe tot Echten, namens college B&W.
Vice-voorzitter: TH. Werningh Cöster, namens Heemkundig Museum.
Secretaris: W.J.M. Duyts, namens Heemkundig Museum.
Penningmeester: H.C.J. Erkens, namens gemeenteraad Renkum.
Leden: H. Bruggeman, namens gemeenteraad Renkum,
Drs. A. Groeneweg, namens Heemkundig Museum,
W. Boersma, namens Heemkundig Museum.
Erelid: A.J. Maynard, MBE.

Teneinde de collectie op verantwoorde wijze te kunnen exposeren werd naar een plan van bestuurslid Boersma in nauw overleg met de afdeling Nieuwbouw van de gemeente Renkum een lay-out van de museumroutering en de opstelling vän materialen op papier gezet, aan de hand waarvan een verbouwings- en renovatieplan voor Huize Hartenstein werd ontworpen om zodoende het gebouw volledig geschikt te maken voor zijn nieuwe museumfunctie.

In een record tempo werd de interne verbouwing uitgevoerd door de fa. Degen uit Oosterbeek, gevolgd door een uitwendige opknapbeurt van het gebouw. Teneinde de gang door het museum in een historische juiste volgorde te doen geschieden werd een serie foto's uit het archief geselecteerd die een logisch verloop van de inval van de Duitse troepen in 1940 tot de uiteindelijke bevrijding van Oosterbeek in 1945 waarborgden. Van deze negatieven werd door de heer De Ruyter, een bestuurslid van de in 1979 opgerichte Vereniging Vrienden van het Airborne Museum, een vierhonderdtal vergrotingen vervaardigd op het formaat 30x40 cm, welke in een later stadium op houten panelen en bedekt met ontspiegeld glas op de wanden van de diverse lokalen werden bevestigd.

De gehele museale inrichting van Hartenstein werd onder leiding van de heer Boersma door de bestuursleden en een aantal vrijwilligers binnen een tijdsbestek van 2 maanden daadwerkelijk met eigen handen uitgevoerd. Zij offerden hiervoor allen hun avond-en zeer vele nachtelijke uren op om het gestelde doel, opening op 11 mei 1978 te verwezenlijken.

Omdat er van meet af aan zeer waardevolle en onvervangbare stukken binnen de muren van Hartenstein werden opgeslagen dan wel gereed gemaakt voor expositie achtte het bestuur het noodzakelijk zowel een inbraak- als alarmsysteem aan te leggen.

Alhoewel een beroep werd gedaan op een bestaande subsidieregeling van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk werd de aanvraag op louter formele gronden, de aanleg was reeds gestart voordat de beslissing op het verzoek was verstrekt, afgewezen.

Voor het houden van toezicht op de dagelijkse werkzaamheden in het museum werd per 1 april 1978 de heer F. Touber, brigade generaal van de Koninklijke Landmacht buiten dienst, bereid gevonden het directeursschap op zich te nemen. Per 1 mei 1978 werden vervolgens twee medewerkers in vaste dienst genomen, te weten: de heer B. de Reus in de functie van conservator en de heer E. Vellings als museumbediende.

Aangezien het niet mogelijk zou zijn om met deze personeelsbezetting een continue opening van het museum te garanderen - het museum is dagelijks geopend met uitzondering van Eerste Kerstdag en Nieuwjaarsdag - werd een aantal parttimers in dienst genomen, die op basis van een onkosten- reisvergoeding een aantal dagen per week werkzaamheden verrichten in zowel de kassa en souvenirwinkel als op de zalen.

De heer Bruggeman werd gedurende de opbouwfase belast met het samenstellen van een draaiboek betreffende de openingsceremonie van het vernieuwde museum op 11 mei 1979. Vanaf het eerste moment na de stichting van het museum werden contacten gelegd en onderhouden met zowel de dagbladen als de radio en televisie, teneinde deze te informeren omtrent de nieuwe plannen en vorderingen van verbouw, inrichting en exposities in het museum. ook werden er intensieve contacten onderhouden met de provinciale, streek- en plaatselijke VVV's.

Alhoewel Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernard bereid was gevonden het Museum te openen moesten wij op 11 mei een teleurstelling incasseren omdat de Prins, door ziekte geveld, niet in staat was de openingshandeling te verrichten. Zijn plaats kon gelukkigerwijze op zeer waardige wijze worden ingenomen door Major General R.E. Urquhart, CB,DSO,BK.

De openingceremonie, die begunstigd werd door stralend weer, begon met een welkomstbijeenkomst in de Nederlands Hervormde Kerk aan de Utrechtseweg nabij Hartenstein. Het hoge gezelschap van genodigden, waaronder vele ambassadeurs en een vertegenwoordiger van de Prins der Nederlanden, brigade generaal Gerritsen, werd toegesproken door Jhr.Mr. H.G. van Holthe tot Echten in zijn hoedanigheid van burgemeester

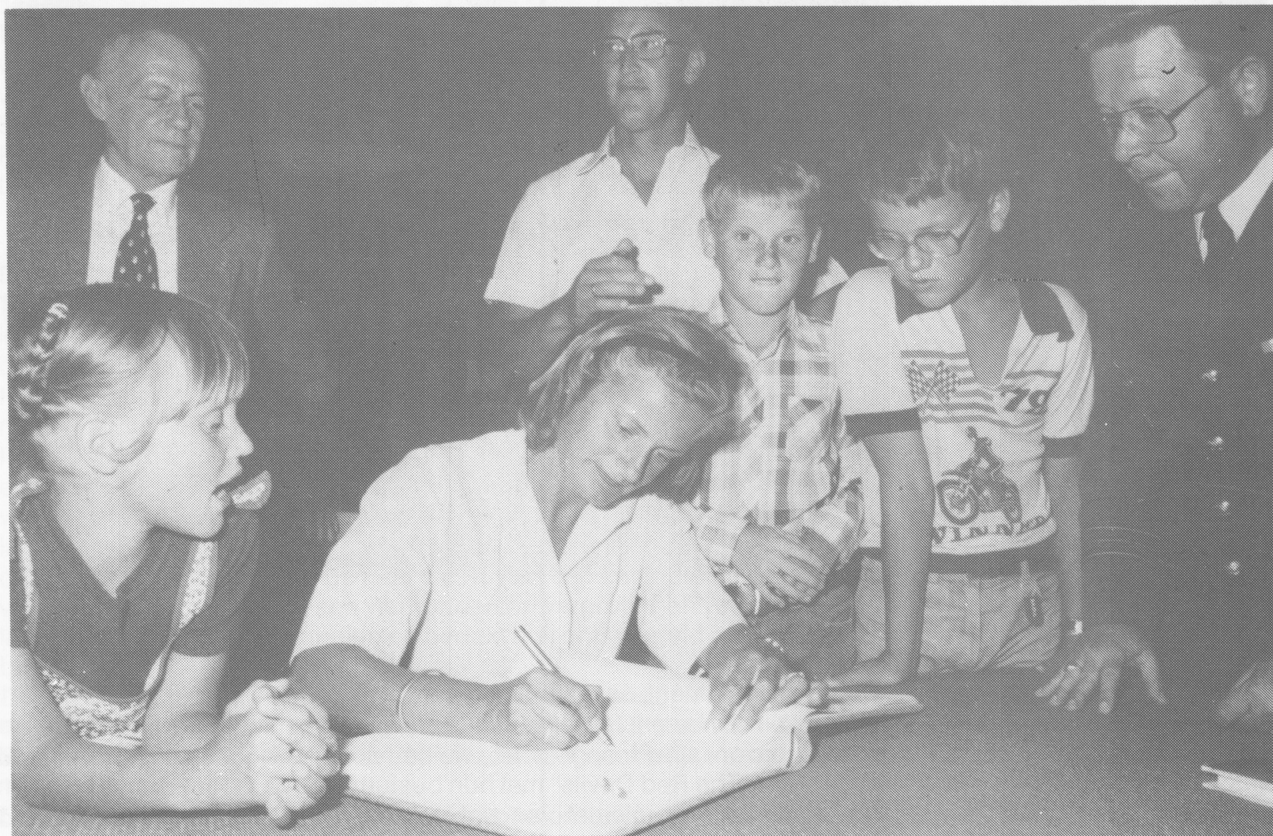

38. "Landing" van de sleutel op het gazon voor Hartenstein 11 mei 1979.

van de Gemeente Renkum, Drs. A. Groeneweg namens het stichtingsbestuur en Major General R.E. Urquhart. Vervolgens wandelde het gezelschap naar Huize Hartenstein alwaar een erewacht van het Britse Parachutisten Regiment met ingetreden Band op het gazon stond opgesteld, welke door generaal Urquhart werd geïnspecteerd. Nadat het Britse free-fallteam "The Red Devils" met hun bestuurbare parachutes op het gazon voor Hartenstein was geland en de teamleader de sleutel van het gebouw aan generaal Urquhart had aangeboden werd door de generaal en Mr. A.J. Maynard, M.B.E., die reeds sedert 1969 erebestuurslid is, de Pegasusvlag gehesen en vervolgens de deur van het museum geopend.
Na een rondgang door het museum werd een zeer geanimeerde receptie aangeboden door het gemeentebestuur van Renkum, gehouden in een daarvoor opgezet paviljoen achter Hartenstein. De feestelijke opening werd besloten met een, voor de daartoe door het bestuur uitgenodigde gasten, koud en warm buffet in Hotel-Restaurant De Bilderberg.

*39.
Opening Airborne Museum door Major General R.E.Urquhart, links bestuurslid W. Boersma, rechts burgemeester Jhr.Mr. H.G. van Holthe tot Echten.*

Naast een aanvankelijk door het Nationaal Bureau voor Toerisme in 4-talen ter beschikking gestelde brochure betreffende het museum, werd al snel onderkend, dat het ontbreken van een museumgids met daarin een ruwe omschrijving van het geëxposeerde als een gemis werd ervaren. Derhalve werd een gids samengesteld welke naast een omschrijving van het tentoongestelde een korte omschrijving geeft van de Operatie Market Garden en de gevolgen van het mislukken daarvan. Deze gids omvat naast de geschreven tekst een aantal foto's en kan als zodanig ook dienen voor educatieve doeleinden. De gids werd aanvankelijk uitgegeven in de Nederlandse en Engelse taal, doch is thans ook voorhanden in het Pools en Frans, terwijl een Duitse versie in voorbereiding is. In aanmerking nemende, dat het museum slechts 7,5 maand voor het publiek geopend was werd in zijn eerste bestaansjaar een respectabel aantal van 62970 bezoekers bereikt.
Reeds op 14 juli 1978 mocht het bestuur de 20000ste bezoeker ontvangen, de familie Bradford uit Engeland, terwijl op 2 september 1978 de fam. Roetert uit Wageningen als 50000ste bezoeker de drempel overschreed.

40. De 100000ste bezoeker op 30 augustus 1979 fam. Regtuyt, links achter directeur F. Touber, rechts bestuurslid W.J.M. Duyts.

Op 30 juli 1979 werd de 100000ste bezoeker verwelkomd, terwijl in totaal 68636 personen het museum bezochten. In verband met het door hem gevraagde eervol ontslag werd per 1 november 1979 de heer Touber als directeur opgevolgd door de heer C.C. Wilhelm, Kolonel buiten dienst van de Koninklijke Luchtmacht.
In verband met zijn benoeming tot wethouder van de gemeente Renkum trad de heer H.C.J. Erkens per 1 april 1980 af als bestuurslid. In zijn plaats werd door de gemeenteraad benoemd de heer D. de Kok. De functie van penningmeester werd overgenomen door de heer Bruggeman.
Het aantal bezoekers steeg in het jaar 1980 tot 72837.
Nog nagenoeg dagelijks worden materialen ter uitbreiding van de collectie aangeboden, terwijl veel speurwerk van bestuursleden en de inmiddels opgerichte vereniging Vrienden van het Airborne Museum regelmatig ontbrekende collectiestukken binnen de muren van het museum brengen. Het bestuur zal echter niet rusten voordat alle unieke stukken welke nog op de zolders van particulieren als vergeten goed aanwezig zijn onder het dak van Hartenstein zullen zijn geëxposeerd.
Het aantal bezoekers bedroeg in het jaar 1981 71255.
Na de gemeenteraadsverkiezingen in 1982 werd de heer D. de Kok als bestuurslid vervangen door de heer H.J. Cobussen. Aan de verbetering en vervolmaking van de collectie werd en wordt continu aandacht besteed, waarbij met name het aandeel van de Poolse en Amerikaanse strijdkrachten met de grootste zorg wordt omringd, omdat naar de mening van het bestuur hieraan nog onvoldoende aandacht kon worden gegeven als gevolg van het ontbreken van adequaat foto- zowel als expositiemateriaal.
Het bezoekersaantal bedroeg over 1982 71083 personen.

Dank zij een bijdrage van het Nationaal Bureau voor Toerisme en een genereuze gift van de Stichting Comité voor de Zomerpostzegels kon in 1983 een hartewens van het bestuur in vervulling gaan door het ingebruik nemen van een computergestuurde audiovisuele presentatie, waarbij met behulp van lichtjes, aangebracht op de reeds aanwezige maquette, in combinatie met overvloeiende dia's en gesproken tekst een 20 minuten durende inleiding kan worden gegeven omtrent de Slag om Arnhem. Deze presentatie kan zowel in de

Nederlandse als Engelse taal worden beluisterd.
Het aantal bezoekers in dit jaar bedroeg 69954.

1984 bracht zoveel medaillesets van veteranen onder de zorg van het museum, dat werd besloten om daarvoor een passende expositiemogelijkheid te creëren. Met de aanmaak en plaatsing van een vitrine in de vorm van

41. Prins Bernhard, rondgeleid door de heer W. Boersma op 20 juni 1980 (id.).

een schilderij ter grootte van 180x130 cm in de ontvangstzaal van het museum is er nog juist voor de herdenking een zeer waardige entourage voor deze decoraties verwezenlijkt.
Deze kostbare expositievitrine werd als een geschenk door de Vrienden aan het bestuur aangeboden. Vooral in de beginjaren is een aantal bestuursleden nagenoeg dagelijks daadwerkelijk werkzaam geweest in het museum. Thans is die frequentie begrijpelijkerwijze afgenomen. Daadwerkelijke acties van bestuursleden worden evenwel nog regelmatig verricht bij het vervolmaken van de inrichting van de collectie alsmede het ontvangen van speciale groepen bezoekers buiten de gebruikelijke openingsuren, zijnde veelal in de avonduren. Op 6 oktober mochten wij de familie Flikweert uit Arnhem begroeten als de 500000ste bezoeker sedert de opening. Het totaal aantal bezoekers was in dit jubileumjaar bijzonder verheugend omdat het groeide tot 98038 personen.

42. Aanbieding van nieuwe ambtsketen aan burgemeester van Holthe tot Echten door Major General Urquhart op 14 september 1979.

43. *Veteranen "onderonsje" in september 1984. Van links naar rechts: Lady Hackett, sir John Hackett, Major General Roy Urquhart, Urquhart, Mrs. Pamela Urquhart, op de rug gezien burgemeester van Holthe tot Echten.*

In 1985 werd de stichting door aankoop van de bruikleencollecties van de heren Boersma en De Reus eigenaar van deze uiterst belangrijke en waardevolle stukken. Ter verbetering van de gebruiksgereedheid van de audiovisuele presentatie werd door de Vereniging Vrienden van het Airborne Museum een diaprojector geschonken. Als gevolg hiervan behoeft de presentatie tijdens het onderhoud aan de projectoren niet meer buiten gebruik te worden gesteld. Ook vond een technische verbetering plaats van de lichtdimmerinstallatie boven de maquette in de grote zaal.

44. *Overdracht van de nieuwe audiovisuele presentatie: maquette-geluid-licht op 9 december 1983.*

Vanuit het Britse Army Depot te Donnington in Engeland werd een aantal uniform- en uitrustingsstukken ter uitbreiding van de collectie verkregen. In het kader van de herziening van het provinciaal subsidiebeleid ten aanzien van musea hebben de heren Van Holthe tot Echten, Bruggeman en Duyts een gesprek gehad met gedeputeerde Mevr. N.A. van den Broek-Laman Trip, waarbij uitvoerig werd gesproken over de taak en functie van het museum in het Gelderse. Mede op grond van dit pleidooi werd aan het museum een waarderingssubsidie toegezegd, gelijk aan de voorafgaande jaren ontvangen exploitatiesubsidie.
Voorts werd in principe besloten een voorbereidingsregeling te treffen omtrent de terugstorting van een gedeelte van de subsidie bij het herhalen van een gunstig financieël resultaat.
Het bezoekersaantal keerde dit jaar weer terug naar de constant opgaande lijn van vóór het jubileumjaar 1984. Het bestuur kon zich dan ook verheugen in het feit, dat 80888 personen de collectie kwamen bezichtigen, waaronder de Duke of Kent.
Zeer tot spijt van het bestuur zag de heer Werningh Cöster zich genoodzaakt, om gezondheidsredenen, terug te treden als vice-voorzitter en bestuurslid. Van hem werd op passende wijze afscheid genomen tijdens een samenzijn in Klein Hartenstein, waarbij hem in aanwezigheid van het college van burgemeester en wethouders en de gemeentesecretaris van Renkum de zilveren erepenning van de Gemeente Renkum werd verleend, als dank voor zijn verdiensten voor het museum sedert de oprichting ervan in kasteel Doorwerth. Het bestuur verraste hem met een paar gouden manchetteknopen met paravink.
Met leedwezen moesten wij constateren dat onze voormalige directeur, de heer F. Touber, is overleden.

In verband met het vertrek van Jhr. Van Holthe tot Echten als burgemeester van Renkum diende hij per 1 februari 1986 ook terug te treden als vertegenwoordiger van het college van B&W in het bestuur van de stichting. Gelet op de bestaande vacature, ontstaan door het vertrek van de heer Werningh Cöster kon de heer Van Holthe op persoonlijke titel behouden blijven voor het bestuur in de functie van vice-voorzitter. De voorzittersfunctie werd overgenomen door de nieuw benoemde burgemeester Drs. J.W.A.M. Verlinden. Na de gemeenteraadsverkiezingen in mei werd onze penningmeester, de heer Bruggeman, benoemd tot wethouder en diende als gevolg daarvan zijn functie beschikbaar te stellen. Zijn penningmeestersfunctie werd overgenomen door de heer H.J. Cobussen.
Het bestuur heeft het college van burgemeester en wethouders van Renkum voorgesteld om in de nabije toekomst een straat danwel plein te vernoemen naar Brigadier Gerald Lathbury. De reden hiervoor is, dat hij als enige commanderend generaal uit de Slag om Arnhem binnen het gebied alwaar de slag woedde niet is geëerd met de vernoeming van een straat. De banden met de vereniging Vrienden wordt immer sterker. Niet alleen is besloten om het tweemaal per jaar een gezamelijke bestuursvergadering te beleggen, doch ook de daadwerkelijke inbreng in ons museum wordt groter. Met veel genoegen mochten wij een "stijlzetel", opgedragen aan de nagedachtenis van een veteraan, in ontvangst nemen met de belofte dat er nog een aantal zal volgen, terwijl ook een vitrine in schilderijvorm werd aangeboden voor de expositie van schouder-, mouw- en petemblemen. In het kader van het educatieve scholenproject, een activiteit van de vereniging Vrienden om scholieren te interesseren voor de gebeurtenissen betrekking hebbende op de Slag om Arnhem, werd op 24 november in ons museum, in het bijzijn van een Oosterbeekse schoolklas, het PTT-stedenkaartproject gestart. Dit is een actie met als achtergrond het stimuleren van museumbezoek door schoolkinderen gekoppeld aan jeugdfilatelie. De hierbij gebezigde stedenkaart bevat een afbeelding en beschrijving van Huize Hartenstein.
In het voorjaar werd in het museum een thematentoonstelling gehouden onder de titel "Fotografie" tijdens de Slag om Arnhem. Deze tentoonstelling die een uitvoerige kijk gaf op de voornamelijk door amateurs gemaakte foto's, alsmede de daarbij gebruikte camera's werd op 22 maart geopend door de gedeputeerde van de Gelderse Staten Mevr. N.A. van den Broek-Laman Trip.
Ondanks het feit, dat het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk een hiertoe gedaan verzoek tot subsidiëring van een verbetering van de àanwezige beveiligingsinstallatie wederom op grond van het feit, dat de "subsidieprioriteiten momenteel ergens anders liggen" heeft afgewezen, slaagt het bestuur er toch in om met steun van de K.F. Heinstichting over te gaan tot de aanleg van een drietal automatische camera's alsmede een beeldscherm in de kassaruimte, waardoor een continue bewaking van enige vitale punten op de bovenverdieping mogelijk wordt. De grote wens om te beschikken over een compleet systeem met beeldrecorder zal onverminderd worden nagestreeft.
In december werd de aanvang gemaakt met de verbetering van de diorama "Straatbeeld in Oosterbeek in 1944". Daartoe zal de achterwand worden voorzien van een beschildering en zullen de uitrustingsstukken worden gerenoveerd. Door de welwillende medewerking van de gemeente Renkum werden enige storend in het zicht lopende verwarmingsbuizen verlegd. terwijl door het aanbrengen van radiatoren de vochtregulatie in de kelder sterk kon worden verbeterd.
Ook dit jaar zetten de constant opgaande bezoekersaantallen zich voort. De jaren 1984 en 1985, zijnde de herdenkingsjaren van respectievelijk 40 jaar Slag om Arnhem en 40 jaar bevrijding van Nederland vallen in dit kader buiten de normale vergelijkingsaantallen.
Het is daarom zeer verheugend dat 73386 betalende bezoekers de collectie kwamen bezichtigen, een stijging van bijna 3500 ten opzichte van het "normale" jaar 1983.

Door zijn vertrek naar Burgh Haamstede moest het bestuur node afscheid nemen van de vice-voorzitter Jhr.Mr. H.G. van Holthe tot Echten. Op 13 november werd op feestelijke wijze afscheid van hem genomen. Ter herinnering aan zijn initiatief tot de vernieuwde opzet van het museum in zijn bestuursperiode werd hem een kleurenfoto aangeboden van het moment, waarop hij bij de herdenking van het 10-jarig verblijf in Hartenstein Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard ontvangt. De foto was gevat in een zilveren lijst en voorzien van een

passende inscriptie.
De functie van vice-voorzitter werd overgenomen door Drs. A. Groeneweg. In de daardoor ontstane vacature werd voorzien door per 1 november in het bestuur te benoemen Mr. J.W.A. van Slooten. Voor het eerst in de geschiedenis besloot het bestuur de toegangsprijzen met ingang van het komende jaar te verhogen. Dit besluit werd genomen om de prijs meer in overeenstemming te brengen met de prijzen van overeenkomstige musea.
De al jaren gekoesterde wens om het diorama "Straatbeeld van Oosterbeek in 1944" te verbeteren werd werkelijkheid. Door de Arnhemse kunstschilder H. Milder werd de achterwand voorzien van levensechte huizen uit de tijd van de Slag om Arnhem en werden de geëxposeerde uitrustingsstukken gerenoveerd.
Op 3 juni plaatste de voormalige verzetsstrijder Mr. C.H. Labouchere, één van de actieve burgers tijdens de "Battle", een helm op het hoofd van de in de scenery aanwezige verzetsman om daarmede het diorama voor het publiek toegankelijk te maken.

45. *Opening diorama op 3 juni 1984. Van rechts naar links: H.C.J. Erkens, burgemeester Drs. J.W.A.M. Verlinden, (met boek) oud-verzetsstrijder Mr. C. Labouchere, Mevr. Labouchere.*

Aangezien de traplopers door intensief gebruik gedurende de afgelopen 10 jaar versleten waren werden zij vervangen. In het kader van de beveiliging en het streven van het bestuur dit optimaal te doen zijn werd besloten om het gebouw rondom te voorzien van veiligheidsbuitenverlichting. Dit project werd mede mogelijk gemaakt door een royale gift van de Stichting Comité voor de Zomerpostzegels.
Besloten werd om ter gelegenheid van het 10-jarig verblijf in Hartenstein een foto-boek uit te geven en daaraan tevens een expositie te verbinden. Met de uitvoering van dit project werden de heren Duyts en Groeneweg belast. Het contact met de vereniging Vrienden blijft hecht. In een gezamelijke bestuursvergadering wordt gesproken over de mogelijke aanschaf van een software pakket voor de opslag van gegevens uit het historisch archief van het museum. Besloten wordt om een zeer uitvoerige studie te verrichten omtrent de haalbaarheid van de gestelde doelen.
Een initiatief om een nieuwe copie van de film "Theirs is the Glory" met Nederlandse ondertiteling te laten vervaardigen middels sponsoring is nog niet nader uitgewerkt, doch zal in de nabije toekomst door de Vrienden worden bezien.
In het afgelopen jaar bezochten 72124 personen het museum. Dit is weliswaar een lichte teruggang, maar het is een beeld, dat zich in de gehele museum- en recreatieve sector heeft voorgedaan.

Hoogtepunt in ons jubileumjaar van 10 jaar Hartenstein was ongetwijfeld de presentatie van het boek "De oogst van 10 jaar", waarbij op 11 mei het eertste exemplaar mocht worden aangeboden aan Zijn Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard, terwijl de samenstellers, de heren Duyts en Groeneweg, het 2de en 3de exemplaar mochten ontvangen. Helaas kon de opening van de daarbij behorende expositie van foto's welke in het boek zijn opgenomen en die nog nimmer publiekelijk werden getoond door "onze" oorlogscorrespondent G. Walker geen doorgang vinden en wel omdat deze fotograaf, die in 1944 behoorde tot de 1ste British Airborne Division, tengevolge van een staking bij de veerdienst over Het Kanaal de oversteek niet kon maken.
Aansluitend aan de boekpresentatie lunchte het bestuur met de Prins der Nederlanden in Klein Hartenstein, terwijl de medewerkers en echtelieden van de bestuursleden genoten van een feestelijke lunch in hetzelfde etablissement. De jublileumdag werd besloten met een groots diner van huidige en voormalige bestuursleden met hun echtgenoten, terwijl ook Mevr. Werningh Cöster aanwezig was.

46. Bezoek van Prins Charles op 23 september 1984 bij gelegenheid van de herdenking van de bevrijding 40 jaar geleden. Hier in gesprek met de heer en mevrouw Ter Horst.

Tegenover dit hoogtepunt stond een dieptepunt, toen wij op 30 juni moesten vernemen dat onze penningmeester J.H. Cobussen was overleden. Wetende dat hij zeer ernstig ziek was geweest leek het er toch weer op, dat hij langzaam herstellende was en na zijn terugkeer in de bestuursvergaderingen rekende niemand op dit ontstellende bericht. Wij verloren in hem een kundig en voorzichtig penningmeester waarvoor wij hem uitermate dankbaar zullen blijven.
In de hierdoor ontstane vacature werd voorzien door, met ieders instemming, de secretaris mede te belasten met het penningmeesterschap totdat er in de toekomst een definitieve oplossing is gevonden.
In het kader van uitwisseling met andere musea werd een bezoek gebracht aan het Nationaal Oorlogs- en Verzetsmuseum te Overloon met de bedoeling over en weer van gedachten te wisselen omtrent taken en werkwijze. Deze eerste kennismaking werd als zeer nuttig ervaren en zal in de toekomst zeker worden voortgezet.
Bij het 40-jarig jubileum van onze "moeder", de Stichting voor Heemkunde in de Gemeente Renkum, zullen wij participeren in het door de stichting uit te geven jubileumboekwerk. De heer Duyts zal het deel betrekking hebbende op het Airborne Museum in zijn nieuwe opzet verzorgen. Voorts zullen wij financiël bijdragen in deze uitgave.
In ons eigen museum zullen wij in dit jubileumjaar, het is immers ook 45 jaar geleden dat de Slag om Arnhem woedde, een thema-expositie houden omtrent "Het verzet en de Slag om Arnhem". De heer Boersma zal zich belasten met de opzet en voorbereidingen van deze expositie.
De collectie werd wederom uitgebreid met een aantal zeer persoonlijke relieken van veteranen. De medaillecollectie werd verrijkt met een "Kings Medal for Courage" verleend aan een Nederlander, terwijl ook de eerste set van een vlieger van de Royal Air Force die deelnam aan de Slag om Arnhem aan het museum werd geschonken.
Gedurende het winterseizoen '88-'89 zullen alle teksten in het museum kritisch worden herzien en volledig vernieuwd.

47. Vera Lynn in gesprek met burgemeester van Holthe tot Echten, 23 september 1984.

Teneinde het onderhoud te vergemakkelijken alsmede ter bevordering van een betere luchtcirculatie in het diorama "Straatbeeld van Oosterbeek" wordt een glazen deur in de voorwand aangebracht. Tenslotte wordt in de opslagruimte ter verbetering van de opslagcapaciteit, het overzicht en de veiligheid een aantal kasten, laden en schappen van het systeem Lundia geplaatst.
De samenwerking met de Vrienden is deze periode weer zeer vruchtbaar.
Het stijlzetelproject is voltooid met de aanbieding van een aantal stoelen, waardoor het totaal op 12 is gekomen.
Ook de bijbehorende magistrale vergadertafel kon als geschenk in ontvangst worden genomen.
De in het park staande tank werd geheel gerenoveerd en op een zeer fraaie sokkel geplaatst en gecompleteerd met een in zwart marmer gegraveerd embleem van het onderdeel, waartoe de tank tijdens de Tweede Wereldoorlog behoorde.
Tenslotte vervulden de Vrienden een wensdroom van het bestuur, de aankoop en overdracht van een tijdens de Slag om Arnhem gebruikte vlammenwerper, welke tot op heden aan de collectie ontbrak.

De in 1987 aangevangen studie met betrekking tot het software project voor het historisch archief duurt nog voort, doch zal naar verwachting resulteren in een proefproject.
Besloten wordt om de heer Duyts, die al sedert de oprichting van de vereniging Vrienden optreedt als Liaison tussen de beide besturen, te vervangen door de heer Boersma.
Het bezoekersaantal liep ook dit jaar wat terug. Ruim 62000 bezoekers overschreden de drempels van Hartenstein. Alhoewel geen duidelijke oorzaak voor de teruggang is aan te geven is wel gebleken, dat vooral in de vakantiemaanden het bezoek is achtergebleven. Besloten wordt daarom de promotieactiviteiten in 1989 te richten aan campings, hotels en bungalowparken.
Ondanks een verminderd aantal bezoekers werd een gunstig exploitatieresultaat bereikt. Zowel de provincie Gelderland als het gemeentebestuur van Renkum hebben laten weten, dat het exploitatieoverschot niet langer behoeft te worden terugbetaald, maar respectievelijk kan worden aangewend voor een projectbestemming en voor saldireserve.
De desillusie van Mr. G. Walker, niet in de gelegenheid te zijn om de fototentoonstelling bij gelegenheid van het 10-jarig verblijf in Hartenstein te openen, kon in september worden goedgemaakt toen hij alsnog op uitnodiging van het bestuur enige dagen in Oosterbeek en omgeving kon verblijven.

In 1989 werd op 1 februari een zeer ingrijpende beslissing genomen. De aanwezige en versleten audiovisuele presentatieapparatuur moet worden vervangen. Met uitzondering van de maquette, de projectoren en de nog te renoveren cassettedecks dient alles te worden vernieuwd. Een project, dat bij gelegenheid van de opening van de thematentoonstelling "Het verzet en de Slag om Arnhem" op 29 april gereed moet zijn. De financiering zal mogelijk zijn uit de projectbestemmingsreserve van de waarderingssubsidie van de provincie Gelderland. De aanvankelijke opzet om de thema-expositie te laten openen door de voormalige verzetsstrijder Kirchen moet helaas worden opgegeven omdat de betrokkene onvindbaar is. De openingshandeling zal nu worden verricht

48. Bezoek van de Hertog van Kent op 4 juni 1985.

door de heer Piet Nieuwstraten, lid van de "Nederlandse Vereniging van Ex-Politieke gevangenen uit de bezettingstijd" en thans belast met de jeugdvoorlichting omtrent het verzet op de scholen.
Onze Vrienden verblijdden ons weer met een drietal cadeau's te weten; een vitrine bestemd voor de vernieuwde opzet van de expositie in de verzetszaal en een videorecorder en bijbehorend beeldscherm voor projectie van videobanden.
Mrs. P. Urquhart deelt in een brief aan de heer Duyts mede dat de familie besloten heeft om de vlag (standaard) van Major General R.E. Urquhart, welke tijdens de Slag om Arnhem voor Huize Hartenstein wapperde en door de "batman" van de generaal mee terug genomen werd naar Engeland, als een blijvende herinnering aan hem aan het museum te schenken. Mrs. Urquhart zal in september met haar zoon naar Oosterbeek komen om deze reliek aan het bestuur te overhandigen. Zij zullen dan de gast van het bestuur zijn.

Oosterbeek, 31 maart 1989.

BESLUIT

Tussen 1949, het jaar van op oprichting van het Airbornemuseum en 1989, veertig jaar later, ligt een tijd van grote veranderingen, die ook de gemeente Renkum niet onberoerd hebben gelaten. De door de oorlog zwaar getroffen dorpen hebben een welvarend aanzien gekregen. De gemeente bezit alle naar de huidige maatstaven gemeten en voor vergelijkbare gemeenten noodzakelijk geachte voorzieningen, ook op cultureel terrein. Hieronder bevinden zich de twee door de stichting voor Heemkunde geïnitiëerde of beheerde musea, voor geïnteresseerden een bron van informatie en kennis. Als toeristische trekpleisters spelen ze een belangrijke rol in een zinvolle besteding van de vrije tijd van jong en oud. De door de omstandigheden opgelegde relatief passieve houding van het gemeentebestuur uit de begintijd veranderde in de loop der jaren. Aan het gemeentebestuur is het te danken dat de verhuizing van het airbornemuseum naar Hartenstein zijn beslag kon krijgen. Maar ook hier ging het initiatief daartoe weer uit van het kleine aantal particulieren, dat het bestuur van de stichting uitmaakte.
Dat was verantwoordelijk voor het bijeenbrengen van de collectie oorlogsvoorwerpen en het bekend maken ervan tot ver over de grenzen van ons land. Dezelfde vindingrijkheid en werklust, die daaraan ten grondslag liggen, staan aan de basis van de ook met behulp van particulieren en instellingen verworven collectie schilderijen. Deze is niet alleen een hommage aan de betreffende kunstenaars, maar ook aan de samenstellers, die zo een getuigenis geven van hun verbondenheid met dorp en streek. Het daarvoor verzette werk was niet altijd even dankbaar, het is niet altijd vlekkeloos en zonder tegenslagen verlopen. Veranderende opvattingen beïnvloeden het streven van het bestuur, ruimtelijke beperkingen beletten tijdelijk een verdere uitbouw of een betere expositie van de voorwerpen.
Men moest afstand doen van wat met veel inzet bereikt en wat dierbaar geworden was toen bleek, dat daarmee de zaak beter gediend was. Inspelend op nieuwe ontwikkelingen en behoeften stak men de vrijgekomen energie in tot dan toe nog niet vervulde culturele taken. Nieuw aangetrokken bestuursleden brachten andere kennis en inzichten mee waarop met afstand doen van eigen wensen met soepelheid en begrip werd gereageerd. Bij dit alles stond dienstverlening aan de gemeenschap voorop, uitgeoefend door mensen, die hun vrije tijd en gaven daarvoor vrijwillig ter beschikking stellen. De dorpen van de gemeente Renkum kunnen zich gelukkig prijzen met dat, wat op museaal en andere terrein door particulier initiatief tot stand is gebracht.

VERANTWOORDING

De bronnen, waaruit de voor de geschiedenis van de later zo genoemde Stichting voor Heemkunde in Renkum geput heeft zijn de notulen van de bestuursvergaderingen, het kasboek en andere archivalia, die aan het Renkumse Gemeentearchief in bewaring zijn gegeven. Ook werd de locale en regionale pers geraadpleegd, waaruit in voorkomende gevallen geciteerd werd.
Gesprekken met voormalige en nog functionerende bestuursleden, waaronder de heren Ir. J. Voskuil en S. Datema, hebben verhelderend gewerkt. Jkvr. J.W. Beelaerts van Blokland stelde bereidwillig haar uitgebreide verzameling kranteknipsels ter beschikking. Van de reacties van een aantal bestuursleden, die inzage hadden in een eerdere versie van de tekst. is dankbaar gebruik gemaakt. Dit geldt met name voor het uitvoerige commentaar van de heer G. Maassen jr.
Een belangrijke bron voor de geschiedenis van het Airborne Museum na 1979 vormen de jaarverslagen, die door de schrijver van de geschiedenis zelf zijn opgesteld. Daarnaast heeft hij geput uit zijn persoonlijke ervaringen, opgedaan als lid van het bestuur van de betrokken stichting.

Onze dank geldt voor de volgende firma, personen en instanties, die het opgenomen fotomateriaal ter beschikking stelden of toestemming gaven voor de reproductie ervan: Archief van de Gemeente Renkum(nrs. 1,8,14,15,20,28,30), P.Richter(nr. 2), S.Datema(nrs. 3,4,5,17,18,21,22,23), St.van Klei(nrs.6,7,9,10,11,13,29,31), Archief Airborne Museum(nrs.12,38,39,40,41,42,43,44,45,48), Mevr. J.T. Carp-Heijbroek(nr.13a), Drs. R.Voskuil (nrs. 24,25,26), D.Renes(nrs.3,4), Archief Stichting voor Heemkunde(nrs.27,32,33,34,35,36,37), B. de Reus (nrs.16,19,46,47), Firma Emdeeha Oosterbeek(nrs.8,28).

LIJST VAN BESTUURSLEDEN STICHTING VOOR HEEMKUNDE

De achter de namen verschijnende data in de eerste kolom zijn afkomstig uit de notulen. Zij geven aan wanneer de betreffende voor de eerste keer genoemd wordt of voor de eerste keer ter vergadering verschijnt. De data uit de tweede kolom hebben betrekking op het tijdstip, dat de betreffende bedankt, niet herkozen wordt of waarop het overlijden bekend gemaakt wordt.

Heijbroek M.	24 maart 1949	26 januari 1960
Menkman P.	id.	23 september 1963
Beusekom Mr.Dr. E. van	id.	7 juli 1975/ere-lid
Beelaerts van Blokland Jhr.H.B.	id.	2 april 1949
Kleynenberg J.G.	id.	31 mei 1965
Klaassen J.	id.	26 februari 1963
Werningh Cöster Th.	id.	22 augustus 1983
Dijken D. van	id.	3 september 1963
Vlasveld B.C.	id.	24 april 1967
Kraats H. van der	id.	5 juni 1978
Vlaardingen G.H. van	id.	26 juni 1950
Datema S.	2 april 1949	
Wamelink G.F.	17 april 1951	13 juni 1986
Demoed E.J.	20 juni 1955	29 oktober 1955
Vries B.G.J. de	14 oktober 1957	13 juni 1986
Voskuil Ir. J.	10 april 1961	25 november 1978
Vermeulen Ir. F.H.B.	12 juni 1964	14 november 1983
Groos	id.	1 februari 1965
Beelaerts van Blokland Jhr. G.J.J.	2 september 1968	
Duyts W.J.M.	10 november 1969	22 augustus 1983
Boersma W.	23 december 1974	id.
Groeneweg Drs. A.	4 juli 1975	id.
Beelaerts van Blokland Jkvr. J.W.	25 november 1978	
Vinne G.A. van der	19 oktober 1981	
Holthe tot Echten Jhr.Mr. H.G. van	16 november 1982	27 januari 1986
Maassen G.H.	id.	16 maart 1989
Burgsteyn C.	id.	
Meijer C.	id.	
Richter P.	14 november 1983	
Verlinden Drs. J.W.A.M.	2 september 1986	
Pelster G.	id.	
Leloux Dr. H.J.	17 februari 1987	
Voskuil Drs. R.P.G.A.	6 oktober 1988	

LIJST VAN BESTUURSLEDEN EN FUNCTIONARISSEN STICHTING AIRBORNE MUSEUM

Maynard A.J.M.B.E.	8 september 1969	
Werningh Cöster Th.	24 maart 1977	6 december 1985
Duyts W.J.M.	id.	
Groeneweg Drs. A.	id.	
Boersma W.	id.	
Holthe tot Echten Jhr.Mr. H.G. van	13 december 1977	1 november 1986
Erkens H.C.J.	id.	1 april 1980
Bruggeman H.	id.	15 mei 1986
Kok D. de	1 april 1980	15 mei 1982
Cobussen H.J.	15 mei 1982	30 juni 1988
Verlinden Drs. J.W.A.M.	1 oktober 1986	
Slooten Mr. J.W.A. van	1 december 1987	
Directie:		
Touber F.	1 april 1978	31 oktober 1979
Wilhelm C.C.	1 november 1979	
Conservator: Reus B. de	1 mei 1978	
Museumbediende: Vellinga E.	1 mei 1978	

LIJST VAN OPGENOMEN ILLUSTRATIES

REGISTER
van persoons- en andere namen